

En mor.

Roman i två delar af Maxim Gorkij
Bemyndigad öfversättning från ryskan
af
Walborg Hedberg.

(1907)

Denna text är afskrifven under år 2002 (tvåtusentvå) och år 2003 (tvåusentre) af Erik Jonsson <generaldepoten@rambler.ru> ur det i Landskrona Stadsbibliotek befintliga exemplaret af Maxim GORKIJ: »*En mor*«. Bemyndigad öfversättning från ryskan af Walborg Hedberg (1859–1931), två delar i ett band (Stockholm 1907).

Förlagans inre olikheter i stafningen af samma ord (t.ex. *pengar* och *pängar* eller *prässa* och *pressa*, *ansigte* och *ansikte* o.s.v.) äro bibehållna i afskriften; fullkomlig öfverensstämmelse med förlagan garanteras dock icke; felaktigheter ha förmodligen råkat tillföras under afskrifvandet. Afskriften är senast rättad den 8 februari 2004. Uppllysningar om felafskrifningar emottagas tacksamt på adressen <generaldepoten@rambler.ru>. Rättade affattningar af denna text skola läggas ut på Världsväfven/Internätet efter hand, som de blifva färdiga.

Sidhänvisningarna i marginalen utmärka, att i förlagan på markerad rad faller en sidbrytning, hvarest angifven sida börjar med det ord, som i afskriften är markeradt. Äfven vid kapitels början är angifvet sidnummer för kapitlets begynnelse, men kapitlen börja i förlagan icke såsom i afskriften på ny sida; dessa sidnummer stå inom parentes, då nytt kapitel i förlagan börjar på samma sida, hvarpå föregående kapitel slutar.

Förlagan består af tvenne delar i ett band, men sidnumrering och kapitelnumrering börja om ifrån begynnelsen i andra delen; så är äfven här i denna afskrift fallet.

Maxim GORKIJ är upptagen på en »svart lista« från 1933 öfver böcker och författare, hvilka ansågos böra utrensas ur tyska bibliotek. Se sidan

<http://www.library.arizona.edu/images/burnedbooks/documents.htm>

I anslutning till romanen »*En mor*« af Maksim Gorkij kan det vara intressant att läsa en del annat, som finns länkad på litteraturförteckningen till Erik Jonssons papir »*En blick på adertonhundralets realism och nittonhundralets socialistiska realism i några ryska skönlitterära verk*«, hvilket kan läsas på

<http://www.geocities.ws/generaldepoten/realuphtml.html>

Denna afskrift är rättad senast den 8 februari 2004.

1

Första delen

I

s. 7

GENOM den rökiga oljiga luften öfver arbetarsamhället dallrade och tjöt hvarje morgon fabrikshvisslan, och hörsammande ångkraftens maning, kommo vresige män, som icke hunnit hvila upp sina muskler under sömnen, utrusande ur de små grå stugorna likt skrämnda kackerlackor.

I den kalla gryningen traskade de uppför den smala, icke stenlagda gatan mot fabriken höga stenkvadrat, och den väntade dem i liknöjd trygghet, upplysande den smutsiga vägen med sina rader af klubbiga och gula fyrkantiga fönster. Smutsen sade smack under fötterna, som om den spefullt ömkade de gående. Man hörde hesa utrop af sömniga röster, förargade svordomar, och dessa möttes af andra, dofva ljud, — maskinernas tunga stönande, ångans misslynta brummande. Strängt och vresigt aftecknade sig de höga svarta skorstenarne, som stucko upp öfver byn likt tjocka påkar.

På aftonen, då solen gick ned, och dess röda strålar trött glimmade i stugfönstren, kastade fabriken ut arbetarne ur sitt stensköte som förarbetad slagg, och de gingo åter utför gatorna, nedsotade, med svarta ansikten, mot hvilka de hungriga tänderna lyste hvita, spridande omkring sig den klubbiga lukten af maskinolja. Nu läto tonfallen lifliga och till och med glada, — straffarbetet var slut för i dag, hemma väntade aftonvarden och hvilan. Dagen var uppslukad af fabriken, maskinerna hade sugit ur musklerna så mycket de hade behof af. Dagen var spårlöst utplånad ur lifvet, arbetaren hade omärkligt tagit ännu ett steg mot sin graf, men han såg helt nära framför sig hvilans njutning, fröjden af den nedrökta krogen, och han var belåten.

På helgdagarne sof han till klockan tio, och sedan klädde sig de, som voro solida familjefäder, i sina bästa kläder och gingo för att höra mässan, i det de i förbigående skällde på ungdomen för deras kyrkliga liknöjdhet. Från kyrkan gingo de hem, åto piroger och lade sig åter att sofva, tills det blef afton.

Den under åratal hopsparade tröttheten beröfvade dem matlusten, och för att kunna äta, måste de suppa och pigga upp den kraftlösa magen med brännvinets frätande retmedel.

På kvällarne promenerade man makligt omkring på gatorna, och den, som hade ett par galoscher, satte dem på sig, äfven om det var torrt, och den som hade ett paraply, tog det med sig äfven om solen sken. Det är icke allom gifvet att ha galoscher och paraply, men hvar och en vill naturligtvis på ett eller annat sätt utmärka sig framför andra.

Då de träffades, talade de om fabriken, om maskinerna, skällde på verkmästarne — talade och tänkte endast på hvad som låg närmast och var förknippadt med arbetet. Knappast att enstaka gnistor af en trög, kraftlös tanke glimtade fram i dagarnes tråkiga enformighet. När de kommo hem, grälade de med hustrurna och slog dem ofta, utan att lägga fingrarna emellan. Ungdomen satt på krogen eller ställde till små aftonsamkväm hos hvarandra, då det spelades harmonika, sjöngs oanständiga, fula visor, dansades och söps. De af det hårda arbetet utmatade karlarne blefvo snart rusiga, och hos dem alla uppstod en oförklarlig, sjuklig s. 9 förbittring, som fordrade utlopp. Och i det de grälsjukt grepo hvarje tillfälle att urladda denna inre oro, kastade de sig för allt möjligt strunt öfver hvarandra med den ursinniga hätskheten hos vilda djur. Blodiga slagsmål uppstodo, som ibland slutade med svåra lemlästningar, någon gång med dråp.

I alla deras förhållanden gjorde sig denna känsla af latent ilska gällande, och den var lika gammal och inrotad som den obotliga kroppsliga tröttheten. De föddes med denna sjukdom i själen, ärfde den af sina fäder, och som en svart skugga följde den dem till grafven, eggande dem under lifvets lopp till en följd af handlingar, motbjudande genom sin ändamålslösa grymhet.

På söndagarna gingo de unga karlarne hem sent på natten, med sönderrifna kläder och illa tilltygade ansikten, smutsiga och dammiga, fulla och ömkliga, olyckliga och vidriga, skröto skadeglådigt öfver, huru de klått kamraterna, eller om de själfva blifvit klådda, gråtande eller ursinniga. Ibland fördes de hem af mödrar eller fäder, som någonstädes på gatorna eller krogarne letat reda på de medvetlös- löst berusade, öfveröste dem med skällsord och bultade på dem med knytnäfvarne, men därpå mer eller mindre omsorgsfullt lade dem till sängs, för att tidigt på morgonen, då ånghvisslans vredgade tjut forsade som en mörk ström genom luften, väcka dem till arbetet.

De grälade då på sina pojkar och pryglade dem, men på samma gång betraktade de ungdomens superi och slagsmål som en fullt naturlig företeelse, — då de själfva voro unga, söpo och slogos de också och fingo stryk af sina föräldrar. Lifvet var alltid sådant, — det flöt fram jämnt och långsamt som en grumlig flod år efter år och var af gamla starka vanor bundet att alltid göra ett och det samma s. 10 dag från dag. Och ingen tycktes ha tid eller lust att försöka ändra det.

Sällan kommo främmande människor till fabriksbyn. I början ådrogo de sig uppmärksamheten blott och bart därför att de voro främlingar, sedan väckte de ett lätt, ytligt intresse genom sina berättelser om de platser, där de arbetat, men så gick nyhetens behag utaf dem, man blef van vid dem, och ingen fäste sig längre vid

dem. Af deras berättelser framgick klart, att arbetarens lif öfver allt var likadant. Och om så var, hvad var det då att tala om?

Men stundom mälde somliga af främlingarna underliga ting, som man aldrig förr hört talas om i samhället. Man grälade icke med dem, men lyssnade mistroget till deras sällsamma ord, som hos några väckte blind förbittring, hos andra dunkel oro, hos de tredje en ängslande skymf af hopp om något, de visste ej hvad, och de började suppa ändå mera än förut för att förjaga den onödiga oron, som bara störde dem.

Då de hos en främling märkte något för dem ovanligt, kunde de icke på länge förglömma detta, utan bemötte honom med en fruktan, som de icke själfva gjorde sig reda för. De liksom voro rädda för, att han skulle slunga in deras lif i något, som skulle störa dess tungt likformiga, men lugna gång. De voro vana vid, att lifvet alltid med samma styrka klämde till om strupen på dem, och då de icke väntade några förändringar till det bättre, ansågo de, att alla förändringar endast skulle föröka trycket.

Och från de människor, som talade om ovanliga ting, drogo sig byns invånare tigande undan. Då försvunno dessa människor, gåfvo sig af till annat håll, och de, som stannade kvar vid fabriken lefde afskilda från de andra, så framt de icke förstodo att smälta samman till ett helt med den enformiga massan af fabriksarbetare. . . s. 11

Efter att ha lefvat ett sådant lif i femtio år, dog man.

II

(s. 11)

Så lefde också klensmeden Michail Vlasof, en vresig karl med små ögon, som under de tjocka ögonbrynen blickade misstänksamt, med ett elakt och misstroget hånlöje på allt. Han var den bästa klensmeden i fabriken och den starkaste slagskämpen i byn. Men han stod alltid på spänd fot med sina förmän och arbetade därför så litet som möjligt, och hvarje söndag pryglade han upp någon, så att ingen tyckte om honom, utan alla voro rädda för honom. Mer än en gång försökte de andra att ge honom smörj, men det lyckades aldrig. Då Vlasof såg, att man skred till anfall mot honom, tog han en sten, en planka eller ett järnstycke i handen och ställde sig bredbent att invänta fienden. Hans ansikte, som från ögonen till halsen var öfvervuxet med svart skägg, och de starkt håriga händerna injagade skräck hos alla. Isynnerhet voro de rädda för hans ögon, — små och hvassa, genomborrade de folk som ett par stålsylar, och hvar och en, som mötte deras blick, kände, att han framför sig hade ett vilddjur, en otyglad kraft, som var otillgänglig för fruktan och färdig att obarmhärtigt slå till.

»Seså, skingra er, pack!« brummade han doft, och de starka, gula tänderna glänste hemskt fram ur det tjocka skägget. Och angriparne skingrades, öfverösande honom med feга skällsord. s. 12

»Pack!« ropade han efter dem, och hans ögon glimmade af ett hånlöje, hvasst som en tagg. Sedan gick han efter dem med hufvudet utmanande tillbakakastadt och en kort och tjock pipa mellan tänderna, i det han emellanåt frågade:

»Nå, hvem af er vill döden dö?«

Det ville ingen.

Han var icke mångordigt, och »pack« var hans älsklingsuttryck. Med det benämnde han fabriksförvaltningen och polisen, och med det tilltalade han hustrun.

»Ser du inte, pack, att byxorna äro trasiga?«

Då Pavel, hans son, var fjorton år gammal, ville Vlasof ännu en gång, som han plägade, släpa honom efter sig i håret. Men Pavel högg tag i en tung hammare och sade kort:

»Rör mig inte. . . «

»Hvad?« frågade fadern, i det han skred fram mot den högväxte, gänglige sonen som skuggan mot en björk.

»Låt bli!« sade Pavel. »Jag låter icke slå mig längre. . . «

Och han spärrade upp ögonen och svängde hammaren.

Fadern såg på honom, gömde sina ludna händer bakom ryggen och sade hånleende:

»Skönt. . . «

Därpå suckade han tungt och tillade:

»Ack, du pack. . . «

Kort därefter sade han till hustrun:

»Bed mig inte om pengar längre. . . Paschka får föda dig också. . . «

»Tänker du supa upp allting?« fördristade hon sig att fråga honom.

Han slog knytnäfven i bordet och förklarade:

»Det rör dig inte, pack! Jag tar mig en käresta. . . «

s. 13

Någon käresta tog han icke, men från den stunden under nära två år, ända till sin död, tog han ingen notis om sonen mera och talade icke med honom.

Han hade en hund, lika stor och lurfvig som han själf. Den följde honom hvarje morgon till fabriken och väntade hvarje kväll på honom utanför porten. Om helgdagarne begaf Vlasof sig ut och gick från krog till krog, — utan att säga något, spände endast ögonen i folk, som om han sökte någon. Och hunden följde efter honom hela dagen, släpande den stora, yfviga svansen. Han kom hem full och satte sig att äta kvällsvard, i det han gaf hunden mat från sin tallrik. Han slog den aldrig, gaf den inga okvädingsord och smekte den icke. Efter kvällsvarden sopade han ner tallrikar och fat på golvet, om icke hustrun i tid hann duka af bordet, ställde en butelj brännvin framför sig och började med ryggen stödd mot väggen och slutna ögon tjuta fram en visa med dof, melankolisk stämman. De klagande, osköna tonerna trasslade in sig i hans mustascher och blåste bort brödsmulorna ur dem, och smeden kammade ut skägget med sina tjocka fingrar och sjöng. Orden voro obegripliga och utdragna, melodien påminde om vargtjut på vintern. Han sjöng, så länge det fanns en droppe brännvin kvar i buteljen, föll sedan tungt ner på bänken eller lät hufvudet falla ned på bordet och sof på det viset, tills ånghvisslan ljöd. Hunden låg bredvid honom.

Han dog af bräck, och dödskampen var lång. Under fem dagar låg han och vältrade sig i sängen, alldeles svart i ansiktet, med ögonen hopknipna och skar tänderna. Ibland sade han åt hustrun:

»Ge mig litet rättgift. . . så jag får slut på det. . . «

Hon tillkallade doktorn, och han ordinerade varma omslag, men sade, att en operation var nödvändig och att den sjuke måste föras till sjukhuset redan samma dag.

s. 14

»Drag åt fanders. . . jag dör själf. . . pack!« sade Michail.

Men då doktorn gått, och hustrun gråtande ville öfvertala honom att samtycka till operationen, knöt han näfven och hötte åt henne, sägande:

»Sjåpa dig inte. . . blir jag frisk, blir det värst för dig!«

Han dog på morgonen just i det ögonblick, då fabrikskvisslan kallade till arbetet. I kistan låg han med vidöppen mun, men ögonbrynen voro vredgat rynkade.

Han följdes till grafven af hustrun, sonen, hunden, Danilo Vjäsoschtschikof, en gammal suput och tjuf, som blifvit bortkörd från fabriken, och några tiggare. Hustrun grät sakta, men icke mycket, Pavel grät icke alls. De af samhällets invånare, som mötte begrafningståget på gatan, stannade och gjorde korstecknet, i det de sade till hvarandra:

»Tänk, hvad Pelageja skall vara glad, att han är död. . . «

När grafven blifvit tillskottad, gingo människorna sin väg, men hunden stannade kvar och satt länge tyst och nosade på den friska myllan. Efter ett par dagar var det någon, som slog ihjäl den. . .

En söndag, ungefär två veckor efter faderns död kom Pavel Vlasof hem, starkt berusad. Raglande kryssade han sig fram till hedersplatsen, slog knytnäfven i bordet, som fadern gjort, och skrek åt modern:

»Kvällsvard!«

Modern gick fram och satte sig bredvid honom, i det hon slog armarne omkring honom och tryckte hans hufvud mot sitt bröst. Han stretade emot med handen mot hennes axel och skrek: s. 15

»Raska på, hör du, mamma!«

»Du stackars tok!« sade modern sorgset och smeksamt, i det hon öfvervann hans motstånd.

»Jag vill. . . röka. . . ge mig fars pipa. . . « framstötte Pavel, som endast med svårighet kunde röra sin motsträfviga tunga.

Det var första gången, han supit sig full. Brännvinet hade gjort kroppen maktlös, men icke släckt medvetandet, utan i hans hjärna bultade frågan:

»Är jag full?. . . Är jag full?. . . «

Moderns smekningar och sorgen i hennes blick besvärade och rörde honom. Han kände lust att gråta, och för att kufva detta begär försökte han att göra sig mer drucken än han var. Men modern strök med handen öfver hans svettiga, tillrufsade hår och sade sakta:

»Det skulle du inte ha gjort. . . «

Det började att kvälja honom. Efter ett våldsamt kräkningsanfall lade modern honom i sängen och bredde en våt handduk öfver hans bleka panna. Han nyktrade till en smula, men allt under honom och omkring honom gungade upp och ner, ögonlocken kändes tunga som bly, och han hade en elak, bask smak i munnen. Då såg han mellan ögonhåren upp på moderns stora anlete och tänkte oredigt:

»Det är visst ännu för tidigt för mig. . . de andra supa och känna ingenting af det. . . men jag får kväljningar. . . «

Som ur ett aflägsset fjärran hördes moderns milda stämma:

»Hur skall du kunna försörja mig, om du börjar supa. . . «

Med ögonen hårdt slutna, sade han:

»Alla supa ju. . . «

Modern suckade tungt. Han hade rätt. Hon visste själf, att krogen var det enda ställe, där arbetarne kunde finna någon glädje, att utom brännvinet hade de ingen njutning. Men ändå sade hon: s. 16

»Men du — sup inte! Far har supit tillräckligt för dig också. . . Han har pinat och plågat mig mig nog, han. . . skall inte du tycka synd om mor då?«

Då han hörde de sorgsna, milda orden, påminde sig Pavel, att så länge fadern lefde, hade modern icke märkts i huset, utan gått tyst omkring i ängslig väntan på hugg och slag. För att undvika fadern hade han på sista tiden varit sällan hemma och vänjt sig ifrån modern, men nu, alltefter som han nyktrade till, såg han oafvändt på henne.

Hon var lång och en smula krokryggig, och hennes tungrodda, af svårt arbete och mannens slag vanställda gestalt rörde sig ljudlöst och liksom på sned, som om hon alltid vore rädd att stöta emot något. Det breda, aflånga ansiktet, som var uppsväldt och fåradt af rynkor, upplystes af ett par mörka ögon, ängsligt sorgsna som hos de flesta kvinnorna i fabriksamhället. Öfver det högra ögonbrynet hade hon ett djupt ärr, som drog upp ögonbrynet en smula, och det såg ut, som om det högra örat också setat högre på henne, hvarigenom hennes ansikte fick ett uttryck, som om hon alltid skrämde lyssnade. . . I det tjocka, mörka håret glänste grå strimmor, liksom märken efter hårda slag. . . Allt hos henne var mildt, sorgset, undergifvet. . .

Och öfver hennes kinder runno tårarne långsamt.

»Vänta, gråt icke!« bad sonen sakta. »Låt mig bara sofva ut.«

»Jag skall skaffa dig vatten med is. . . «

Men då hon kom tillbaka, sof han redan. Hon stod lutad öfver honom en minut, bemödande sig att icke andas hårdt, skopan i hennes hand skälfdde, och isen slog sakta mot blecket. Så ställde hon skopan på bordet, föll på knä framför helgonbilderna och bad länge tyst. Mot fönsterrutorna slogo genljuden af det druckna lefvernet utanför. I höstaftonens mörker och fukt gnällde harmonikan, någon sjöng högljutt en visa, någon annan utgöt sig i en ström af fula okvädingsord, och ängsligt klingade kvinnornas trötta, förbittrade röster. . . s. 17

Lifvet i den lilla Vlasofska stugan förflöt enformigt, men lugnare och stillsamare än förut och en smula annorlunda än i det öfriga samhället. Deras stuga låg i utkanten af byn på den låga, men branta sluttningen ned mot ett kärr. En tredjedel af byggningen upptogs af köket och en liten därifrån genom en tunn, icke ända upp till taket nående brädvägg afskild kammare, där modern låg. Men de båda återstående tredjedelarna bildade ett stort fyrkantigt rum med två fönster, — i ett hörn stod Pavels säng, i det främre bordet och två bänkar. Några stolar, en byrå,

på den en liten spegel, en klädkista, en klocka på väggen och två helgonbilder i en vrå, — det var alltsammans.

Pavel ansträngde sig att lefva som alla de andra. Han gjorde allt, hvad en ung man bör göra, — köpte sig en harmonika, en stärkskjorta, en grann halsduk, galoscher, käpp och var till det yttre sådan som alla ynglingar af hans ålder. Han gick på aftonsamkvämen, lärde sig dansa kadrilj och polka, kom på söndagarne hem drucken och mådde alltid mycket illa af brännvinet. På morgonen hade han hufvudvärk och halsbränna och såg blek och uttråkad ut.

En gång frågade modern honom:

»Nå, hade du roligt i går?«

s. 18

Han svarade med butter vresighet:

»Nej, olidligt tråkigt. . . Alla äro ju som maskiner. . . Jag tror, jag hellre far ut och fiskar. . . eller köper mig en bössa.«

Arbetade gjorde han samvetsgrant, utan att någonsin bli pliktfälld eller göra sig skyldig till försummelse, var fåordig, och de stora blå ögonen, som han ärft efter modern, hade en misslynt blick. . . Han köpte sig ingen bössa och for icke heller ut och fiskade, men började märkbart aflägsna sig från den för alla faststampade vägen, — allt mera sällan besökte han samkvämen och gick bort någonstädes om söndagarne, men kom hem nykter. Modern iakttog honom omärkligt, men skarpt, och såg, att sonens mörkhyllta ansikte blef allt hvassare, att ögonen blickade allt allvarligare och läpparne prässades samman så underligt strängt. Det föreföll, som om han alltid tyst vredgades öfver något, eller som om en sjukdom tärt honom. Förut hade kamraterna brukat komma till honom, men nu, då de aldrig träffade honom hemma, slutade de med sina besök. Det gladdde modern att se, att a sonen blef olik den öfriga fabriksungdomen, men då hon märkte, hur han envist och med tankarne liksom riktade på en enda punkt styrde ut långt åt sidan om det enformiga lifvets mörka flod, väckte det hos henne en känsla af dunkel farhåga.

Han började ha böcker med sig hem och ansträngde sig först att läsa dem i smyg, och när han läst dem, gömde han dem någonstädes. Ibland skref han af ur böckerna något på ett särskildt papper och gömde det också. . .

»Du är kanske sjuk, Pavluschka?« frågade hon honom ibland.

»Nej, jag mår bra!« svarade han.

»Du är så mager!« suckade modern.

s. 19

Han teg.

De talades sällan vid och sågo icke mycket till hvarandra. På morgonen drack han stillatigande sitt té och gick till arbetet, kom tillbaka klockan tolf för att äta middag, hvarunder de utbytte några betydelselösa ord, — och så försvann han igen ända till aftonen. På kvällen, efter slutadt dagsarbete, tvättade han sig omsorgsfullt, åt och satt sedan länge och läste i sina böcker. Om helgdagarne gick han ut tidigt på morgonen och kom icke hem förr än sent på natten. Hon visste, att han gick till staden och där brukade gå på teatern, men ingen ifrån staden kom och

hälsade på honom. Hon tyckte, att allt efter som tiden gick, blef sonen allt fåordigare, och på samma gång lade hon märke till, att han allt oftare började använda nya ord, som hon icke begrep, medan de råa och fula uttryck, hon var van vid, försvunno ur hans tal. I hans yttre uppträdande framträdde en massa smådrag, som modern oroligt fäste sig vid, — han lade bort all sin sprättaktighet, blef noggrannare med sin personliga snygghet, rörde sig friare och smidigare och blef enklare och mildare i sitt sätt. Också i hans förhållande till modern kom något nytt in, — han sopade ibland golvet i rummet, bäddade själf upp sin säng på helgdagarne och försökte i allmänhet, fastän stillatigande och omärkligt, lätta hennes bestyr. Det gjorde ingen i byn. . .

En dag kom han med en tafla, som han hängde på väggen, — tre män, som vandrade samtalande framåt med lätta och raska steg.

»Det är den återuppståndne Kristus, som går till Emaus«, förklarade han för henne.

Modern tyckte om taflan, men hon tänkte:

»Du läser om Kristus, men du går icke i kyrkan. . . «

Sedan kom ännu några flere taflor på väggarne, och allt flere blefvo böckerna s. 20 på den vackra hyllan, som en af kamraterna, en snickare, gjort åt Pavel. Rummet började se så trefligt ut.

Han kallade henne för »mamma lilla« och sade »ni« i stället för »du«, men ibland hände det, att han plötsligt vände sig till henne med ett kort:

»Du skall inte bli orolig, mor, jag kommer sent hem i kväll. . . «

Det tyckte hon om, hon kände, att det låg allvar och kraft i dessa ord.

Men hennes ängslan växte alltjämt, och utan att bli klarare, sargade den hennes hjärta allt hvassare med förkänslan af, att något ovanligt skulle hända. Ibland kände hon sig lätt förargad på sonen och tänkte:

»Alla andra lefva som människor, men han lefver som en munk. . . Han är alldeles för sträng. . . det passar inte för hans ålder. . . «

Och ibland tänkte hon:

»Kanske att han skaffat sig någon flicka där borta?«

Men för att hålla sig väl med flickor behöfs pengar, och han gaf henne nästan allt, hvad han förtjänade.

Så gingo veckor, månader, och omärkligt hade två år förflutit af ett underligt tystlåtet lif, fullt af oklara tankar och alltjämt växande farhågor.

En gång efter kvällsvarden fällde Pavel ner gardinen för fönstret, satte sig i en vrå och började läsa efter att ha hängt en blecklampa på väggen öfver sitt hufvud. Modern dukade af och kom från köket försiktigt fram till honom. Han höjde hufvudet och såg frågande på henne.

»Det var ingenting, Pascha, jag ville bara. . . « sade hon brådslande och gick igen, i det hon förläget drog upp ögonbrynen. Men efter att ha stått en minut s. 21

orörlig midt i köket, bekymrad och grubblande, tvättade hon sig om händerna och gick åter in till sonen.

»Jag vill fråga dig«, sade hon mycket sakta, »hvad det är, du läser jämt och samt?«

Han slog igen boken.

»Sätt dig, mamma. . . «

Modern slog sig tungt ner bredvid honom, rätade på sig och beredde sig ängsligt att få höra något viktigt.

Utan att se på henne, i låg och egendomligt barsk ton sade Pavel.

»Jag läser förbjudna böcker. Man förbjuder oss att läsa dem, därför att de säga sanningen om vårt, arbetarnes lif. . . De tryckas i hemlighet, och om man skulle finna dem hos mig, skulle jag bli satt i fängelse. . . i fängelse för att jag vill veta sanningen. . . Förstår du?«

Det lade sig plötsligt en tyngd öfver hennes bröst. Med vidöppna ögon stirrade hon på sonen, och han föreföll henne ny och främmande. Hans röst hade blivit en annan, — djupare, gröfre, klangfullare. Han vred på de tunna, fjuniga mustascher-na och tittade under lugg bort i vrån. Hon blef ängslig för sonen och tyckte synd om honom.

»Hvarför gör du så, Pascha?« frågade hon.

Han lyfte upp hufvudet, såg på henne och svarade lugnt och sakta:

»Jag vill veta sanningen.«

Hans stämman lät låg, men fast, och ögonen glänste hårdnackadt. Hennes hjärta sade henne, att sonen för alltid vigt sig åt något mystiskt och skräckinjagande. Allt i lifvet hade alltid förefallit henne oundvikligt, hon var van att underkasta sig utan att tänka, och nu grät hon endast sakta, utan att finna några ord i sitt af sorg och svärmod beklämda hjärta. s. 22

»Gråt icke!« sade Pavel vänligt, men det var henne, som om han tagit afsked af henne. »Tänk efter, hurudant är det lif, vi lefva? Du är nu fyrtio år, — men har du väl någonsin lefvat? Far slog dig. . . jag förstår nu, att han på dig urladdade sin sorg. . . sitt lufs sorg. . . den höll på att kväfva honom, men han begrep icke, hvad det var. Han arbetade i trettio år, började arbeta, då hela fabriken fick rum i två byggnader, och nu är det sju! . . . Fabrikerna växa, men människorna dö af arbetet i dem. . . «

Hon hörde på honom uppskrämd och begärligt. Hans ögon glänste klart och vackert, med bröstet tryckt mot bordet, makade han sig närmare modern, och rätt i hennes tårdränkta ansikte höll han så sitt första tal om sanningen, så som han förstod den. Med hela den ungdomliga styrkan och värmen hos en lärjunge, som är stolt öfver sina kunskaper och heligt tror på deras sanning, talade han om det, som stod klart för honom, och talade icke så mycket för modern som för att pröfva sig själf. Ibland stannade han, då han icke fann ord, och såg då framför sig det bedröfvade ansiktet, i hvilket de goda, af tårar beslöjade ögonen dunkelt glänste

med en skrämnd och tviflande blick. Han tyckte synd om modern och började tala igen, men nu om henne och hennes lif.

»Hvilka fröjder har du väl känt?« frågade han. »Hvad kan hjälpa dig att minnas det förflutna?«

Hon hörde på och skakade sorgset på hufvudet med en känsla af något nytt, oförklarligt, smärtsamt och fröjdefullt, som liksom mildt smekte hennes sargade hjärta. Det var första gången, hon hörde slika ord om sig själf och sitt lif, och de väckte hos henne längesedan inslumrade, oklara tankar, slocknade känslor af en dunkel missbelåtenhet med tillvaron, — tankar och känslor från hennes aflägsna ungdom. Hon hade talat om lifvet med sina väninnor, talat länge och väl och om allt, men allesammans, och hon med, beklagade sig endast, ingen förklarade, hvarför lifvet var så tungt och svårt. . . Men nu satt hennes son där framför henne, och allt hvad hans ögon, ansikte och ord sade om henne, berörde hennes hjärta och fyllde det med stolthet öfver sonen, som rätt förstod sin mors lif, sade henne sanningen om hennes olyckor och hade medlidande med henne. s. 23

Mödrar har man aldrig medlidande med.

Det visste hon. Hon förstod icke det, som Pavel talat om andra ting, men allt hvad han sade om hennes kvinnliga lif, var bitter, välbekant sanning. Därför ansåg hon, att hvarje hans ord var fullt af sanning, och i hennes bröst dallrade sakta ett virrvarr af känslor, som värmdes det med en förr okänd smekning.

»Hvad vill du göra då?« frågade hon, afbrytande honom.

»Lära mig och sedan — lära andra. Vi arbetare måste skaffa oss kunskaper. Vi måste veta, måste förstå, hvarför lifvet är så tungt för oss.«

Det gladdade henne att se, att hans blå ögon, som alltid voro allvarliga och stränga, nu glänste så mildt och lyste upp något hos honom, som var nytt för henne. På hennes läppar lekte ett stilla, belåtet leende, fastän tårar ännu skälfde i kindernas rynkor. Inom henne rörde sig två stridiga känslor, — hon var stolt öfver sonen, som ville alla väl och tyckte synd om alla och hade blick för lifvets smärta, och på samma gång kunde hon icke glömma hans ungdom, och att han talade på ett annat sätt än alla de andra, eller att han ensam beslutat att upptaga kampen mot detta lif, vid hvilket hon och de alla voro vana. . . Hon ville säga till honom: s. 24

»Käre, hvad kan du göra? De skola krossa dig. . . du går under!«

Men hon tyckte om att höra honom tala, och hon var rädd att störa sin fågnad öfver sonen, som med ens visade sig för henne i en så ny dager, så klok. . . och en liten smula främmande.

Pavel såg småleendet på moderns läppar, uppmärksamheten i hennes ansikte, kärleken i hennes ögon, han tänkte, att han tvungit henne att begripa sanningen, och den ungdomliga stoltheten öfver ordets makt höjde hans tro på sig själf. Gripen af hänförelse, talade han och talade, än leende, än med rynkade ögonbryn, än med ett tonfall af hat, och då modern hörde de skarpa orden, blef hon skrämnd, skakade på hufvudet och frågade sakta:

»Är det verkligen så, Paschka?»

»Ja, så är det!« svarade han fast. Och han berättade för henne om människor, som ville folkets bästa och sådde ut sanningen ibland dem, och för detta fångade livvets fiender dem som vilda djur, satte dem i fängelse, dömde dem till straffarbete.

»Jag har sett sådana människor!« utbrast han eldigt. »Det är de bästa människor på jorden!«

Hos henne väckte dessa människor fruktan, och hon ville fråga sonen:

»Äro de verkligen, Pascha?»

Men hon tordes icke, utan lyssnade ängsligt till berättelserna om dessa obegripliga människor, som lärt hennes son att tänka och tala så farliga ting. Slutligen sade hon:

»Det dagas snart. . . du skulle lägga dig och sofva! . . . Du skall ju gå på arbete. . . «

»Ja, jag skall genast lägga mig!« samtyckte han. Och i det han lutade sig intill s. 25 henne, frågade han:

»Har du förstått mig?»

»Ja«, svarade hon suckande. Ur hennes ögon flödade åter tårarne, och hon utbrast:

»Du går under på det!«

Han steg upp, gick af och an i rummet och sade därpå:

»Nå, nu vet du, hvad jag gör, och hvad jag vill. . . jag har sagt dig allt! Jag ber dig, mor, att om du håller af mig, så hindra mig icke!«

»Min lilla dufva!« ropade hon. »Kanske hade det varit bättre för mig att ingenting veta!«

Han tog hennes hand och tryckte den hårdt i sina.

Hon kände sig gripen af ordet »mor«, som han uttalat med lidelsefull kraft, och af denna ovanliga, sällsamma handtryckning.

»Icke skall jag göra någonting, icke!« sade hon. »Men akta dig bara. . . akta dig!«

Då hon icke visste, hvad han skulle akta sig för, tillade hon klagande:

»Du blir så mager. . . «

Och i det hon omslöt hans kraftiga, välbildade gestalt med en öm, smekande blick, sade hon sakta och brådslande:

»Gud vare med dig! Lef som du vill, jag skall icke hindra dig. Jag ber dig bara om en sak, — var försiktig, när du talar med folk! Man får lof att taga sig till vara för människorna, — alla hata de hvarandra! De lefva endast för sin girighet och afund. Alla tycka de om att göra ondt. . . Börjar du afslöja och fördöma dem, så skola de hata dig och förgöra dig!«

Sonen stod vid dörren, lyssnande till de svårmodiga orden, men då modern slutat, sade han leende:

»Ja, människorna äro dåliga... Men då jag fick veta, att sanningen finns i s. 26
världen, blefvo människorna bättre!...«

Han log på nytt och fortsatte:

»Jag begriper icke själf, hur det kom sig! Som barn var jag rädd för alla... och när jag växte upp, började jag hata dem... somliga för deras uselhet, andra för... jag vet icke hvad... men nu ha alla blifvit som annorlunda för mig... det är, som om jag skulle tycka synd om alla... jag förstår icke hur... men jag blef vekare om hjärtat, när jag fick veta, att det fanns sanning hos människorna... och att icke alla rå för sin smuts.«

Han tystnade, som om han lyssnade till något inom sig, och sade sedan sakta och tankfullt:

»Det är fläkten af sanningen!«

Hon såg på honom och mumlade sakta:

»Å, Gud, så förändrad du blifvit!«

Då han lagt sig och somnat, steg modern försiktigt upp ur sin säng och smög sig fram till honom. Pavel låg på rygg, och hans mörklätta, stränga och egensinniga ansikte aftecknade sig skarpt mot den hvita kudden. Barfota och i blotta linnet, med handen tryckt mot bröstet, stod modern vid hans säng, läpparne rörde sig ljudlöst, och ur ögonen runno långsamt stora, grumliga tårar, den ena efter den andra...

Och åter började de lefva stillatigande som förut, på en gång nära och fjärran från hvarandra.

En gång på en helgdag midt i veckan sade Pavel till modern, då han gick hemifrån:

»Om lördag samlas några stycken hos mig...«

»Hvilka då?« frågade hon.

»Några härifrån... andra från staden...«

»Från staden?« upprepade modern skakande på hufvudet och brast plötsligt i gråt.

»Seså, hvad nu, mamma?« utbrast Pavel misslynt. »Hvad gråter du för?« s. 27

Hon torkade ansiktet med förklädet och svarade sakta:

»Jag vet inte... det var bara...«

Han gick ett slag i rummet och stannade framför henne, i det han frågade:

»Är du rädd?«

»Ja!...« erkände hon. »De där från staden...« hvem känner dem?«

Han lutade sig ner öfver henne och sade vredgadt, alldeles som fadern plägade:

»Den där rädslan är det, som vi alla gå under på! De, som befalla öfver oss, — de begagna sig af vår rädsla och skrämma oss ännu mer. Begriper du inte, att om folk jämt äro rädda, så ruttna de bort, som björkarna nere i träsket... Vi måste bli litet modigare, det är verkligheten på tiden!«

Han gick bort i ena hörnet och sade därifrån:

»Hur som helst, så skola de samlas här hos mig!«

Modern utbrast klagande:

»Bli inte ond! Hur skulle jag kunna låta bli att vara rädd? Hela mitt lif har jag lefvat i skräck. . . min själ är genompyrd däraf!«

Med sänkt röst och mildare ton sade han:

»Förlåt mig. . . jag kan icke vara annorlunda!«

Och därmed gick han.

Under tre dagar gick hon i hjärtklappning och kände sig beklämd för hvar gång hon kom ihåg, att det skulle komma främmande människor i huset. Hon kunde icke föreställa sig dem, men hon trodde, att de måste vara förskräckliga. Det var ju de, som visat sonen den väg, på hvilken han nu vandrade. . .

På lördagskvällen kom Pavel från fabriken, tvättade sig, klädde om sig och gick åter ut, sägande, utan att se på modern: s. 28

»Om de komma, så säg, att jag är genast tillbaka, och bed dem vänta. Och var inte rädd. . . De äro människor som alla andra.«

Han föll maktlöst ner på bänken. Sonen såg mörkt på henne och föreslog:

»Kanske att du. . . vill gå bort någonstädes?«

Det sårade henne. Hon skakade nekande hufvudet och sade:

»Nej. . . det är det sanna! Hvarför skulle jag gå?«

Det var i slutet på november. Under dagen hade den frusna marken betäckts av ett lager torr, fin snö, och hon hörde, hur den knarrade under den bortgående sonens steg. Mot fönsterrutorna tryckte sig ett tjockt, orörligt mörker, fientligt lurande på något. Modern satt och stödde sig med händerna mot bänken och såg väntande mot dörren. . .

Hon tyckte, att från alla håll i mörkret kommo smygande mot stugan främmande, underligt klädda människor, som gingo nerhukade och försiktigt sågo sig om åt alla håll. Där var det redan någon, som gick rundt omkring huset och trefvade med händerna på väggen.

En hvissling hördes. Den skar igenom tystnaden melodiskt klagande, irrade tankfullt omkring i mörkrets öken, sökte något och närmade sig. . . Och försvann så med ens under fönstret, som om den gräfd sig in i timret.

Ute i förstugan skrapade ett par fötter, modern spratt till och steg upp, i det hon ängsligt höjde ögonbrynen.

Dörren öppnades. Först stacks ett hufvud i stor, lurfvig mössa in i rummet, sedan följde långsamt efter en lång, hopkrupen gestalt, som rätade upp sig, makligt sträckte fram högra armen och efter en högljudd suck sade med djup bröströst: s. 29

»God afton!«

Modern neg tyst.

»Är Pavel icke hemma än?«

Mannen tog långsamt af sig den korta pälsjackan, lyfte upp ena benet, slog med mössan bort snön från stöfveln, gjorde sedan detsamma med andra benet, ka-

stade mössan i en vrå och steg, vaggande på sina långa ben, in i rummet. Han gick fram till en stol, beskådade den noga som för att öfvertyga sig om dess hållbarhet, satte sig slutligen och gäspade, med handen för munnen. Han hade ett rundt, kortklippt hufvud, rakade kinder och långa hängande mustascher. Efter att uppmärksamt ha sett sig omkring i rummet med sina stora utstående grå ögon, lade han det ena benet öfver det andra och frågade gungande på stolen:

»Är det er egen stuga, eller hyr ni den?«

Modern, som satt midt emot honom, svarade:

»Vi hyra den. . . «

»Den är just inte stor!« anmärkte han.

»Pascha kommer strax, om ni vill vara så god och vänta!« sade modern sakta.

»Jag väntar ju redan«, svarade den långe mannen lugnt.

Hans lugna, djupa, sjungande stämma och okonstlade min förjagade hennes rädsla. Han såg på henne öppet och vänligt, i djupet af hans genomskinliga ögon lekte en munterglimt, och i hela den tafatta, krokryggiga, långbenta gestalten var det något komiskt och tilltalande. Han var klädd i en blå skjorta och svarta byxor, nedstuckna i stöflarne. Hon ville fråga honom, hvem han var, hvarifrån han kom, om han varit länge bekant med hennes son, men plötsligt gjorde han ett häftigt kast s. 30 åt sidan och frågade själf:

»Hvem är det som har slagit sönder pannan på er, mor?«

Han frågade det vänligt, med ett ljust småleende i ögonen, men hon kände sig förolämpad af denna fråga. Hon prässade hårdt ihop läpparne och sade efter ett ögonblicks paus, med kylig höflighet:

»Hvad har ni med det att göra, far lille?«

Han slängde kroppen öfver åt henne och sade:

»Nej, men inte skall ni bli ond! Jag frågade därför, att min fostermor också hade en sådan där skråma i pannan, alldeles som ni. Han, som hon lefde tillsammans med, dängde till henne med lästen. Han var skomakare, ser ni, och hon tvätterska. Det var först efter sedan hon tagit upp mig som son, som hon fick tag på honom, fyllbulten, till sin stora olycka. . . Ni skall tro, att han slog henne! Det var så, att skinnet blef knotttrigt på mig af rädsla. . . «

Modern kände sig afväpnad af hans öppenhjärtighet och tänkte, att Pavel kanske skulle bli förargad på henne, för att hon svarat den där konstiga människan så ovänligt. Med ett skuldmedvetet leende sade hon:

»Jag blef visst inte ond, men ni frågade också så. . . burdus. Det var gubben min, som tygade till mig så här. . . Gud fröjde själen! Ni är väl inte en tatar?«

»Nej. . . tatar är jag inte!«

»Ni talar inte som en ryss!« förklarade modern leende.

»Jag talar mycket bättre än en ryss!« sade gästen med en munter nick. »Jag är s. 31 lillryss från staden Kaneff.«

»Har ni varit länge här.«

»I staden har jag varit ungefär ett år... men så flyttade jag till fabriken här för en månad sedan. Här har jag träffat präktiga människor, — er son och några stycken andra. Här stannar jag nog«, tillade han, snoende på mustascherna. Hon tyckte om honom och för att på något sätt tacka honom för hans ord om sonen, frågade hon:

»Kanske ni vill ha en kopp te?«

»Inte skall jag väl ensam bli undfägnad?« svarade han och höjde på axlarna.
»När alla samlats, om ni då vill bjuda... «

Hans ord påminde henne om hennes ängslan.

»Ack, om de allihopa voro likadana!« önskade hon innerligt.

Åter hördes steg i förstugan, och dörren öppnades hastigt, — modern reste sig på nytt. Men till hennes förvåning inträdde i köket en lätt och fattigt klädd ung flicka, liten till växten, med en tjock fläta af ljust hår och en bondflickas enkla utseende. Hon frågade sakta:

»Jag kommer väl inte för sent?«

»Nej, visst inte!« svarade lillryssen, som tittade ut ur rummet. »Kommer ni till fots?«

»Naturligtvis! Ni är väl Pavel Michajlovitschs mor? God dag! Jag heter Nata-scha... «

»Och fadersnamnet?« frågade modern.

»Vasiljevna... Och ni?«

»Pelageja Nilovna.«

»Nå, då äro vi bekanta... «

»Ja!« sade modern med en lätt suck och såg leende på den unga flickan.

Lillryssen hjälpte henne att kläda af sig och frågade:

»Var det kallt?«

»Ja då — isynnerhet ute på fältet. Där blåste det så... «

s. 32

Hennes röst var klar och klangfull, munnen liten och fyllig, och allt hos henne var rundt och friskt. Efter att ha tagit af sig, gned hon hårdt de rosiga kinderna med sina små, af kölden röda händer och gick med små snabba steg in i rummet, slående kängklackarna mot golfvet.

»Hon går utan galoscher!« flög det igenom moderns huvud.

»Usch ja, jag har blifvit riktigt frusen... « fortsatte den unga flickan.

»Vänta, jag skall genast värma samovaren åt er!« utbrast modern beskäftigt och gick ut i köket. »På minuten... «

Det föreföll henne, som om hon länge känt denna unga flicka och höll af henne med en mors varma, medlidsamma kärlek. Det gladdede henne att se henne, och under det hon föreställde sig hennes blå, en smula plirande ögon, lyssnade hon med ett belåtet småleende till samtalet inne i rummet.

»Är ni ledsen för något, Nachodka?« frågade den unga flickan.

»Å nej. . . det är bara. . . « svarade lillryssen med sänkt röst. »Gumman här har sådana goda ögon. . . jag stod och tänkte på, att kanske mor min har likadana? Jag tänker ofta på mor min, ser ni. . . och jag är säker på, att hon lefver.«

»Ni har ju sagt, att hon är död?«

»Min fostermor, ja. . . hon dog. . . Men jag talar om min köttsliga mor. . . Jag tror, att hon sitter och tigger almosor någonstans i Kief. . . Och super brännvin. . . «

»Hvarför det?«

»Det förefaller mig så! Och polisen örflar upp henne, när hon är drucken. . . «

»Å, du stackare!« tänkte modern och suckade.

s. 33

Natascha sade något hastigt och ifrigt, med sänkt röst. Och åter hördes lillryssens klangfulla stämma.

»Bah, ni är ännu så ung, kamrat. . . ni har inte varit med om mycket! Hvar och en har en mor, men människorna äro elaka. Att föda ett barn är svårt, men att lära en människa det goda är ännu svårare. . . «

»Åhå heller!« utbrast modern inom sig, och hon ville opponera sig mot lillryssen, säga honom, att hon till exempel skulle varit glad att kunna lära sin son det goda, men att hon icke själf visste något. Men i det samma öppnades dörren långsamt, och in trädde Nikolaj Vjäsoschtschikof, son till den gamle tjuften Danilo. Han var människoskygg och höll sig alltid vresigt på afstånd från alla i byn, och alla gjorde narr af honom för det. Hon frågade honom helt förvånad:

»Hvad vill du, Nikolaj?«

Han såg på henne med sina små grå ögon, torkade med sin breda hand af det koppärriga ansiktet och frågade doft, utan att hälsa:

»Är Pavel hemma?«

»Nej.«

Han tittade in i rummet och gick dit, sägande:

»God dag, kamrater. . . «

»Är han också med?« tänkte modern obehagligt öfverraskad och blef mycket förvånad, då hon såg, att Natascha vänligt och gladt räckte honom handen.

Sedan kommo två ynglingar, nästan bara pojkar ännu. Den ena af dem kände modern, — han var systerson till den gamle fabriksarbetaren Sisoff, — Fjodor, med ett smalt spetsigt ansikte, hög panna och lockigt hår. Den andre, som var slätkamrad och anspråkslös, kände hon icke, men han såg icke heller farlig ut. Till sist kom Pavel och med honom två unge män, som hon kände till utseendet, och som voro fabriksarbetare. Sonen sade vänligt åt henne:

s. 34

»Håller du på med samovaren? Tack, det var snällt!«

»Skall jag kanske gå och köpa litet brännvin?« föreslog hon, då hon icke visste, hur hon skulle uttrycka sin tacksamhet för något, som hon icke själf förstod.

»Nej, det är öfverflödigt!« svarade Pavel, i det han tog af sig pälsen och vänligt log emot henne.

Det föreföll henne med ens, som om sonen med flit öfverdrifvit faran af sammankomsten för att gyckla med henne.

»Är det här verkligen också — förbjudna människor?« frågade hon hviskande.

»Just precis!« svarade Pavel och gick in i rummet.

»Ack du!« . . . sände hon smekande efter honom och tänkte öfverlägset för sig själf: »Han är ännu ett barn!«

Då samovaren kokade upp och hon bar in den i rummet, sutto gästerna i en tät klunga kring bordet, och Natascha hade med en bok i handen tagit plats i vrån under lampan.

»För att kunna förstå, hvarför människorna lefva så illa. . . « började Natascha.

»Och hvarför de själfva äro så dåliga. . . « insköt lillryssen.

»Måste vi se, hur de lefde från början. . . «

»Titta efter ni, mina vänner, titta efter!« muttrade modern, i det hon slog på teet.

Alla tystnade.

»Hvad sade ni, mamma?« frågade Pavel med rynkade ögonbryn.

»Jag?« — hon såg upp, och då hon märkte, att alla tittade på henne, förklarade hon förläget:

»Jag pratade för mig själf bara. . . titta efter, sade jag!«

Natascha skrattade, och Pavel smålog, men lillryssen sade:

»Tack skall ni ha, njanja. . . för teet!«

»Ni ha ju inte druckit än, då skall ni väl inte tacka!« invände hon och frågade med en blick på sonen:

»Jag stör väl inte?«

Det var Natascha, som svarade:

»Hur skulle ni, som är husets värdinna, kunna störa gästerna?«

Och i barnsligt klagande ton bad hon:

»Kära min dufva lilla! Skynda er och ge mig litet te! Jag skakar i hela kroppen. . . och fötterna äro alldeles förfrusna på mig!«

»Genast, genast!« ropade modern beskäftigt.

Efter att ha druckit en kopp te, suckade Natascha högljudt, kastade flätan öfver axeln och började läsa ur en stor bok med gult omslag och försedd med planscher. Modern slog i glaset, bemödande sig att icke skramla, och ansträngde sin ovana hjärna med att lyssna till den unga flickans flytande läsning. Hennes klangfulla röst smälte ihop med samovarens melankoliska sång, och i rummet fladdrade ut som ett vackert band den enkla och klara berättelsen om vilda människor, som lefde i grottor och slog ihjäl vilddjuren med stenar. Det lät som en saga, och modern tittade ett par gånger på sonen, i det hon ville fråga honom, hvad det kunde vara för förbudet i denna historia om vildarne? Men snart tröttnade hon att följa med berättelsen och började skärskåda gästerna, utan att de eller sonen märkte det.

s. 35

Pavel satt bredvid Natascha, och han var den vackraste. Natascha lutade sig djupt ner öfver boken och strök ofta bort de fina vågiga hårlänkarne, som gled fram öfver tinningarna. Ibland gjorde hon ett kast med hufvudet och sade med sänkt röst något ur egen fatatur, utan att se i boken, i det hon lät blicken vänligt s. 36 glida öfver åhörarnes anleten. Lillryssen låg med hela bröstet öfver bordshörnet, vred sina mustascher och vindade med ögonen för att kunna se på de tofviga mustaschspetsarne. Vjäsoschtschikof satt kapprak på stolen, som om han varit skuren i trä, med händerna på knäna, och hans koppärriga ansikte utan ögonbryn och med tunna läppar var orörligt som en mask. Utan en blinkning stirrade han envist på sitt eget ansikte, som återspeglades i samovarens glänsande kopparyta, och tycktes icke draga andan en gång. Lille Fedja rörde ljudlöst på läpparne, som om han för sig själf upprepade bokens ord, och hans kamrat satt hopkrupen med armbågarne på knäna och ansiktet stödt i händerna och smålog tankfullt. Den ene af ynglingarna, som kommit med Pavel, var rödhårig, lockig och smal med muntra grönaktiga ögon, — han hade tydligen lust att säga något och flyttade sig otåligt af och an. Den andre, som hade ljust, kortklippt hår, strök sig med handen öfver hufvudet och tittade ner i golfvet, — hans ansikte syntes icke. Rummet var varmt och fylldt af en särskild trefnad. Modern kände denna trefnad, som hon aldrig förr haft förmimelse af, och under inflytandet af Nataschas mumlande röst och samovarens dallrande sång mindes ho de bullersamma dansgillena i sin ungdom, pojkarne finkelluktande andedräkt, råa ord och cyniska skämt. Och vid dessa minnen sammanpressades hennes trötta, sargade hjärta af en plågsam medömkan med henne själf.

Hon kom ihåg, hur hon blifvit förlofvad med sin afidne man. På ett dansgille grep han tag i henne ute i den mörka förstugan, klämde henne in mot väggen och frågade i dof, vredgad ton:

»Vill du gifta dig med mig?«

Hon kände sig skrämnd och förolämpad, men han nöp henne rått i bröstet och pustade sin heta, fuktiga andedräkt i ansiktet på henne. Hon försökte slita sig lös ur hans armar, kastade sig åt sidan. . . s. 37

»Hvart skall du taga vägen?« röt han. »Seså, svara!«

Hon teg, flämtande af blygsel och harm.

Någon öppnade dörren till förstugan, och han släppte henne, utan att göra sig någon brådska, sägande:

»Om söndag skickar jag frierskan till dig. . . «

Och det gjorde han. —

Hon slöt ögonen och suckade tungt.

»Jag har inget behof af att veta, hur människorna ha lefvat, utan hur man bör lefva!« genljöd genom rummet Vjäsoschtschikofs misslynta stämna.

»Just det, ja!« instämde den rödhårige och steg upp.

»Det går jag icke in på!« skrek Fedja. »Om vi skola kunna gå framåt, måste vi veta allt. . . «

»Sant! Det är sant! . . . « sade han med lockiga håret sakta.

En hetsig dispyt uppstod, och orden gnistrade som eldtungor i en barrvedsbrasa. Modern begrep icke, hvad de skreko om. Alla ansikten brunno af en het rodnad, men ingen blef ond och ingen sade de råa okvädinsord, som hon var så van vid.

»De genera sig för den unga fröken«, förklarade hon saken.

Hon tyckte om att se Nataschas allvarliga ansikte, hvars uppmärksamma blick följde alla dessa unge män, som om de varit barn för henne.

»Vänta, kamrater!« sade hon plötsligt. Och alla tystnade och sågo på henne.

»De som säga, att vi måste veta allt, — de ha rätt. Vi måste upptända oss själfva med förnuftets ljus, så att de mörka människorna kunna se oss, vi måste kunna svara ärligt och sant på allting. Vi måste veta hela sanningen, hela lögnen. . . s. 38

Lillryssen hörde uppmärksamt på och nickade i takt med hennes ord. Vjäsotschikof, den rödhårige och den andre fabriksarbetaren, som Pavel haft med sig, stodo alla tre tillsammans i en klunga, och det förargade modern.

Då Natascha tystnade, steg Pavel upp och frågade lugnt:

»Vilja vi kanske endast bli mätta?«

»Nej!« svarade han sig själf med en fast blick på gruppen af de tre. »Vi vilja bli människor! Vi måste visa dem, som sitta gränslösa öfver vår hals och täppa till våra ögon, att vi se allt, — att vi icke äro dumma, icke äro djur och icke endast vilja äta, — utan att vi vilja lefva som det är värdigt en människa! Vi måste visa våra fiender, att det tvångsarbetslif, som de påtrugat oss, icke hindrar oss att till förståndet vara deras jämlingar och till sinnelaget — stå öfver dem!«

Modern lyssnade till hans ord, och hennes bröst fylldes af stolthet öfver sonen, — tänk, hvad han talade klart och begripligt!

»Mätta finns det godt om, men icke om hederligt folk!« sade lillryssen. »Vi måste bygga en bro öfver det här ruttna lifvets träsk till det tillkommande godhetens rike, — det är vår uppgift, kamrater!«

»När kampen står för dörren, har man inte tid att pyssla om risporna på handen«, invände Vjäsotschikof doft.

»Man försöker ju redan före kampen bräcka benen på oss!« ropade lillryssen muntert.

Klockan var redan öfver midnatt, när de började bryta upp. De första som gingo voro Vjäsotschikof och den rödhårige, och det förargade återigen modern.

»Fasligt hvad de ha brådtom!« tänkte hon, i det hon gjorde en kort nigning för dem. s. 39

»Ni följer mig väl, Nachodka?« frågade Natascha.

»Det förstås!« svarade lillryssen.

När Natascha klädde på sig ute i köket, sade Pavels mor till henne:

»Ni har så tunna strumpor för den här årstiden. Om ni tillåter, skall jag sticka er ett par ullstrumpor?«

»Tack så mycket, Pelageja Nilovna! Ullstrumpor rifs så!« svarade Natascha skrattande.

»Men jag kan sticka er sådana, som icke rifs!« sade modern.

Natascha såg på henne, i det hon lätt plirade med ögonen, och denna ihärdiga blick gjorde henne förlägen.

»Förlåt min dumhet. . . jag menade väl!« tillade hon sakta.

»Ni är så snäll!« svarade Natascha också med sänkt röst och tryckte snabbt hennes hand.

»God natt, njanja!« sade lillyryssen, seende henne in i ögonen, krökte rygg och gick ut i förstugan efter Natascha.

Modern såg på sonen, — han stod vid dörren in till rummet och smålog.

»Hvad skrattar du åt?« frågade hon brydd.

»Å — jag är glad!«

»Jag är förstås gammal och dum. . . men det som är bra begriper jag också!« anmärkte hon en smula förolämpad.

»Nå, det låter godt!« nickade han. »Men nu skulle ni gå och lägga er, det är sent! . . . «

»Det är på tiden för dig också. . . Jag skall strax gå!«

Hon sysslade kring bordet och dukade af, belåten och till och med svettig af behaglig sinnesrörelse, — hon var glad, att allt aflupit så bra och fredligt.

s. 40

»Det var en god idé af dig, Pavluscha!« sade hon. »Sådana präktiga människor. . . lillyryssen var riktigt rar! Och den unga fröken. . . å, en sådan klok och kunnig flicka! Hvad är hon för slag?«

»Lärrarinna!« svarade Pavel kort, under det han gick af och an i rummet.

»Å, jäså! Hon är väl fattig, stackare? . . . Hon var så dåligt klädd. . . riktigt dåligt! Hon kan rakt förkyla sig! Hvar har hon sina föräldrar? . . . «

»I Moskva!« sade Pavel och stannade framför modern, tilläggande med allvarlig sänkt stämma:

»Ser de, hennes far är rik, handlar med järn, rår om flere hus. Men för att hon slagit in på den här vägen, har han förskjutit henne. . . Hon är uppfostrad i öfverflöd, har blifvit bortskämd af alla och fått allt, hvad hon velat — och nu går hon ensam sju verst midt på natten. . . «

Detta öfverraskade henne. Hon stannade midt i rummet och såg tyst på sonen, med ögonbrynen förvånadt uppdragna. Därpå frågade hon sakta:

»Går hon till staden?«

»Ja.«

»Å-åh! Och hon är inte rädd?«

»Nej, som du ser«, smålog Pavel.

»Men hvarför det? Hon kunde ju ha stannat här i natt. . . legat hos mig!«

»Det hade icke varit lämpligt! Man kunde få se henne här i morgon bittida, och det vore icke bra hvarken för henne eller oss.«

Modern kom ihåg sig, såg tankfullt ut genom fönstret och sade sakta:

»Jag kan inte begripa, Pascha, hvare det farliga och förbjudna ligger? Det är ju inte något ondt ni göra?«

Hon var icke öfvertygad härom, utan hon ville ha ett bekräftande svar af sonen. s. 41
Han såg henne lugnt in i ögonen och förklarade i fast ton:

»Något ondt är det icke och blir icke heller. Men i alla fall ha vi allesammans att motse fängelset. Det bör du veta. . . «

Hennes händer skälfde. Med osäker stämman mumlade hon:

»Men kanske att, med Guds hjälp. . . det kan reda sig. . . ?«

»Nej«, sade sonen vänligt, men fast. »Jag vill inte narra dig. Det reder sig inte.«

Han smålog.

»Lägg dig nu, du är trött. God natt!«

När hon blifvit ensam, gick hon fram till fönstret och ställde sig att se ut på gatan. Ute var kallt och mörkt. Blåsten sopade snön från taken på de små sofvan- de stugorna, bultade mot väggarna och tycktes hviska något, föll sedan ned på marken och dref ett hvitt moln af torra snöflingor framåt gatan. . . «

»Jesus Kristus, förbarma dig öfver oss!« hviskade modern sakta.

I hennes hjärta sjödo tårarne, och blindt och ängsligt som en nattfjäril flaxade där inne väntan på den sorg, om hvilken sonen talade med så lugn öfvertygelse. Framför sig ser hon den flacka snöslätten. Blåsten hviner kall öfver den. Midt på slätten går ensam med osäkra steg den lilla, mörka gestalten af en ung flicka. Blåsten trasslar in sig mellan hennes ben, flaxar upp hennes kjol, kastar de hvassa snöflingorna i ansiktet på henne. Det är svårt att gå, de små fötterna sjunka ner i snön. Kallt och hemskt är det. Flickan böjer sig framåt, — hon är som ett litet grässtrå midt på den mörka slätten, i höstblåstens hårdhänta lek. Till höger om henne, vid kärret, står skogen som en svart vägg, där skälfva och susa melankoliskt s. 42
de smala, nakna björkarne och asparne. Långt, långt där framme glimta dunkelt ljusen i staden. . .

»Herre, förbarma dig!« hviskade åter modern, darrande af köld och fruktan. . .

III

Dagarne gledo undan den ena efter den andra som pärlorna på ett radband och blefvo till veckor, månader. Hvarje lördag samlades kamraterna hos Pavel, och hvarje sammankomst var som en pinne på en lång stege, som förde snedt uppåt någonstädes långt i fjärran, utan att man kunde se slutet på den.

Det kom alltjämt nya människor. I det lilla rummet hos Vlasofs blef det trångt och kvaft. Natascha kom, frusen och trött, men alltid oförbrännligt glad och liflig. Pavels mor stickade strumpor åt henne och trädde dem själf på de små fötterna. Natascha skrattade först, men tystnade så tvärt, blef tankfull och sade mycket sakta:

»Jag hade en njanja. . . hon var också så märkvärdigt snäll! Är det inte underligt, Pelageja Nilovna, att det arbetande folket, som för ett så svårt och mödosamt lif, att hos dem finns det mycket mera hjärta och godhet än hos. . . de där andra!«

Och hon gjorde med handen en åtbörd, som om hon visade på något mycket långt borta.

»Att ni kan vara sådan ni är!« sade modern. »Ni som mist era föräldrar och allting. . . « hon kunde icke tala sin tanke till slut, utan tystnade med, en suck och såg på Natascha med en känsla af tacksamhet för något, hvad det nu var. Hon satt på golfvet framför henne, och den unga flickan log tankfullt och sänkte hufvudet. s. 43

»Mist mina föräldrar?« upprepade hon. »Det är ingen förlust! Min far är så dum och rå. . . min bror också. . . och super gör han. Min äldsta syster är en olycklig stackare. . . hon gifte sig med en man, som är mycket äldre än hon. . . mycket rik, tråkig och girig. . . Men mamma är det synd om! Hon är så där snäll och enkel som ni. . . så liten, så liten som en råtta. . . Ibland längtar jag så att få träffa henne. . . min lilla mamma!«

»Stackars liten!« sade Pavels mor och skakade sorgset på hufvudet.

Flickan rätade hastigt upp sig och sträckte ut handen, som om hon stötte bort något.

»Nej, visst inte! Jag känner emellanåt en sådan glädje, en sådan lycka!«

Hennes ansikte hade bleknat, och de blå ögonen flammade. I det hon lade handen på den andras axel, sade hon sakta och eftertryckligt, ur djupet af sitt hjärta:

»Om ni visste... om ni kunde förstå, hvilket stort och glädjefullt verk vi ha för händer!«...

Något liknande afund stack till i moderns hjärta. Hon reste sig upp från golvet och sade sorgset:

»Det är jag för gammal för... för okunnig och gammal.«

... Pavel talade oftare och mera, disputerade allt ifrigare och magrade alltjämt. Modern tyckte att då han talade med Natascha eller såg på henne, lyste hans stränga ögon mildare, rösten lät vänligare, och han blef ändå mer enkel och okonstlad än annars.

»Gud gifve det!« tänkte hon och log vid att tänka sig Natascha som sin son- s. 44
hustru. Alltid på sammankomsterna, då dispyterna började antaga en alltför hetsig och stormig karaktär, steg lillryssen upp, slängande af och an som kläppen i en klocka, och sade med sin klangfulla, vibrerande röst något godt och enkelt, som lugnade de andra och gjorde dem allvarliga. Vjäsofschtschikof ville alltid i mörk otålighet drifva på de andra, han och den rödhårige, som hette Samojlof, voro alltid de, som först började dispyterna. Med dem instämde den ljushårige med runda hufvudet, Ivan Bukin, som såg ut, som om han blifvit urtvättad i lut, medan Jakof Samof, den slätkammade, fåordige och allvarlige unge mannen, och Fedja Masin, han med höga pannan, alltid höllo med Pavel och lillryssen.

Ibland kom ifrån staden i stället för Natascha Nikolaj Ivanovitsch, en man med glasögon och ett litet ljust skägg, som härstammade från ett aflägsset guvernement och talade med ett särskildt, sjungande målföre. I det hela föreföll han, som om han varit långväga ifrån. Han brukade berätta om de enklaste ting, — om familjelifvet, barnen, handeln, polisen, bröd- och köttpriserna, — allt, som utgör människornas dagliga lif. Och i allt upptäckte han lögn och trassel, någonting dumt, ibland komiskt och alltid uppenbart ofördelaktigt för människorna. Det föreföll Pavels mor, som om han kommit någonstädes långt ifrån, från ett annat land, där lifvet var enkelt, hederligt och lätt för alla, men att här allt var honom främmande, han kunde icke vänja sig vid detta lif, taga det som oundgängligt, utan det väckte hos honom ett lugnt, hårdnackadt begär att göra om det helt och hållet efter sitt hufvud. Hans ansikte var gulblekt, omkring ögonen hade han små fina, strålförmiga rynkor, rösten var lågmäld och händerna alltid varma. När han hälsade på s. 45
modern, fattade han om hela hennes hand med sina långa, starka fingrar, och efter en sådan handtryckning kände man sig lugnare och lättare om hjärtat.

Det kom också andra från staden, oftast en lång, välväxt ung flicka med stora ögon i ett blekt, magert ansikte. De kallade henne Saschenka. I hennes gång och rörelser var något manligt, hon rynkade vredgadt de tjocka, mörka ögonbrynen, och när hon talade, skälfde de fina näsborrarna på hennes raka näsa.

Saschenka var den första, som en gång högt och skarpt sade:

»Vi socialister. . . «

När modern fick höra detta ord, stirrade hon med tyst skräck på den unga flickans ansikte. Men denna fortsatte med halfslutna ögon, i sträng och öfverlägsen ton:

»Vi måste ägna alla våra krafter åt uppgiften att förnya lifvet. . . «

Pavels mor visste, att socialisterna slagit ihjäl tsaren. Det var i hennes unga dar, när det sades, att godsägarne, som ville hämnas på tsaren för att han frigjort bönderna, afgifvit ett löfte att icke klippa sitt hår, förr än de slagit ihjäl honom, hvarför de också kallades för socialister. Och nu kunde hon icke begripa, hvarför hennes son och hans kamrater skulle vara socialister?

När alla gått, frågade hon Pavel:

»Pavluscha, är du socialist?«

»Ja!« svarade han, stående framför henne rak och bestämd som alltid. »Än sedan?«

Modern suckade tungt och frågade med nedslagna ögon:

»Är det verkligen sant, Pavluscha? De äro ju emot tsaren. . . de ha ju slagit ihjäl en sådan.«

Pavel gick ett slag genom rummet, strök sig med handen öfver kinden och sade småleende: s. 46

»Det behöfva vi inte!«

Han talade länge till henne i låg och allvarlig ton. Hon såg honom in i ansiktet och tänkte:

»Han gör ingenting ondt. . . det kan han inte!«

Men sedan blef det förskräckliga ordet upprepadt allt oftare, det förlorade sin udd och blef lika vanligt för hennes öra som tiotals andra obegripliga ord. Men Saschenka tyckte hon icke om, utan kände sig generad och ängslig, när hon kom. . .

En gång sade hon til lillryssen med en misslynt dragning på läpparne:

»Fasligt hvad den där Saschenka är skarp af sig! Hon bara befaller, — det skall ni göra, och det skall ni göra. . . «

Lillryssen gaf till ett högljudt skratt.

»Mycket riktigt anmärkt! Där träffade ni prick, njanja! Hvad, Pavel?«

Och med en skälmsk blinkning tillade han:

»Adelshögfärden skrapar man inte af en människa ens med knif!«

Pavel anmärkte torrt:

»Hon är en präktig människa.« Han rynkade mörkt ögonbrynen.

»Det är också sant!« medgaf lillryssen. »Men hon förstår icke, att hon måste, och att vi vilja och kunna!«

De började disputeras om något, som icke modern förstod.

Hon lade också märke till, att Saschenka var allra skarpast mot Pavel och ibland till och med grälade på honom. Då log Pavel tyst och såg henne in i ögonen

med samma milda blick, hvarmed han förut plägat se på Natascha. Det förargade också modern.

Det kom allt mera folk dit, — de samlades två gånger i veckan, och då hon såg, s. 47 med hvilket spändt intresse ungdomen lyssnade till Pavels och lillryssens ord och Saschenkas, Nataschas, Nikolaj Ivanovitschs och de andra stadsbornas berättelser, glömde hon sina farhågor och mindes med en sorgsen skakning på hufvudet, hur tråkigt hon själf haft i sina unga dar.

Stundom såg hon till sin häpnad, hur en oförklarlig stämning af ljus, bullersam glädje plötsligt grep dem allesammans. Detta hände vanligtvis de kvällar, då de läst i tidningarna om arbetarbefolkningen utomlands. Då lyste allas ögon af glädligt mod, de blefvo barnsligt lyckliga, skrattade muntert och slog hvarandra vänskapligt på axeln.

»Sådana karllakarlar, våra tyska kamrater!« skrek någon, liksom berusad af sin glädje.

»Lefve de italienska kamraterna!« skreks det en annan gång.

Och i det de sände dessa rop ut i fjärran till vänner, som icke kände dem och icke begrepo deras språk, tycktes de vara öfvertygade om, att dessa obekanta hörde dem och förstodo deras entusiasm.

Med glänsande ögon och uppfylld af en alla omfattande kärlek, utbrast lillryssen:

»Skulle det inte vara roligt att skrifva till dem, kamrater? Så att de fingo veta, att här i det aflägsna Ryssland lefva vänner till dem, arbetare, som tro på och bekänna samma religion som de, lefva för samma mål och fröjdas åt deras segrar.« Och med småleende ansikten och drömmande blick talade de alla länge om de franska, engelska och svenska arbetarne, om arbetarbefolkningen i alla länder, som om sina vänner, om personer som stodo deras hjärtan nära, hvilka de höllo af och högaktade, utan att någonsin ha sett dem, och hvilkas fröjder och sorger de delade.

I det kvafva rummet föddes en stor gränslös känsla af den universella andliga s. 48 släktskapen mellan alla jordens arbetare, dess herrar och slafvar, hvilka tanken redan frigjort ur fördomarnas fångenskap, och som kände sig behärska lifvet. Denna känsla sammansmälte alla till ett hjärta och en själ, och fastän den förblef otillgänglig för Pavels mor, upprörde den henne likväl och liksom stärkte henne med sina glada, triumferande, ungdomliga och förhoppningsfulla kraft.

»Hvad ni äro lustiga!« sade hon till lillryssen en gång. »Alla äro kamrater för er — armenier och judar och tyskar — alla tala ni om som vänner, och med alla sörja ni och glädjas!«

»Ja, med alla, njanja min, med alla!« utbrast lillryssen. »Världen är vår! Världen är arbetarnas! För oss finnas hvarken nationer eller folkstammar, endast kamrater och fiender. Alla arbetare äro våra kamrater, alla rika och alla regeringar äro våra fiender. När man ser med de rätta ögonen på jorden, ser hur många vi

äro, vi arbetare, hvilken andlig kraft vi besitta, då blir man så glad och lycklig till mods, det blir som söndag i hjärtat! Och så känner också fransmannen och tysken, njanja, när de se på lifvet, och så fröjdar sig också italienaren. Vi äro alla barn af samma mor — af den stora ööfvervinnerliga tanken om arbetarnes brödraskap i alla jordens länder. Den växer alltjämt, den värmer oss som solen, den är en andra sol på rättvisans himmel, och denna himmel är i arbetarens bröst, och hvem han än må vara, hur han än må kalla sig, socialist eller icke, — vår broder i andanom är han alltid, nu och i evigheters evighet!«

Denna barnsliga glädje och ljusa, starka tro visade sig allt oftare bland dem och växte i omotståndlig styrka. . .

Och när Pavels mor såg den, kände hon ofrivilligt, att det födts i världen något s. 49
stort och ljust, liknande solen, som hon såg på himlen.

Ofta sjöngo de. De enkla, allbekanta sångerna sjöngo de högljudt och gladt, men ibland stämde de upp nya med egendomliga melodier och dyster prägel, hvilka de sjöngo halfhögt och allvarligt, liksom psalmer. Deras ansikten ömsom rodnade och bleknade, och i de klingande orden förnams en stor kraft.

Det var särskildt en af dessa nya sånger, som gjorde intryck på Vlasova. I denna sång hördes inga stönanden af en sorgsen och sargad själ, som ensam irrade omkring på de bittra tviflens mörka stigar, en själ, som var förkrossad af mörker, skrämmd af fruktan, opersonlig och färglös. Och icke heller ljud i den de svårmodiga suckarne af en kraft, som dunkelt törstade efter fritt utrymme, de utmanande skrien af ett hetsigt öfvermod, färdigt att utan åtskillnad föra ände på ondt och godt. Där fanns icke den blinda känslan af agg och hämnd, som är i stånd att förgöra allt, men maktlös att skapa något, — nej, i denna sång hördes ingenting af den gamla slafviska världen.

De sträfva orden och den dystra melodien tilltalade icke Pavels mor, men bakom orden och melodien fanns något stort och starkt, som väckte aningen om något för tanken ofattligt. Detta något såg hon i de ungas ansikten och ögon, kände det lefva i deras bröst, och utan att fästa sig vid orden och tonerna, greps hon af sångens makt och lyssnade alltid till den med särskild uppmärksamhet och en djupare oro än till de andra sångerna.

Denna sång sjöngo de med sänkt stämma, men den lät alltid kraftigare än någon annan och svepte om åhörarne som luften på en marsdag, — den annalkande vårens första dag.

»Nu borde vi sjunga den ute på gatan!« sade Vjäsoschtschikof buttert. s. 50

Då hans far återigen stulit något och blifvit satt i fängelse, förklarade Nikolaj lugnt för kamraterna:

»Nu kunna vi samlas hos mig. . . Polisen skulle tro, att det var tjuftar. . . och tjuftar tycker den om!«

Nästan hvarje kväll efter arbetet satt någon af kamraterna hos Pavel, och de läste och skrefvo af ur böckerna, ifriga, utan att ge sig tid att tvätta sig. De åto och

drucko té med böckerna i händerna och hvad de talade om, blef allt obegripligare för modern. . .

»Vi skulle behöfva en tidning!« sade Pavel ofta.

Det kom en feberaktig brådska in i deras tillvaro, de sprungo allt ifrigare till hvarandra och från den ena boken till den andra, liksom bin från blomma till blomma.

»Man börjar prata om oss!« sade Vjäsofschtschikof en gång. »Rätt som det är, bli vi fast. . . «

»Därför är ju vakteln till, för att fastna i snaran!« genmälde lillryssen.

Honom tyckte Pavels mor allt mer och mer om. När han kallade henne »njan-ja«, var det, som om en mjuk barnahand strukit öfver hennes kind. Om söndagarne, ifall icke Pavel hade tid, högg han ved åt henne, och en gång kom han med en bräda på axeln och yxade fort och behändigt till ett nytt trappsteg i stället för det gamla, ruttna, som varit. En annan gång lagade han lika oförmärkt planket, som höll på att ramla. Under det han arbetade, hvisslade han, och hans hvissling lät vackert vemodig.

En dag sade modern till Pavel:

»Ska' vi inte låta lillryssen få bo och äta här hos oss? Det vore ju bättre för er s. 51 bägge två att icke behöfva springa till hvarandra.«

»Hvarför skall ni skaffa er ytterligare besvär?« frågade Pavel och höjde på axlarna.

»Det är väl ingenting att tala om! Hela lifvet har jag gjort mig besvär utan att veta hvarför. . . då kan jag väl göra det för en snäll människa!«

»Gör som ni vill!« sade sonen. »Flyttar han hit, så blir jag glad. . . «

Och lillryssen flyttade till dem.

Den lilla stugan i byns utkant började väcka folks uppmärksamhet, och en massa misstänksamma blickar riktades redan på den. Öfver den flaxade oroligt skvallrets brokiga vingar, — man försökte leta reda på, hvad som dolde sig bakom dess väggar. Om kvällarne kommo folk och tittade in genom fönstren, ibland knackade någon på rutan och sprang skrämnd sin väg.

En gång hejdades Vlasova på gatan af krogvärden Bjäguntsof, en ärevördig liten gubbe, som alltid bar en svart sidenhalsduk kring den röda skrupna halsen och en tjock gredelin sammetsväst. På hans hvassa, skinande näsa sutto ett par glasögon med sköldpaddsbågar, och därför kallades han för »Hornöga«.

I ett andedrag och utan att afvakta svar, började han öfverösa henne med en skur af smattrande frågor.

»Pelageja Nilovna, hur står det till? Hur mår er son? Tänker han inte på att gifta sig, hvad? Just nu är han ju i rätta giftasåldern. Ju tidigare man gifter bort sina barn, desto lugnare är det för föräldrarna. I familjelifvet bevaras mannen bäst både till kropp och själ, precis som en svamp i ättika! I ert ställe skulle jag gifta bort honom. Nu för tiden måste man hålla sträng uppsikt öfver, hur folk lefver.

Tankarne löpa vill, och gärningarna äro klandervärda. Ungdomen går icke i Guds hus, skyr offentliga ställen och skockar ihop sig i vråarna och hviskar. Hvad hviska de om, om jag får lof att fråga? Hvad sky de människorna för? Allt som man icke törs tala om, så folk hör det, på krogen, till exempel, hvad är väl det? Jo, hemligheter! Och enda platsen för hemligheter, det är vår helig, apostoliska kyrka! Men alla andra hemligheter, som hviskas om i vråarna, — det är bara villfarelser och irrläror! Mjuka tjänare!« s. 52

Med en tillgjord krökning på armen tog han af mössan, svängde den i luften och gick, medan Pavels mor stod där helt förbryllad.

Deras närmaste granne, Marja Korsunof, en smedsänka, som sålde matvaror i fabriken, sade också, då hon mötte Vlasova i basaren:

»Ha ögonen på son dig, Pelageja!«

»Hvarför det?« frågade denna.

»Det går rykten!« hviskade Marja hemlighetsfullt. »Elaka rykten, mor lilla! Det sägs, att han håller på att inrätta en artell. . . lika som hos gisslarsekten, de kallar det. De ska' piska på hvarandra som gisslarne. . . «

»Ah, tyst, Marja, du pratar dumheter!«

»Det är inte den, som sprättar upp klädningen, utan den som syr den, som rår för, att den sitter illa!« svarade månglerskan.

Modern talade om alla dessa samtal för sonen, — han ryckte tyst på axlarne, men lillryssen skrattade med sitt djupa, mjuka skratt.

»Flickorna äro också mycket förargade på er!« sade hon. »Ni äro ju fästmän, sådana hvarje flicka skulle vilja ha, och präktiga, nyktra arbetare allesammans. . . men ni titta inte åt flickorna en gång! De säga, att det kommer illa kända fröknar till er från staden. . . «

»Ja, naturligtvis!« utbrast Pavel med en föraktfull grimas. s. 53

»I kärret luktar allting ruttet!« sade lillryssen suckande. »Ni skulle tala om för de dumma tokorna, njanja, hvad äktenskapet är för slag, så skulle de icke ha så brådt att ge sig in i leken. . . «

»Ack, far lille!« sade Vlasova. »De se bedröfvelsen och förstå den, men de ha ju ingen annanstans att taga vägen!«

»De förstå det dåligt, annars skulle de nog finna rätta vägen!« anmärkte Pavel. Modern såg på hans stränga ansikte.

»Lär dem då, ni! Bjud hit några af de klokaste. . . «

»Det är inte lämpligt!« invände sonen torrt.

»Om man skulle försöka på ändå?« undrade lillryssen.

Pavel teg och svarade därpå:

»Det skulle endast leda till promenader par om par, och så skulle några gifta sig, det blefve hela resultatet!«

Modern försjök i tankar. Pavels munklika stränghet öfverraskade henne. Hon såg, att också de af kamraterna, hvilka i likhet med lillryssen voro äldre till åren,

lydde hans råd, men det föreföll henne, som om alla fruktade och ingen älskade honom för denna stränghet.

En kväll, när hon gått och lagt sig, men sonen och lillryssen ännu sutto uppe och läste, lyssnade hon genom den tunna väggen till deras dämpade samtal.

»Vet du, att jag tycker om Natascha?« utbrast lillryssen plötsligt.

»Ja, jag vet det!« svarade Pavel efter ett ögonblicks tystnad.

Hon hörde, hur lillryssen långsamt steg upp och började gå af och an. Hans bara fötter tassade på golfvvet. Och så hördes en låg, melankolisk hvissling. Därpå s. 54
ljöd åter hans djupa stämman.

»Jag undrar, om hon har märkt det?«

Pavel teg.

»Hvad tror du?« frågade lillryssen och sänkte rösten.

»Det har hon!« svarade Pavel. »Det är därför, hon vägrat att arbeta hos oss. . . «

Lillryssen släpade tungt fötterna öfver golfvvet, och på nytt dallrade hans låga hvissling genom rummet. Sedan sade han:

»Men om jag skulle säga henne. . . «

»Hvad då?« frågade Pavel så kort, att det lät, som om han skjutit af ett skott.

»Jo, att jag. . . « började lillryssen sakta.

»Hvarför det?« afbröt honom Pavel.

Modern hörde, att lillryssen stannade, och kände på sig att han skrattade.

»Ja, jag antar, ser du, att om man älskar en flicka, så måste man tala om det för henne, annars blir det ju ingen mening med det!«

Pavel slog hårdt igen boken och frågade:

»Hvad väntar du dig för mening då?«

De tego bägge en lång stund.

»Nå!« frågade lillryssen.

»Man måste ha klart för sig, hvad man vill, Andrej. . . « yttrade Pavel långsamt.
»Antag, att hon älskar dig. . . jag tror det inte, men låt oss antaga det! Och ni gifta er. Det vore ju ett intressant äktenskap — mellan en ung dam af intelligensen och en arbetare. Ni få barn. . . du måste arbeta ensam och mycket. Ert lif blir den vanliga tillvaron för brödbiten, för barn och husrum. . . för verket ha ni icke längre någon tid. Bägge delarne är omöjligt!«

Det blef tyst. Sedan började Pavel tala på nytt, nu liksom i mildare ton:

»Slå hellre allt det där ur tankarne, Andrej. . . Och tig, oroa henne inte. . . Det s. 55
är hederligare.«

»Men kommer du inte ihåg, hur Nikolaj Ivanovitsch talade om nödvändigheten för människan att lefva ett fullt lif. . . med alla själens och kroppens krafter. . . minns du inte?«

»Det var icke för oss!« sade Pavel. »Hur skulle du kunna uppnå fullhet? För dig finns den icke till. Älska framtiden. . . afstå från allt i det närvarande. . . från allt, broder.«

»Det är svårt för en människa!« sade lillryssen knappt hörbart.

»Hur skall det annars gå för sig, — tänk efter!«

Tystnad. Och den likgiltiga visaren på klockan knäppte taktmässigt, hackande af sekund efter sekund från lifvet.

Lillryssen sade:

»Ena hjärthalfvan älskar, den andra hatar, kan det kallas för ett hjärta, hvad?«

»Jag frågar, — hur skall det annars gå för sig?«

Man hörde bokbladen prassla, Pavel hade tydligen börjat läsa igen. Modern låg och blundade och tordes icke röra sig. Det gjorde henne så ondt om lillryssen, att hon var färdig att gråta, men ändå mera om sonen. Det var honom, hon tänkte på.

»Stackars min gosse. . . du som är kallad och utvald. . . «

Plötsligt frågade lillryssen:

»Således bör jag tiga?«

»Det är hederligare, Andrej. . . « sade Pavel sakta.

»Låt oss då vandra den vägen!« sade lillryssen. Och efter några sekunder fortsatte han sorgset och sakta:

»Det kommer att bli svårt för dig, Pascha, när du en gång själf. . . «

»Det är redan svårt för mig. . . «

»Å?«

Blåsten slog mot väggarna. Visaren räknade noga den flyende tiden.

»Sådant är icke att skratta åt!« yttrade lillryssen och grät ljudlöst.

På morgonen tycktes Andrej henne mindre till växten än förut och ändå rarare. Men sonen var som alltid mager och rak och tystlåten. Hon brukade annars kalla lillryssen Andrej Onissimovitsch, men nu sade hon med ens liksom ofrivilligt, och utan att märka de:

»Ni måste laga edra stöflar, Andrjuscha. . . ni går och blir kall om fötterna!«

»Jag tänker köpa mig ett par nya, när jag får min aflöning!« svarade han, brast därpå i skratt och sade, i det han lade sin långa hand på hennes axel:

»Kanske är ni ändå min köttsliga mor, fastän ni inte ville erkänna det, därför att jag är så ful, hvad?«

Hon teg och slog till honom med handen. Det var så många vänliga ord, hon ville säga honom, men hennes hjärta sammanpressades af medlidande, och tungan nekade henne sin tjänst.

* * *

I byn talades om socialisterna, som öfverallt spredo små tidningsblad, skrifna med blått bläck, och i hvilka elakt och träffande skildrades förhållandena i fabriken, arbetarstrejkerna i Petersburg och södra Ryssland, hvarjämte arbetarne kallades till enighet och kamp för sina intressen.

De äldre, som hade goda löner i fabriken, svuro, när de läste det!
»Sådana« uppviglare! För slikt skulle man slå dem på käften!« s. 57
Och de buro bladen till kontoret. Ungdomen åter läste uppropen med förtjusning och förklarade entusiastiskt:
»Det är sant, hvartenda ord!«
Flertalet, som voro öfveransträngda af arbete och liknöjda för allt, menade lättjefullt:
»Det blir ingenting af med alltihop. . . hur skulle det kunna det?«
Men de små tidningslapparne kommo allmän oro å stad, och om det gick en vecka, utan att de syntes till igen, sade arbetarne åt hvarandra. . .
»Inga i dag heller. De ha visst slutat att trycka några. . . «
Men så på onsdagen visade sig tidningslapparne igen, och bland arbetarne uppstod ett doft sorl.
På krogen och i fabriken uppträdde plötsligt nya figurer, som ingen kände till. De frågade, tittade, vädrade och gjorde sig allmänt bemärkta, somliga genom sin misstänksamma försiktighet, andra genom sin öfverdrifna påflugenhets.
Pavels mor visste, att allt detta väsen åstadkommits genom sonens arbete. Hon såg, hur arbetarne trängdes omkring honom, — han var icke ensam, och detta var icke så farligt. Och fruktan för Pavels öde sammansmälte hos henne med stolthet öfver honom, — det var ju hans hemliga ansträngningar, som bragt en frisk strömfåra in i lifvets grumliga och trånga flodbädd. . .
En afton knackade Marja Korsunof på fönstret utifrån gatan, och då Vlasova öppnade rutan, sade hon i en högljudd hviskning:
»Håll nu ögonen öppna, Pelageja, det är slut med att leka! I natt skall det göras husundersökning hos er och hos Masin och hos Vjäsoschtschikof. . . «
Den andra hörde endast början af mening, sedan smälte alla ord ihop till en s. 58
olycksbådande hes hväsning:
»I-u-i-u-i-u. . . «
Marjas tjocka läppar smackade brådslande fram något, den köttiga näsan snörflade, ögonen blinkade och irrade af och an, lurande på, om någon skulle gå förbi.
»Men jag vet ingenting, mor lilla, och har inte sagt något åt dit och har inte ens träffat dig i dag, hör du?«
Hon försvann.
Pavels mor stängde fönstret och sjönk långsamt ned på en stol, maktlös och utan en tanke i hufvudet. Men medvetandet af den fara, som hotade sonen, bragte henne snart på fötter igen, hon klädde sig hastigt, svepte en schal om hufvudet och sprang till Fedja Masin, som hon visste var sjuk och icke arbetade. När hon kom in till honom, satt han vid fönstret och läste i en bok, under det han med vänstra handen vaggade den högra, på hvilken långfingret var rakt utsträckt. Då han hörde nyheten, rusade han upp och bleknade.
»Kors i alla dar. . . och jag som har en sådan bulnad i fingret!« muttrade han.

»Hvad skola vi göra?« frågade Vlasova och torkade med skälfvande hand svetten ur ansiktet.

»Vänta. . . ni skall inte vara rädd!« svarade Fedja, i det han med den friska handen strök sig öfver det lockiga håret.

»Men ni är ju själf rädd!« utbrast hon.

»Jag!« Hans kinder färgades af en bjärt rodnad, och med ett förläget leende tillade han:

»Ja-a. . . man är litet feg ibland. . . Vi måste säga åt Pavel. . . Jag skall genast skicka min lilla syster till honom. . . Går ni. . . Det är inte farligt! De tänka ju inte slå ihjäl er!« s. 59

När hon kom hem, samlade hon ihop alla böcker i en hög och gick med den tryckt mot bröstet länge omkring i huset och tittade in i ugnen, under spiseln, i samovarröret och till och med i vattenämbaret. Hon trodde, att Pavel genast skulle rusa ifrån arbetet och hem, men han kom icke. Slutligen satte hon sig uttröttad på bänken i köket, efter att ha lagt böckerna under sig, och så satt hon, rädd att resa sig, ända tills Pavel och lillryssen kommo hem från fabriken:

»Vet ni?« ropade hon utan att stiga upp.

»Ja!« svarade Pavel lugnt leende. »Är du rädd?«

»Ja! jag är så rädd, så rädd. . . «

»Man skall inte vara rädd!« sade lillryssen. »Det hjälper inte.«

»Hon har inte ens satt på samovaren!« anmärkte Pavel.

Modern steg upp och förklarade skuldmedvetet, i det hon visade på böckerna:

»Jag har hela tiden hållit på med dem. . . «

Sonen och lillryssen brusto i skratt, och det friskade upp henne. Sedan valde Pavel ut några böcker och gick ut för att gömma dem på gården, och lillryssen satte på samovaren och sade:

»Det är inte alls något skräckinjagande i det, njanja, utan bara en skam för människorna, att de syssla med sådana där struntsaker. Där komma fullvuxna, gråklädda karlar med sablar vid sidan och sporrar på fötterna och snoka omkring öfverallt. De titta under sängen och under spiseln, krypa ner i källaren och gå upp på vinden, där de få spindelväf i ansiktet, så att de börja nysa. De finna det tråkigt och skämmas för det, och därför ge de sig min af att vara mycket elaka och mycket onda på er. Det är ett otäckt göra, det inse de själfva! En gång vände de upp och ner på allting hos mig och gingo sedan sin väg utan vidare. . . en annan gång togo de också mig med sig och satte mig i fängelse. . . och där satt jag sedan i fyra månader. Och bäst man sitter där, så kallas man till förhör och förs genom gatorna mellan soldater till några herrar, som göra en konstiga frågor och prata alla möjliga dumheter och sedan befalla soldaterna att föra en tillbaka till fängelset igen. På det viset skjutsas man af och an. . . de skola ju göra något för sina dryga löner! Och sedan blir man lössläppt igen. . . det är alltihop.« s. 60

»Att ni alltid kan tala på det viset, Andrjuscha!« utbrast Vlasova ofrivilligt.

Han låg på knä framför samovaren och blåste af alla krafter i röret, men lyfte nu sitt af ansträngningen röda ansikte upp emot henne och frågade, i det han med båda händerna slätade ut mustascherna:

»Hur talar jag?«

»Jo, som om aldrig någon förorättat er. . . «

Han steg upp, gick fram till henne och sade leende och skakande på hufvudet:

»Finns det väl på jorden en själ, som inte blifvit förorättad? Men mig har man förorättat så mycket, att jag tröttnat på att känna mig förorättad. Hvad skall man göra, när människorna icke kunna annat? Oförrätterna hindra mig att uträtta, hvad jag skall. . . att undgå dem är omöjligt, att fästa sig vid dem är att förspilla tiden i onödan. Sådan är lifvet! Förr brukade jag vredgas på människorna. . . men när jag tänkte efter, så såg jag, att alla hade krossadt hjärta. Hvar och en går och är rädd, att hans granne skall slå honom, och därför försöker han så fort som möjligt själf s. 61
dänga till. Sådant är lifvet, njanja min!«

Hans tal flöt fram lugnt och mäktigt, skjutande bort i fjärran oron för den väntade husundersökningen, de utstående ögonen logo ljust och vemodigt, och hela hans gänглиga gestalt hade fått något smidigt och starkt öfver sig.

Modern suckade och sade varmt:

»Mätte Gud skänka er lycka, Andrjuschka!«

Lillyryssen gick med stora steg fram till samovaren, satte sig åter på huk framför den och muttrade sakta:

»Får jag lyckan till skänks, så säger jag icke nej, men ber om den, gör jag icke, och tar den — aldrig!«

Och så började han hvissla.

Pavel kom in från gården, sägande med öfvertygelse:

»Nu skola de icke få tag i dem.«

Han tvättade sig, och i det han omsorgsfullt torkade sina händer, fortsatte han:

»Om ni visar dem, att ni är rädd, mamma, så skola de tänka, — här i huset måste finnas något, efter som hon darrar så där. Och ännu ha vi ju ingenting gjort. . . ingenting! Ni vet ju, att det icke är något ondt vi vilja, att sanningen är på vår sida, och att vi i hela vårt lif vilja arbeta för den, — det är hela vårt brott! Hvarför då vara rädd?«

»Jag skall vara duktig, Pascha«, lofvade hon. Och strax därpå undslapp det henne klagande: »Om de bara snart ville komma!«

Men de kommo icke den natten, och på morgonen, då hon förutsåg den möjligheten af, att man skulle gyckla öfver hennes fruktan gjorde hon sig själf lustig öfver den.

De kommo liksom med flit, när man inte väntade dem, nästan en månad efter den oroliga natten. Nikolaj Vjäsoschtschikof var hos Pavel, och de båda och Andrej sutto och talade om sin tidning. Det var sent, omkring midnatt. Modern hade redan gått och lagt sig och hörde halfsofvande de låga, bekymrade rösterna. s. 62

Plötsligt gick Andrej med försiktiga steg öfver köket och stängde sakta dörren efter sig. Ute i förstugan skramlade en hink. Och så slogs dörren upp på vid gafvel, — lillryssen klef in i köket igen och hviskade högljudt:

»Ahoj, det klirrar sporrar ute på gatan. . . «

Vlasova for upp ur sängen och grep kläderna med skälfvande händer, men i dörren in till rummet visade sig Pavel och sade lugnt:

»Ligg stilla. . . ni mår inte bra!«

I förstugan hördes ett dämpadt buller. Pavel gick fram till dörren, stötte upp den med handen och frågade:

»Hvem är där?«

I dörren dök med öfverraskande hastighet upp en lång, gråklädd figur, efter honom en till, — de båda gendarmerna knuffade undan Pavel, ställde sig en på hvardera sidan om honom, och en hög, spefull röst inföll:

»Icke de, som ni väntade, eller hur?«

Den talande var en lång, smal och mager officer med tunna, svarta mustascher.

Bredvid Vlasovas säng uppdök plötsligt byns poliskonstapel Fedjakin och sade med skräckinjagande uppsyn, i det han förde ena handen till mössan och med den andra visade på henne:

»Det här är hans mor, ers välborenhet!« Och med en åtbörd åt Pavel tillade han:

»Och där är han själf!«

»Pavel Vlasof?« frågade officeren plirande med ögonen, och då Pavel tyst nickade, förklarade han, under det han snodde sin mustasch: s. 63

»Jag skall företa en husundersökning hos dig. . . Stig upp, gumma! Hvem är där?« frågade han, i det han tittade in i rummet och brådskande gick mot dörren.

»Edra namn?« hördes hans röst där inifrån.

Från förstugan inkommo två af landtpolisens tillfälliga handtlangare, — den gamle gjutaren Tverjakof och hans hyresgäst, eldaren Rybin, en svartmuskig, allvarlig och trygg bonde, som högljudt sade:

»God dag, Nilovna!«

Hon klädde på sig och muttrade därunder för att inge sig mod:

»Det får jag då säga. . . att komma så här midt i natten. . . just när man har lagt sig att sofva!«

Inne i rummet var kvaft och luktade starkt af vax. Två af gendarmerna och byns poliskommissarie Ryskin togo, bullersamt klampande med fötterna, ner bänkerna på hyllan och lade dem på bordet framför officeren. De andra båda bultade med knytnäfvarne på väggarne, tittade under stolarne och en kröp mödosamt under ugnen. Lillryssen och Vjäsoschtschikof stodo i en vrå, tätt tryckta intill hvarandra. Nikolajs koppärriga ansikte var betäckt af röda fläckar, och hans små grå ögon stirrade oafvändt på officeren. Lillryssen snodde på mustascherna, och då Vlasova kom in i rummet, nickade han åt henne med ett vänligt leende.

Hon försökte öfvervinna sin ängslan och gick icke som annars på sned, utan rakt fram med bröstet framskjutet, hvilket gaf henne ett utseende af löjlig och uppblåst värdighet. Hon satte fötterna hårdt i golvet, men hennes ögonbryn skälfdde.

Officern grep hastigt böckerna med sina smala, hvita fingrar, bläddrade igenom dem och kastade dem åt sidan med en smidig rörelse af handleden. Ibland föllo de med en sakta duns ner på golvet. Alla tego, man hörde endast det tunga flåsandet af de svettiga gendarmerna, sporrarnes klirrande och då och då den hviskande frågan: s. 64

»Har du sett efter här?«

Modern stod bredvid Pavel vid väggen med armarne korslagda öfver bröstet liksom han och såg också på officern. Knäna darrade under henne och för ögonen låg som en torr dimma.

Plötsligt skar Nikolajs sträfva stämma igenom tystnaden.

»Hvarför behöfs det att kasta böckerna på golvet?«

Pavels mor spratt till. Tverjakof nickade till så tvärt, som om han fått en stöt i nacken, och Rybin harklade sig och såg uppmärksamt på Nikolaj.

Officern lyfte upp hufvudet, plirade med ögonen och fäste dem för ett ögonblick på det koppärriga, fläckiga och orörliga ansiktet. . . . Fingrarne bläddrade ännu snabbare igenom böckerna. Ibland spärrade han upp sina stora grå ögon, som om han haft olidligt ondt någonstades och varit färdig att gallskrika af maktlös vrede öfver plågorna.

»Soldat!« sade Vjäsofschtschikof ånyo. »Tag upp böckerna. . . «

Alla gendarmerna vände sig emot honom och sågo sedan på officern. Denne lyfte åter upp hufvudet, och efter att ha mött Nikolajs breda gestalt med en pröfvande blick, sade han i släpig näston:

»Nå ja. . . tag upp dem. . . «

En gendarm böjde sig ned och började, sneglande på Vjäsofschtschikof, plocka upp de på golvet kringströdda böckerna. . .

»Om Nikolaj ville tiga!«. . . hviskade modern sakta åt Pavel.

Han ryckte på axlarne. Lillryssen lät hufvudet sjunka. s. 65

»Hvad är det för hviskningar där borta? Var så god och tig! Hvem är det, som läser bibeln?«

»Jag!« svarade Pavel.

»Aha. . . Och hvems är alla dessa böcker?«

»Mina!« svarade Pavel.

»Jaså!« sade officern och lutade sig tillbaka mot stolsryggen. Han knäppte med fingrarne, sträckte ut benen under bordet, strök mustascherna och frågade Nikolaj:

»Är det du, som är Andrej Nachodka?«

»Ja!« svarade Nikolaj och tog ett steg framåt. Lillryssen sträckte ut handen, grep honom i axeln och drog honom tillbaka.

»Nej, han misstar sig! Det är jag, som är Andrej!«

Officern höjde handen och hotade Vjäsoschtschikof med lillfingret, sägande:

»Akta dig, du!...«

Han började gräfva i sina papper.

Genom fönstret blickade den klara månskensnatten in med obarmhärtiga ögon.

Någon gick långsamt förbi utanför, knarrande i snön.

»Du, Nachodka, har ju redan förut blifvit åtalad för politiska förbrytelser?«
frågade officern.

»Jag har varit stämd för rätta i Rostof och i Saratof... Men där blef jag icke
duad af gendarmerna...«

Officern plirade med högra ögat, gnuggade det och sade, visande sina små
hvita tänder:

»Har inte ni, Nachodka, just ni reda på, hvad det är för uslingar, som sprida
brottsliga upprop och böcker i fabriken, hvad?

Lillyryssen vaggade af och an och log bredt, i afsikt att säga något, men åter
hördes Nikolajs förbittrade stämma:

»Några uslingar ha vi inte sett förrän nu...«

s. 66

En djup tystnad uppstod, alla höllo ett ögonblick andan.

Ärret i Vlasovas ansikte bleknade, och det högra ögonbrynet drogs uppåt. En
skälfnings för igenom Rybins svarta skägg, och han började långsamt kamma ut
det med fingrarna, under det han såg ner i golvet.

»För ut det där kreaturet!« sade officern.

Två gendarmar grepo Nikolaj under armarne och släpade honom brutalt ut i
köket. Där stannade han, spände fötterna i golvet och skrek:

»Vänta... jag skall kläda på mig!«

Poliskommissarien kom in utifrån och sade:

»Här finns ingenting, jag har sökt igenom öfver allt.«

»Nej, naturligtvis!« utbrast officern småleende.

»Det visste jag! Vi ha här en, som är gammal och van!«

Pavels mor lyssnade till den svaga, vibrerande och spröda stämman, såg på
det gulbleka ansiktet och anade ångestfullt i denne man en fiende, en obarmhärtig
fiende, med hjärtat uppfyllt af herremannens förakt för folket. Hon hade redan
förut sällan sett sådana människor och nu nästan glömt, att de funnos till.

»Jag arresterar er, herr Andrej Onissimof Nachodka, oäkta bar af okända för-
äldrar!«

»Hvarför det?« frågade lillyryssen lugnt.

»Det skall jag säga er sedan!« svarade officern med hånfull artighet. Därpå
vände han sig till Vlasova och röt åt henne:

»Kan du läsa?«

»Nej!« svarade Pavel.

»Jag frågar inte dig!« sade officern strängt. »Svara, gumma! Kan du läsa?«

I det hon ofrivilligt gaf vika för sina känslor af hat mot denne man, rätade hon s. 67

plötsligt upp sig, ärret blef purpurrött, ögonbrynet drogs neråt, och skälfvande i hela kroppen, tog hon liksom ett språng ner i kallt vatten.

»Ni skall inte ryta!« sade hon och sträckte handen emot honom. »Ni är ännu ung. . . ni känner inte sorgen. . . «

»Lugna er, mamma!« afbröt henne Pavel.

»Det är bara att bita ihop tänderna, njanja lilla, och icke låtsa om något!« sade lillryssen.

»Vänta litet, Pascha!« ropade modern och tog en ansats mot bordet. »Hvarför tar ni folk till fånga?«

»Det rör er inte. . . tig!« skrek officern och steg upp. »För in den häktade Vjässofschtschikof!«

Och så började han läsa ur ett papper, som han lyfte upp mot ansiktet.

Nikolaj fördes in.

»Tag af mössan!« röt officern, afbrytande sin läsning.

Rybin gick fram till Vlasova, rörde vid hennes axel och sade sakta:

»Hetsa inte upp dig, mor. . . «

»Hur skall jag kunna taga af mössan, när de hålla fast mina armar?« frågade Nikolaj, öfverröstande läsningen af protokollet.

Officern kastade papperet på bordet.

»Skrif under!«

Pavels mor såg, hur alla skrefvo under protokollet, hennes vrede slocknade, modet sjönk, och ögonen fylldes af maktlöshetens bittra tårar. Dessa tårar hade hon gråtit under de tjugu åren af sitt äktenskap, men under de sista åren hade hon nästan glömt deras frätande smak. Officern såg på henne och anmärkte med en föraktfull grimas:

»Ni har för brådtom att lipa, min bästa fru! Tänk, om inte edra tårar skulle räcka till för kommande behof!« s. 68

Hon blef ond på nytt och sade:

»En mors tårar räcka till för allt. . . för allt! Om ni har en mor, så vet hon det nog, minsann!«

Officern lade brådskande in papperet i en aldeles ny portfölj med blänkande lås.

»Sådant följe«, vände han sig till poliskommissarien, »alla äro de lika morska! . . . «

»Fräcka äro de!« muttrade kommissarien.

»Marsch!« kommenderade officern.

Vi träffas snart igen, Andrej, — vi träffas, Nikolaj!« sade Pavel varmt, i det han tryckte kamraternas händer.

»Just det, ja. . . ni träffas snart!« hånlog officern.

Vjässofschtschikof kramade tyst händerna med sina korta fingrar och flåsade tungt. Hans tjocka hals blef aldeles blodsprängd, ögonen lyste af förbittrad hätsk-

het. Lillryssen sken af idel leenden, nickade och hviskade något åt Vlasova, och hon gjorde korstecknet öfver honom och sade:

»Gud ser sina trogna. . . «

Slutligen traskade den gråklädda skaran ut i förstugan och frösavann, klirrande med sporrarne. Den siste, som gick, var Rybin, — han såg uppmärksamt på Pavel med sina mörka ögon och sade tankfullt:

»Ja-a. . . adjö då!«

Och harklande i skägget, gick han dröjande ut i förstugan.

Med händerna på ryggen, gick Pavel långsamt af och an i rummet, klifvande öfver de kringkastade böckerna och linnet, och sade mörkt:

»Du ser, hur sådant där går till. . . Mig lämnade de kvar. . . «

Modern såg sig betänksamt omkring i det oordnade rummet och hviskade klaggande:

»Hvarför var Nikolaj så ohöflig mot honom? . . . «

s. 69

»Han blef väl skrämmd. . . « sade Pavel sakta. »Ja. . . med dem tjänar det ingenting till att tala. . . ingenting tjänar något till! . . . «

»De bara komma och taga en och föra bort en. . . « muttrade modern och slog ut med händerna.

Hennes son var kvar hemma, och hennes hjärta klappade lugnar, men tanken stod orörlig inför detta nya, besynnerliga faktum och kunde icke fatta det.

»Och den där gulingen, han hånlog och hotade. . . «

»Nog nu, mor!« sade Pavel med ens beslutsamt. »Kom, skall jag hjälpa dig att städa undan här. . . «

Han sade »mor« och »du«, så som han endast plögade göra i deras förtroligaste ögonblick. Hon gick fram till honom, såg upp i hans ansikte och frågade sakta:

»Har det kränkt dig?«

»Ja!« svarade han. »Det är vidrigt. . . plågsamt! Jag önskar, jag fått följa med dem i stället. . . «

Hon tyckte sig se tårar i hans ögon, och i det hon anade smärta och ville trösta honom, sade hon suckande:

»Vänta. . . de taga nog dig också!«

»Ja, de taga nog mig också!« upprepade han. Efter ett ögonblicks tystnad, sade modern sorgset:

»Ack, hvad du är hård, Pavel! Om du ändå någon gång försökte trösta mig. . . Men när jag säger något bedröfligt, kommer du med något ändå värre.«

Han såg på henne, kom fram och sade sakta:

»Jag kan icke ljuga, mamma. . . Det måste du vänja dig vid.«

Hon suckade och sade därpå, undertryckande en rysning af fasa:

»Men tänk om de tortera folk? Om de slita sönder kroppen, krossa benen på en. . . När jag tänker på det. . . ack, käre Pascha, då blir jag så rädd! . . . «

s. 70

»De slita sönder själen och icke kroppen, tycker jag... Det gör mera ondt... när de gripa tag i själen med sina smutsiga händer...«

* * *

Dagen därpå blef det känt, att Bukin, Samojlof, Somof och ännu fem till blifvit arresterade. På kvällen kom Fedja Masin till dem, — hos honom hade också varit husundersökning, och det kom honom att känna sig som en hjälte.

»Var du rädd, Fedja? frågade Vlasova.

Han bleknade, hans ansikte blef spetsigare och näsborrarna skälfdde.

»Jag var rädd, att officern skulle slå mig. Han var tjock och svartskäggig, med håriga fingrar och svarta glasögon, så att det såg ut, som om han varit blind. Han skrek och stampade och sade, att jag skulle ruttna i fängelset!... Och ingen har någonsin slagit mig, hvarken far eller mor, därför att jag är ende sonen, och de hålla af mig. Alla andra ha fått stryk, men aldrig jag...«

Han slöt ögonen en sekund, bet ihop läpparne, kastade med en snabb rörelse af båda händerna tillbaka håret och sade, i det han såg på Pavel med ett par ögon, som blefvo allt mera rödkantade:

»Om någon någonsin slår mig, så skall jag borra mig in i honom som en kniv... bita fast i honom med tänderna... de må sedan gärna slå ihjäl mig med en gång!...«

»Det är din rättighet att försvara dig!« anmärkte Pavel.

»Ack, du är så smal och mager!« utbrast modern. »Hur skall du kunna slåss?« s. 71

»Det skall jag!« svarade Fedja sakta.

Då han gått, sade modern till Pavel:

»Han kommer att krossas först af alla!«... »

Pavel teg.

Efter några minuter öppnades långsamt dörren till köket, och Rybin trädde in.

»God dag!« sade han leende. »Nu är jag här igen. I går var jag tvungen, men i dag kommer jag själfmant.« Han skakade kraftigt Pavels hand, tog Vlasova om axeln och frågade:

»Bjuder du på te?«

Pavel betraktade tyst hans breda, svartmuskiga ansikte med det tjocka svarta skägget och de kloka mörka ögonen. I deras lugna blick lyste en betydelsefull eld, och hela hans kraftiga gestalt präglades af trygg uthållighet.

Vlasova gick ut i köket för att tända på samovaren. Rybin satte sig, strök sitt skägg, stödde armbågen mot bordet och såg på Pavel.

»Jo, ser du!« sade han, som om han fortsatte ett afbrutet samtal. »Jag måste tala öppet med dig. Jag har länge gett akt på dig, innan jag kom hit. Vi bo ju nästan alldeles bredvid hvarandra, och jag har sett, att det kommer mycket folk till dig, men aldrig någon dryckenskap eller oanständigheter. Det var det första. Om folk

icke bära sig oanständigt åt, så lägger man genast märke till dem, — hvad skall det betyda? Därför gapa också alla på mig, för att jag lefver för mig själf och icke är som ett svin. . . «

Hans tal flöt fram trögt, men obehindradt, och det var något förtroendeväckande i hans ton.

»Jaha, ja. Alla pratade om dig. Mitt värdfolk kallar dig för kättare, — du går icke i kyrkan. Det gör inte jag heller. Sedan kommo de där små tidningsbladen. . . s. 72
Det var du, som hittade på dem?»

»Ja!» svarade Pavel, utan att taga ögonen från Rybins ansikte. Denne såg också ofvänt på honom.

»Så du säger!» utbrast ängsligt modern och tittade in från köket. »Du är väl inte ensam. . . «

Pavel smålog, Rybin också.

»Jaha, ja!» sade han.

Hon drog bullersamt in luften genom näsan och försvann igen, en smula stött öfver, att de icke fäste någon uppmärksamhet vid hvad hon sade.

»Det var mycket bra påhittadt, det där med tidningsbladen. . . De rycka upp arbetarne. . . Har det icke varit nitton stycken?»

»Jo!» svarade Pavel.

»Det vill säga, att jag läst dem allihopa! Jaha. Det finns det, som är obegripligt i dem, och det som är öfverflödigt. . . nå ja, när en människa pratar mycket, så händer det, att hon pratar bredvid munnen också. . . «

Rybin log, — han hade hvita och starka tänder.

»Sedan kom husundersökningen. Den gjorde mig ändå gynnsammare för er. . . Både du och lillryssen och Nikolaj. . . alla lade ni i dagen. . . «

Då han icke fann det ord, han sökte, tystnade han, tittade ut genom fönstret, spelade med fingrarna på bordet.

»Lade ert beslut i dagen. Det var, som om du hade sagt: gör ni ert, ers välborehet, vi skola göra vårt, vi. Lillryssen är också en präktig pojke. Jag brukar ibland höra på, hur han talar i fabriken, och tänker då, — den där låter inte krossa sig, honom får endast döden bukt med. En duktig karl! Du litar på mig, Pavel?»

»Ja!» nickade Pavel.

»Visst, ja! Jo, ser du, jag är fyrtio år, jag är dubbelt så gammal som du och har sett tjugo gånger så mycket. Har gått som soldat i tre år, varit gift två gånger, — den ena dog, den andra gaf jag på båten. I Kaukasus har jag varit, gjort bekantskap med duchobortserna. . . De få inte bukt med lifvet, de, inte, bror lille.» s. 73

Pavels mor lyssnade begärligt till hans ord, och det glädde henne att se, att en äldre man kom in så där till sonen och talade med honom, som om han biktade sig. Men hon tyckte, att Pavel var alltför snäf mot gästen, och för att släta öfver hans uppförande, frågade hon Rybin:

»Du vill kanske ha något att äta, Michail Ivanovitsch?»

»Nej tack, mor! Jag har redan ätit kvällsvard. Jo, ser du, Pavel, du tycker kanske, att lifvet går mot lag och rätt?«

Pavel steg upp och började gå af och an i rummet med händerna på ryggen.

»Nej, det går nog riktigt!« sade han. »Det förde till exempel er hit till mig för att öppna ert hjärta. Oss, som arbeta hela vårt lif, för det småningom samman, och skall med tiden förena oss allt mer och mer. Det är orättvist och mödosamt inrättadt för oss, men det öppnar själfvt våra ögon för sin bittra mening, visar själfvt människan, hur hon skall befordra dess gång. Alla tänka vi så, som vi lefva. . . «

»Det är sant. Men vänta litet«, afbröt honom Rybin. »Människan måste förnyas, det är, hvad jag tror. Om någon fått skabb, så skall man lägga honom i badet, tvätta honom och kläda på honom rena kläder, så blir han frisk! Är det inte så? Och om hjärtat fått skabb, så skall man draga af det gamla skinnet, om det också blöder, tvätta ren det och sätta nytt på det, — är det inte så? eller hur skall man s. 74 göra ren en människa invärtes? Kan du säga det?«

Pavel började hetsigt och skarpt tala om Gud, tsaren, arbetsgifvarne, fabriken och om hur arbetarne i andra länder försvarade sina rättigheter. Rybin smålog ibland och slog ibland fingret i bordet, som om han satte en punkt. Mer än en gång utbrast han:

»Just det, ja!«

Och en gång sade han sakta och småskrattande:

»Ack, du är ung. . . Du känner inte människorna!«

Då stannade Pavel midt framför honom och förklarade allvarsamt:

»Låt oss inte tala om gammal och ung, utan hellre se till, hvem som tänker riktigast!«

»Alltså, enligt din åsikt, ha de också bedragit oss i fråga om Gud? Ja, jag tror också, att vår religion är falsk och skadlig för oss. . . «

Nu blandade sig modern i samtalet. När sonen talade om Gud och allt, som hon förband med sin tro på Honom, och som var henne kärt och heligt, sökte hon alltid möta hans blick, — hon ville tyst bedja honom att icke sarga hennes hjärta med de hvassa och hårda uttrycken af sin otro. Men bakom hans otro anade hon tron, och det lugnade henne.

»Hur skulle jag kunna förstå hans tankar?« tänkte hon.

Det tycktes henne, att för Rybin, som var en äldre man, skulle det också vara obehagligt och sårande att höra Pavels ord. Men då Rybin lugnt kom fram med sin fråga om religionen, kunde hon icke hålla sig tyst längre, utan sade kort, men eftertryckligt:

»I fråga om Gud skulle ni vara litet försiktigare! Ni må tänka som ni vilja. . . det är hvars och ens ensak. . . « Hon drog efter andan och fortsatte med ändå större eftertryck: »Men jag, som är gammal, har ingenting att stödja mig på i min bedröfvelse, om ni taga Gud ifrån mig. . . « s. 75

Hennes ögon fylldes af tårar, och hennes händer skälfdes, där hon stod och diskade kopparne.

»Ni har inte förstått oss, mamma lilla!« sade Pavel vänligt med låg röst.

»Förlåt, mor!« tillade Rybin långsamt och såg småleende på Pavel. »Jag glömde, att du är för gammal för att låta skära bort vårtorna på dig. . . «

»Jag har icke talat«, fortsatte Pavel, om den gode och barmhärtige Gud, på hvilken ni tror, utan om den, med hvilken prästerna hota oss som med en påk. . . om den Gud, i hvars namn man vill tvinga alla människor att underkasta sig fåtalets onda vilja. . . «

»Just det, ja!« utbrast Rybin och slog handen i bordet. »De ha bytt bort Gud för oss också, de rikta allt, som de ha i sina händer, emot oss! Du vet ju, mor, att Gud skapade människan till sitt beläte och sin afbild, — det vill säga, att Han är lik människan, om människan är lik honom! Men vi äro icke längre lika Gud, utan vilda djur. I kyrkan visa de oss en fågelskrämna. . . Vi måste förändra Gud, mor, göra ren honom! I lögn och förtal ha de klädt Honom och vanställt Hans ansikte för att döda våra själar!«

Han talade sakta, men liksom särskildt tydligt, och hvarje hans ord föll på hennes hufvud som ett mjukt och tungt döfvande slag. Också hans stora dystra ansikte, inramadt af det svarta skägget, skrämde henne. Ögonens mörka glans var outhärdlig, den väckte en gnagande ängslan i hjärtat.

»Nej, jag går hellre min väg!« sade hon och skakade nekande på hufvudet. »Att höra på detta går öfver mina krafter. . . jag kan inte.«

Och hon gick hastigt ut i köket, ledsagad af Rybins ord:

s. 76

»Så är det, Pavel! Det är inte i hufvudet, utan i hjärtat, som ursprunget är! . . . Det är det ställe i människosjälens, där ingenting annat kan spira upp. . . «

»Endast förnuftet kan frigöra människan!« sade Pavel fast.

»Förnuftet ger ingen kraft!« invände Rybin envist. »Hjärtat ger kraft, men inte hufvudet!«

Modern klädde af sig och lade sig, utan att läsa sina böner. Hon kände sig afkyld och missbelåten. Också Rybin, som först förefallit henne så förståndig och pålitlig, väckte nu hos henne en dof fientlighet.

»Kättare! Uppviglare!« tänkte hon, lyssnande till hans jämna stämma, som tonande genljöd i det breda, hvälfda bröstet. »Det var just nödvändigt, att han skulle komma!«

Men han sade lugnt och tryggt:

»Ett heligt rum får inte vara tomt. Där Gud lefver, är en ömtålig punkt. . . och faller han bort ur själen, blir där ett sår, — så är det! Man måste hitta på en ny tro, Pavel. . . man måste skapa en Gud för alla, icke en domare och krigsman, utan en Gud, som är människornas vän!«

»Sådan var Kristus!« utbrast Pavel.

»Vänta litet! Kristus var icke fast i andanom... Tag kalken ifrån mig, sade han... Och han erkände kejsaren... Gud kan icke erkänna den mänskliga makten öfver människorna, ty Han är själf all makten! Han kan inte dela sin själ i tu — det här är gudomligt, det här är mänskligt... om Han kom för att befästa det gudomliga, behöfver Han inte något mänskligt. Men Han erkände handeln... och Han erkände äktenskapet... Och fikonträdet förbannade Han med orätt... var det s. 77 väl med sin egen vilja, som det inte bar frukt! Och det är icke heller med sin egen vilja, som själen är ofruktbar för det goda... har jag väl själf sått ondska i den? Så är det!«

I rummet genljödo oafbrutet de båda rösterna, som om de brottades med hvarandra i hetsig lek. Pavel gick häftigt af och an, golfvet knarrade under hans steg. Då han talade, dränktes alla ljud i hans ord, men när Rybins grofva stämma lugnt och långsamt rullade fram, hördes pendelns knäppande och det sakta prasslet af frosten, som trefvade öfver stugans väggar med sina hvassa naglar.

»Jag skall säga dig, jag som eldar, — Gud är lik elden. Jaha, ja! Han befäster ingenting, det kan Han icke... Han bränner och smälter, när han upplyser... Han bränner upp kyrkorna, men bygger dem icke. Han lefver i hjärtat. Det är sagdt, att Gud är ordet, och ordet är — anden... «

»Förnuftet!« envisades Pavel.

»Just det, ja! Det vill säga, att Gud är i hjärtat och förnuftet, men icke i kyrkan! Däri ligger just människornas sorg och lidande och hela olycka, att vi blifvit slitna ifrån oss själfva! Hjärtat har slitits löst från förnuftet, och förnuftet har gått sin kos... Människan är icke ett helt längre... Gud förenar människan till ett helt och rundt... Gud skapar alltid rundt, sådan är jorden och alla stjärnor och allt synligt... Det spetsiga, — det är gjordt af människor... Kyrkan är Guds och människans graf... «

Vlasova somnade och hörde icke, när Rybin gick.

Men han började komma ofta, och om någon af kamraterna var hos Pavel, satte sig Rybin i en vrå och teg och sade endast då och då:

»Just det, ja!«

Men en gång sade han buttert, seende på dem med en mörk blick ur sin vrå: s. 78

»Man skall tala om det som är, — hur det blir, veta vi inte ännu! När folket blifvit frigjordt, kan det själf se, hvad som är bäst. De ha proppat in tillräckligt mycket i hufvudet på det, som det alls inte vill ha... låt det nu vara nog... Låt folket själfva bestämma för sig. Kanske vilja de förkasta allt... hela lifvet och alla vetenskaper, kanske inse de, att allt är riktadt mot dem... som till exempel, kyrkans Gud... Ni skola bara sätta böcker i händerna på dem, så få de själva svara för resten. Bara de lära sig begripa, att den som är hårdast betslad, arbetar sämst... «

Men om Pavel var ensam, gåfvo de sig genast in i en ändlös, fastän aldrig häftig dispyt, och modern hörde tyst och ängsligt på dem och försökte begripa, hvad de

talade om. Ibland tyckte hon, att den bredaxlade, svartskäggige bonden och hennes starke, välväxte son båda voro lika blinda. De trefvade omkring i mörkret, letande efter ljus och utgång, grepo tag i allt med starka, men blinda händer, flyttade det från det ena stället till det andra, tappade det på golvet och krossade det under sina fötter. De stötte emot öfver allt, kände på allting och kastade det ifrån sig, men alltid lugna, utan att förlora hvarken tro eller hopp. . .

De lärde henne att lyssna till en mängd ord, skrämmande genom sin rättframhet och djärfhets, och dessa ord föllo icke längre öfver henne med samma förkrossande styrka som första gången, — hon lärde sig att skjuta undan dem från öronen. Och stundom anade hon bakom de ord, som förnekade Gud, en stark tro på Honom. Då log hon stilla med ett klokt, allt förlåtande småleende. Och fastän hon s. 79 fortfarande icke tyckte om Rybin, kände hon icke längre någon fientlighet emot honom. . .

En gång i veckan gick hon med rena kläder och böcker till lillryssen i fångelset, en gång fick hon också träffa honom, och då hon kom hem, berättade hon med rörelse:

»Han är där likadan som hemma. Vänlig mot alla, och alla skämta med honom. Det är, som om han alltid hade söndag i hjärtat. Det är svårt och tungt för honom, men han vill inte visa det. . . «

»Så skall det vara också!« anmärkte Rybin. »Vi sitta alla fast i sorgen som i vår egen hud. . . vi inandas sorg, vi kläda oss i sorg. . . Men det är ingenting att skryta med. . . Icke alla ha fått sina ögon utstungna, somliga hålla själfva för dem. . . så är det. Men den är dum, som tiger och tål! . . . «

IV

(s. 79)

... Vlasofs gamla grå stuga ådrog sig allt mer och mer byns uppmärksamhet, och fastän det i denna uppmärksamhet fanns mycket misstänksamhet och omedveten fiendskap, låg det på samma gång däri en förtroendefull nyfikenhet. Ibland kom någon arbetare och sade till Pavel, efter att försiktigt ha sett sig omkring:

»Hör du, bror, du läser så mycket böcker, du känner nog till lagen. Kan du förklara för mig...«

Och så berättade han för Pavel om någon orättvisa af polisen eller fabriksförvaltningen. I kinkiga fall gaf Pavel honom en skrifven rekommendation till en advokat i staden, som han kände, men när han kunde, förklarade han saken själf. s. 80

Småningom fingo arbetarne aktning för den unge, allvarlige mannen, som talade om allt så enkelt och dristigt och nästan aldrig skrattade, utan uppmärksamt lyssnade till allt, som hårdnackadt trängde in i trasslet af hvarje enskildt fall och alltid och öfverallt fick tag på någon ändlös tråd, som höll människorna bundna med tusentals starka maskor.

Vlasova såg, hur sonen växte, hon började ana meningen med hans arbete, och då hon kommit så långt, gladde hon sig med barnslig förtjusning.

I synnerhet steg Pavel i de andras ögon efter historien med »kärrkopeken«.

Bakom fabriken, nästan omgifvande den som en rutten ring, sträckte sig ett stort kärr, bevuxet med granar och björkar. Om sommaren utsände det tjocka, gula ångor, och hela moln af myggor flögo därifrån ut öfver byn, spridande febrar öfverallt. Kärret tillhörde fabriken, och den nye direktören, som ville draga nytta af det, hittade på, att man skulle torka ut det och taga upp torf där. Efter att ha bevisat för arbetaren, att denna åtgärd skulle göra platsen sundare och förbättra lefnadsvillkoren för alla, förordnade direktören, att det skulle dragas af en kopek på rubeln från deras aflöning till uttorkande af kärret.

Arbetarne råkade i upphetsning. I synnerhet kränkte det dem, att tjänstemännen vid fabriken icke räknades bland dem, som skulle betala den nya pålagan.

Pavel var sjuk den lördag, då direktörens påbud om kopekavgiften kungjordes, — han var icke på arbetet och visste ingenting om allt detta. Dagen därpå efter

högmässan kommo två arbetare, den gamle, aktningsvärde gjutaren Sisof, och den långe hätske smeden Machotin, till honom och berättade om direktörens beslut. s. 81

»Vi äldre ha sammanträdt«, sade Sisof högtidligt, »och talat om saken, och nu skicka oss kamraterna till dig för att fråga — efter som du är den kunnigaste af oss, — om det finns någon lag, som kan berättiga direktören att bekämpa myggorna med våra slantar?«

»Minns ni inte, hur det var för fyra år sedan?« sade Machotin med gnistrande ögon. »Då samlade de blodsugarna in pengar till ett badhus. Tre tusen åtta hundra skrapade de ihop. . . Hvar äro de nu? Något badhus ha vi icke fått!«

Pavel förklarade orättvisan af pålagan och den uppenbara fördelen för fabriken af detta påhitt, — de gingo sin väg, båda mörka i hågen. Efter att ha följt dem ut, sade modern leende:

»Tänk, Pascha, nu komma gubbarne också till dig för att få besked.«

Utan att svara, satte sig Pavel med bekymrad uppsyn vid bordet och började skriva något. Efter några minuter sade han till henne:

»Jag vill be dig om en sak, — att du genast går in till staden och aflämnar det här brevet. . . «

»Är det farligt?« frågade hon.

»Ja. De hålla på att trycka tidningen åt oss. . . Det är nödvändigt, att den här kopekhistorien kommer in i nästa nummer. . . «

»Ja visst, ja!« sade hon och klädde skyndsamt på sig. »Jag skall genast. . . «

Det var det första uppdrag, hennes son gaf henne. Hon gladde sig öfver, att han öppet sade henne, hvad saken gällde, och att hon kunde vara honom till omedelbar nytta.

»Det här förstår jag, Pascha!« sade hon. »De vilja bara roffa åt sig! . . . Hvad var det han hette, Jegor Ivanovitsch?«

Hon kom tillbaka sent på kvällen, trött, men belåten. s. 82

»Jag träffade Saschenka!« sade hon till sonen. »Hon hälsade till dig. Och hvad den där Jegor Ivanovitsch var enkel af sig. . . och skämtsam! Han talade så lustigt.«

»Jag är glad, att du tycker om dem!« sade Pavel sakta.

»De äro så enkla och okonstlade af sig! Det är en god sak, när människor äro enkla. . . Och alla ha sådan aktning för dig. . . «

På onsdagen gick Pavel återigen icke på arbetet, han hade hufvudvärk. Men under middagsrasten kom Fedja Masin springande, upprörd och förtjust, och berättade, flämtande af trötthet:

»Nu går det löst! Hela fabriken är i uppror. De skicka efter dig. . . Sisof och Machotin säga, att du kan bäst förklara det. . . Du må tro, att det är lif!«

Pavel började tyst kläda på sig.

»Kvinnorna ha också lupit dit och hålla väsen!«

»Jag går också dit!« förklarade modern. »Du är ju sjuk och allt. Hvad ha de nu kokat ihop för slag? . . . Jag följer med.«

»Kom då!« sade Pavel kort.

De gingo fort och tiggande framåt gatan. Modern flämtade af gången och sinnesrörelsen, hon kände, att något viktigt var i görningen. . . Vid porten till fabriken stod en klunga kvinnor, som skreko och väsnades. När de tre trängt sig in på gården, råkade de genast midt in i en tät, svart, oroligt sorlande människomassa. Vlasova såg, att alla hufvuden voro vända åt samma håll, mot den röda tegelstensväggen till smedjan, där på en hög af gammalt järnskrot gestikulerande stodo Sisof, Machotin, Vjalof och ännu fem af de äldre och mera inflytelserika arbetarne.

»Vlasof kommer!« skrek någon.

s. 83

»Vlasof? Hit med honom. . . «

Man grep tag i Pavel och knuffade honom framåt, och modern blef ensam.

»Tyst!« skreks det på flere ställen på en gång.

Och någonstädes i närheten hördes Rybins lugna röst:

»Det är inte för slanten, utan för rättvisan vi skola kämpa, ser ni. Vår kopek är oss inte så dyrbar, den är inte större än andras, men den är tyngre — i den finns det mera människoblod än i direktörens rubel, ser ni! Och det är inte kopeken vi sätta värde på, utan på blodet och sanningen, ser ni!«

Hans ord gjorde starkt intryck på mängden och framkallade hetsiga utrop:

»Sant! Så är det, Rybin!«

»Tig, edra satar!«

»Bra sagdt, eldare!«

»Vlasof har kommit!«

Rösterna smälte ihop till ett bullrande virrvarr, som öfverröstade maskinernas tunga slamrande, ångans mödosamma pustningar och ledningarnas gnissel. Från alla håll strömmade arbetare till, fäktade med armarne och grälade och hetsade upp hvarandra med vreda, bitande ord. Den tröstlösa förbittring, som alltid låg slumrande i de uttröttade bröstena, vaknade, fordrade utlopp och trängde fram öfver läpparne, bredde triumferande ut sina mörka vingar och ryckte alla omotståndligt med sig, förvandlad till lågande hätskhet. Öfver deras hufvuden sväfvade ett moln af sot och damm, de svettiga ansiktena brunno, och kinderna gräto svarta tårar. Ögonen gnistrade och tänderna lyste i de mörka ansiktena.

På den plats, där Sisof och Machotin stodo visade sig nu Pavel och ropade:

»Kamrater!«

s. 84

Modern såg, att hans ansikte bleknade och läpparne skälfdde; hon gjorde ofrivilligt en rörelse framåt och sköt undan de kringstående, som förargade röto:

»Hvad skall du taga vägen, käring!«

De knuffade henne tillbaka, men utan att låta hindra sig häraf, banade hon sig långsamt med axlar och armbågar väg genom trängseln allt närmare sonen, endast lyssnande till sin önskan att stå bredvid honom.

Men då Pavel slungade ut det ord, hvori han var van att inlägga en djup och betydelsefull mening, kände han sin strupe sammansnörd af stridslust, — han greps af ett oemotståndligt begär att hänge sig åt sin trosentusiasm, att kasta för människorna sitt hjärta, brinnande af sanningsdrömmarnes eld.

»Kamrater!« upprepade han, hämtande kraft och hänförelse ur detta ord. »Vi som bygga kyrkor och fabriker, vi, som smida bojar och pengar. . . vi, den lefvande kraft, som föder och förlustar alla från vaggan till grafven. . . «

»Just det, ja!« skrek Rybin.

»Vi äro öfverallt och alltid de förste i arbetet och de siste i lifvet. Hvem bryr sig om oss? Hvem vill oss väl? Hvem anser oss för människor? Ingen!«

»Ingen!« upprepade någon som ett eko.

Pavel lade band på sig och började tala enklare och lugnare, och hopen makade sig långsamt fram till honom, hopgyttrad till en svart, tusenhöfdad kropp. Den stirrade på honom med hundratals uppmärksamma ögon, insög hans ord, drog sig samman, spände ut sig.

»Vi skola aldrig uppnå någon bättre lott, förr än vi känna oss som kamrater, som en familj af vänner, förenade i en enda önskan, — önskan att kämpa för våra rättigheter.« s. 85

»Till saken!« skrek brutalt någon, som stod alldeles bredvid Vlasova.

»Stör honom inte! Tyst!« hördes dämpadt från olika håll.

De nedsotade ansiktena sågo tviflande och buttra ut, och en massa ögon riktades allvarligt och tankfullt på Pavel.

»Han är socialist, men dum är han inte«, anmärkte någon.

»Det är djärfva ord, han talar!« sade en lång, sned arbetare och puffade modern på axeln.

»Det är på tiden, kamrater, att vi göra motstånd mot den glupska makt, som lefver på vårt arbete, det är på tiden, att vi försvara oss, att vi alla förstå, att ingen skall hjälpa oss utom vi själfva! En för alla, och alla för en, — se där vår lag, om vi vilja öfvervinna fienden!«

»Han talar klokt, gossar!« skrek Machotin. »Lyssna till sanningen!«

Och han skakade knytnäfven i luften.

»Vi måste genast kalla hit direktören!« fortsatte Pavel. »Vi måste fråga honom. . . «

Det var, som om en hvirfvelvind gått fram genom hopen. Den böljade fram och tillbaka, och några tiotal röster ropade på en gång:

»Direktören hit!«

»För hit honom!«

»Skicka en deputation efter honom!«

»Det behöfs inte!«

Vlasova knuffades framåt och såg nerifrån upp på sonen. Hon var uppfylld af stolthet — Pavel stod midt ibland de gamla, aktade arbetarne, alla lyssnade till

honom och voro öfverens med honom. Hon tyckte om, att han var lugn och talade så enkelt och icke blef hätsk och skällde som de andra.

s. 86

Liksom hagel på järn smattrade utrop, skällsord och elakheter. Pavel såg ned på arbetarne och sökte med vidöppna ögon efter något ibland dem.

»En deputation!«

»Låt Sisof tala!«

»Nej, Vlasof!«

»Nej, Rybin! Han kan bita ifrån sig!«

Slutligen valdes tre stycken, som skulle tala med direktören — Sisof, Rybin och Pavel, och man skulle just skicka efter honom, då plötsligt dämpade utrop genljödo i hopen.

»Där kommer han själf!...«

»Direktören!...«

»Aha-a?!...«

Hopen drog sig undan för att lämna väg åt en högväxt, mager man med spetsigt skägg och långt ansikte.

»Tillåt mig!« sade han, aflägsnande arbetarna ur sin väg med en kort åtbörd, utan att vidröra dem. Hans ögon voro kisande, och med den erfarne härskarens blick studerade han arbetarnes ansikten. Mössorna togos af för honom, somliga bugade sig — han gick utan att besvara hälsningarna, sående tystnad och bestörtning bland hopen, förlägna leenden och dämpade utrop, i hvilka redan spårades ångerfullheten hos barnungar, som veta med sig, att de gjort odygd.

Nu gick han förbi Pavels mor, de stränga ögonen gled oöfver hennes ansikte, och han stannade framför järnskrotshögen. Någon räckte honom handen uppifrån, — han fattade den icke, utan hoppade upp med en ledig och kraftig rörelse af kroppen, stannade framför Pavel och Sisof och frågade:

»Hvad är det här för sammankomster? Hvarför ha ni gått ifrån arbetet?«

s. 87

Under några sekunder rådde tystnad. De många hufvudena vaggade som ax. Sisof, som lyft på mössan, ryckte på axlarne och sänkte hufvudet.

»Jag frågar!« skrek direktören.

Pavel ställde sig bredvid honom och sade högt, i det han pekade på Sisof och Rybin:

»Vi tre ha fått fullmakt af kamraterna att fordra, att ni upphäfver ert påbud om afdrag af en kopek...«

»Hvarför det?« frågade direktören utan att se på Pavel.

»Ni ser förmodligen i min afsikt att torka ut kärret endast en önskan att exploatera arbetaren och icke en omsorg att förbättra deras villkor? Hvad?«

»Ja!« svarade Pavel.

»Och ni också?« frågade direktören Rybin.

»Ja, vi allesammans!« svarade Rybin.

»Och ni, högtärade?« vände sig direktören till Sisof.

»Ja, jag ber också, att vi skola få ha kvar våra slantar.«
 Och Sisof log skuldmedvetet, i det han åter lät hufvudet sjunka.
 Direktören lät sin blick långsamt glida öfver mängden och ryckte på axlarne.
 Sedan såg han pröfvande på Pavel och anmärkte:
 »Ni tycks vara en ganska intelligent man, — förstår ni verkligen inte nyttan af denna åtgärd?«
 Pavel svarade med hög röst:
 »Om fabriken torkar ut kärret på egen bekostnad, skola alla förstå det!«
 »Fabriken sysselsätter sig icke med filantropi!« anmärkte direktören torrt. »Jag s. 88 befaller alla att oförtöfvadt bege sig till arbetet!«
 Och han började klifva ner, i det han försiktigt kände sig för med foten, och utan att se på någon.
 Från hopen ljöd ett missbelåtet sorl.
 »Hvad befalls?« frågade direktören och stannade.
 Alla tego, endast från de bortersta lederna hördes en enstaka stämman:
 »Arbeta själf!... «
 »Om ni icke inom femton minuter börja arbeta, pliktfäller jag er allesammans!« sade direktören torrt och eftertryckligt.
 Han gick åter fram mellan hopen, men nu höjde sig ett doft sorl bakom honom, och ju längre in han kom, desto högljuddare blefvo ropen.
 »Ja, att tala med dem!«
 »Det skall kallas rättvisa, det här!« Fördömda öde... «
 Man vände sig till Pavel och skrek åt honom:
 »Nå, lagkarl, hvad skola vi nu göra?«
 »Du talade och talade, du, men han kom och fördärfvade alltihop!«
 »Nå, Vlasof, hur skall det nu bli?«
 När ropen blefvo ihärdigare, förklarade Pavel:
 »Jag förstår, kamrater, att vi låta bli att arbeta, tills han upphäfver förordningen... «
 Ord haglade under allmän upphetsning.
 »Då fingo de se!«
 »Det skola vi göra!«
 »Strejka?«
 »För en kopeks skull?«
 »Än sedan? Låt gå för en strejk!«
 »Det finge vi alla sota för... «
 »Hvem skulle arbeta då?«
 »Alltid finns det folk?«
 »Hvad då för ena — judar?«
 »Jag skulle få lof att ge tre rubel och sexti kopek för hvar månad åt myggorna... « s. 89

»Det skulle vi alla!«

Pavel steg ned och ställde sig bredvid modern.

Alla rundt omkring väsnades, grälade sinsemellan, skreko och hetsade upp sig.

»Inte blir det någon strejk af!« sade Rybin, i det han kom fram till Pavel.

»Hur snåla de äro på sina slantar, så äro de ändå mera fega. En tre hundra stå då din sida, icke flere. En så stor hög med dynga kan man icke lyfta på en gaffel. . . «

Pavel teg. Framför honom böljade hopen och stirrade honom pockande in i ögonen. Hans hjärta klappade oroligt. Det föreföll honom, som om alla hans ord spårlöst försvunnit, liksom glesa regndroppar, fallande på en af lång torka utsugen jord. Den ene efter den andre af arbetarne kom fram till honom, berömde honom för hvad han sagt, uttryckte sina tvifvel öfver, att en strejk skulle lyckas, och beklagade folkets oförmåga att förstå sina intressen och sin styrka.

Han gick hem, ledsen och trött. Efter honom gingo modern och Sisof och bredvid honom Rybin, som brummade i hans öra.

»Du talar bra, men inte till hjärtat, ser du. Man måste kasta en gnista i hjärtat, allra innerst inne i det. Med förnuftet tar du inte människorna, det är en sko, som inte passar för foten, — den är för smal och trång. Den går inte på. Och går den på, så trampar man snedt på den, ser du.«

Sisof sade till modern:

»Det är tid för oss gamla att komma på kyrkogården, Nilovna. Det är ett nytt släkte, som börjar. . . Hur ha vi lefvat? Vi ha bar krupit på knäna och bugat oss till jorden. Men arbetarne nu. . . de äro inte lika oss. De unge, de tala ju med direktören som med en jämlike. . . ja-a. Ack, om min Matvej varit i lifvet! . . . Adjö så länge, Pavel Michajlof. . . du är duktig, bror, att uppträda till försvar för folket! Gifve Gud att. . . kanske kan du finna en utväg. . . Gud gifve det!« s. 90

Han gick.

»Ja, lägg er att dö!« muttrade Rybin. »Ni äro inte människor utan kitt. . . man kan kitta ihop sprickor med er. Såg du, Pavel, hvilka som skreko för att välja dig till deputerad? Jo, de som säga, att du är en socialist, en uppviglare. . . just de, ja. De tänka, att på det viset skall du bli bortkörd.«

»De ha rätt på sitt sätt!«sade Pavel.

»Vargarna ha också rätt, när de slita sönder hvarandra. . . «

Rybin såg mörk ut i hågen, och hans röst skälfde.

»Människorna tro inte det nakna ordet. . . man måste lida, tvätta ordet i blod.«

Hela dagen gick Pavel omkring dyster, trött, underligt orolig, med ögon, som brunno och liksom sökte något, Modern, som märkte det, frågade försiktigt:

»Hvad felas dig, Pascha?«

»Jag har ondt i hufvudet. . . « svarade han tankfullt.

»Du borde lägga dig. . . jag skall hämta doktorn. . . «

Han såg på henne och sade brådskande.

»Nej, det behöfs inte... det är ingenting, det går öfver...«

Och plötsligt tillade han med hög röst:

»Jag är för ung och svag... det är saken! De trodde mig inte, de förstodo icke min sanning, — det vill säga, att jag inte kunde säga den, som jag borde, s. 91
mamma... När jag tänker på sanningen, så flammar mitt hjärta, och den står så klar och stark framför mig... Men för de andra kunde jag icke visa den i hela dess styrka och glans... Och nu är det, som om jag skulle ha förlorat något... jag känner mig så illa till mods... jag är ond på mig själf...«

Hon såg på hans dystra ansikte och försökte förstå hans ord, men de hade ingen mening för henne. För att trösta honom sade hon sakta:

»Vänta... gå inte och plåga dig själf... De förstodo dig inte i dag, — de skola förstå dig i morgon...«

»Ja... de måste förstå!« utropade han beslutsamt.

»Till och med jag ser ju din sanning...«

Pavel gick tätt intill henne.

»Du är så snäll, mamma...«

Och så gick han ifrån henne igen. Med en sprittning som om hon blifvit bränd af hans hviskande ord, tryckte hon handen mot hjärtat och gick, varsamt bärande med sig hans smekning.

På natten då hon redan somnat, och Pavel låg i sängen och läste, kommo gendarmerna och började ursinnigt leta öfver allt, på gården, på vinden. Den gulbleka officeren uppträdde liksom första gången med förolämpande hån och fann synbart nöje i att göra narr af dem. Modern satt tyst i en vrå och tog icke ögonen från sonen. Han försökte att icke förråda sin sinnesrörelse, men då officeren skrattade, rörde sig hans fingrar konvulsiviskt, och hon kände på sig, att det var svårt för honom att icke svara och att underkasta sig den andres speglosor. Nu var hon icke så rädd som vid den första undersökningen, hon kände större hätskhet mot dessa gråklädda, nattliga gäster med sporrar på fötterna, och hätskheten uppslukade s. 92
rädslan.

Pavel lyckades tillhviska henne:

»De tänka taga mig...«

Hon sänkte hufvudet och svarade sakta:

»Jag förstår...«

Hon förstod, att de skulle sätta honom i fängelse, för hvad han sagt åt arbetarne förut under dagen. Men alla voro ju eniga med honom i hvad han sagt, så att han skulle nog icke bli kvarhållen så länge...

Hon ville omfamna honom, ville gråta, men bredvid stod officeren och såg på henne med skadeglådligt plirande ögon. Hans läppar skälfdde, mustascherna ryckte, — det föreföll henne, som om han väntade på hennes tårar, böner och klagan. I det hon samlade alla sina krafter och försökte säga så litet som möjligt, tryckte hon sonens hand och sade långsamt och sakta, med återhållen andedräkt:

»Farväl så länge, Pascha. . . Har du med dig allt, som behöfs?«

»Ja. Var inte ledsen. . . «

»Kristus vare med dig. . . «

Då de fört bort honom, satte hon sig på bänken, med ryggen lutad mot väggen, slöt ögonen och snyftade sakta. Så satt hon länge, fjättrad af sorg och det plågsamma medvetandet af sin maktlöshet, utgjutande sitt sårade hjärtas kval i en entonigt kvidande gråt. Framför henne stod som en orörlig fläck det gula ansiktet med sina tunna mustascher, och de halfslutna ögonen plirade belåtet. I hennes bröst snodde sig samman liksom till ett svart nystan förbittringen och hätskheten mot människorna, som taga ifrån en mor hennes son, därför att han söker sanningen.

Det var kallt, mot fönsterrutorna smattrade regnet, det prasslade utmed vägarne, och det lät, som om gråa figurer med långa armar och breda röda ansikten utan ögon smugit omkring stugan i mörkret, sakta klirrande med sporrarne. s. 93

»Om de ändå tagit mig också. . . « tänkte hon.

Fabrikshvisslan ljöd, kallande folket till arbetet. Den lät så dof och tveksam denna morgon. Dörren öppnades, och Rybin trädde in. Han stannade framför henne, strök med handen bort regndropparne ur skägget och frågade:

»Ha de fört bort honom?«

»Ja, det ha de, de uslingarne!« svarade hon suckande.

»Sådana tillställningar!« sade Rybin leende. »Också hos mig har det varit husundersökning. . . De okvädade mig förstås. . . men gjorde mig ingenting illa. . . Jaså, så att de fört bort Pavel! Direktören blinkar, gendarmen vinkar och — bortta är man. De hålla ihop, de där. De ena mjölka folket och de andra hålla det i hornen. . . «

»Ni borde uppträda till försvar för Pavel!« utbrast modern och steg upp. »Han talade ju för alla.«

»Hvem skulle uppträda?« frågade Rybin.

»Ni allesammans!«

»Jo, jag tackar, jag! Nej, det går inte. . . De ha samlat styrka under tusen år. . . de ha slagit in spikar i hjärtat på oss. . . vi kunna icke sammansluta oss med ens, först måste vi daraga ut järnskifvorna på hvarandra. . . de skärfvor som hindra oss att förena våra hjärtan. . . «

Och han gick småskrattande med sina tunga steg, efter att ha ökat moderns sorg med den bistra hopplösheten i sina ord.

»Tänk om de slå honom. . . om de pina honom. . . «

Hon föreställde sig sonens kropp slagen, sönderrifven, blodig, och skräcken s. 94 lade sig som ett isblock på hennes bröst och hotade att kväfva henne. Det värkte i hennes ögon.

Hon tände icke eld i spisen, kokade ingen middag åt sig och drack icke te, åt först sent på kvällen en bit bröd. Och när hon gick till sängs, tyckte hon, att ännu aldrig hade hennes lif varit så tungt och ensligt och tomt. Under de sista

åren hade hon vänjt sig vid att lefva i ständig väntan på något betydelsefullt och godt. Omkring sig hade hon haft en käck och bullersam ungdom och framför sig alltid sonens allvarliga ansikte, han som var upphofsmannen till denna oroliga, men sköna tillvaro. Men nu var han borta, och allt var slut.

Långsamt gick dagen, den sömnlösa natten och ännu långsammare dagen därpå. Hon väntade någon, men ingen kom. Det led mot kvällen. Det blef natt. Det kalla regnet slog mot väggen, det tjöt i skorstenen, och någonting prasslade under golvet. Från taket droppade vatten, och detta melankoliska ljud sammansmälte sällsamt med klockans knäppande. Det var, som om hela stugan sakta vaggade, och allt rundt omkring var som stelnadt i sorg. . . «

Det knackade sakta på fönstren. . . en gång. . . två gånger. . . Hon var van vid dessa knackningar, de skrämde henne icke längre, och nu spratt hon till af glad öfverraskning. Ett dunkelt hopp kom henne att hastigt resa sig upp. Efter att ha kastat en schal öfver axlarne, öppnade hon dörren. . .

Samojlof trädde in och efter honom en annan man med ansiktet doldt af rockkragen och mössan nerdragen öfver ögonbrynen.

»Väckte vi er?« frågade Samojlof utan att hälsa, — han såg mot sin vana bekymrad och dyster ut.

»Jag sof inte!« svarade hon och såg frågande på dem.

s. 95

Samojlofs följeslagare tog, hest flåsande, af sig mössan och räckte henne en bred hand med korta fingrar, sägande med den vänskapliga tonen hos en gammal bekant:

»God dag, mutter lilla! Känner ni icke igen mig?«

»Är det ni?« utbrast Vlasova, plötsligt glad, utan att hon visste hvarför. »Jegor Ivanovitsch?«

»Jag är det!« svarade han och böjde på det stora hufvudet, långhårigt som en psalmläsares. Det fylliga ansiktet smålog godmodigt, och de små grå ögonen blickade klart och vänligt på henne. Han var lik en samovar — rund och liten med tjock hals och korta armar. Ansiktet var skinande, han andades flåsande, och det kluckade och rosslade hela tiden i bröstet på honom. . .

»Stig in i kammaren så skall jag genast kläda på mig!« sade hon.

»Vi ha ett ärende till er«, sade Samojlof och sneglade på henne under lugg.

Jegor Ivanovitsch gick in i rummet och sade därifrån:

»I morse kom Nikolaj, som ni ju känner, mutter lilla, tillbaka ur fängelset.«

»Har han varit i fängelse?« frågade hon.

»Ja, i tre månader och elfva dagar. . . Där träffade han lillryssen, som hälsade till er, och Pavel, som också hälsar, ber er icke vara orolig och låter säga er, att på den väg, han går, är fängelset alltid ett rastställe, där man kan hvila ut ett ögonblick — så som vår omtänksamma regering förordnat det. . . Sedan öfvergår jag till saken, mutter lilla. Vet ni, hur många, som blefvo arresterade här i går?«

»Nej! Var det flere än Pascha då? . . .« utbrast hon.

s. 96

»Han var den fyrtionionde!« afbröt henne Jegor Ivanovitsch lugnt. »Och man kan vänta, att ännu ett tiotal blir fast! Den där herrn också. . . «

»Ja, jag också!« sade Samojlof mörkt.

Pavels mor kände, att hon blef lättare om hjärtat. . .

»Han är inte ensam där!« flög det igenom hennes hufvud.

Hon klädde sig, gick in i rummet och smålog modigt mot gästen.

»De komma väl icke att kvarhålla dem länge, när de arresterat så många. . . «

»Mycket riktigt!« sade Jegor Ivanovitsch. »Och om vi lyckas fördärfva den här mässan för dem, så få de stå där med långa näsor. . . Saken är den, mutter lilla, om vi nu skulle upphöra med att sprida våra småskrifter i fabriken, skulle gendarmerna haka sig fast vid detta ledsamma faktum och de kamrater, som tillsammans med honom blifvit satta i fängelse. . . «

»Hur så? Hvarför det?« utbrast hon ängsligt.

»Det är mycket enkelt, mutter lilla!« sade Jegor Ivanovitsch mildt. »Stundom kunna också gendarmer draga riktiga slutsatser. Tänk efter bara, — så länge Pavel finns, komma skrifter och tidningar —, så snart han är borta, sluta de också! Det vill säga, att det var han, som spred de där skrifterna, aha! Nå, och så göra det kål på dem allesammans. . . de där gendarmerna, de tycka om att hacka på en människa så länge, tills bara minnet är kvar af henne. . . «

»Jag förstår, jag förstår!« sade hon klagande. »Ack, herre Gud! Hvad skall man nu göra?«

Ifrån köket hördes Samojlofs röst:

»De ha fångat nästan allesammans, de förbannade skurkarne! . . . Nu äro vi tvungna att fortsätta som förut, icke bara för själfva sakens skull, utan också för att rädda kamraterna. . . « s. 97

»Men det finns ingen, som kan göra det!« tillade Jegor leende. »Den litteratur vi ha på lager är af utmärkt kvalitet. . . jag har själf skrifvit den. . . men hur skola vi få den in i fabriken, det är frågan.«

»De ha börjat visitera alla vid porten!« sade Samojlof.

Pavels mor kände, att de önskade och väntade något af henne, och frågade ifrigt:

»Nå, än sedan? Hur menar ni?«

Samojlof ställde sig i dörren, sägande:

»Ni är ju bekant med månglerskan Korsunof, Pelageja Nilovna. . . «

»Ja, nog känner jag henne. . . «

»Tala med henne, om inte hon vill föra in dem?«

Vlasova viftade afböjande med händerna.

»Nej, då! Hon är så pratsjuk af sig. . . När de fingo veta, att det var genom mig. . . ifrån detta hus. . . nej, nej!«

Plötsligt upplyst af en ny tanke, utbrast hon gladt:

»Ge dem åt mig, åt mig! Jag skall nog ställa om det. . . jag har redan funnit en utväg! Jag skall be Marja, att hon tar mig till medhjälperska. Jag måste ju lifnära mig, måste arbeta! Och därför skall jag taga mig till att bära mat till fabriken. . . Jag skall nog ställa om det!«

Med händerna prässade mot bröstet bedyrade hon, att hon skulle göra allt så bra och oförmärkt, och till sist utbrast hon triumferande:

»De skola få se, att fast Pavel Vlasof inte är här, räcker likväl hans hand hit ur fängelset. . . det ska' de få se!«

Alla tre blefvo helt upplifvade. Jegor gnuggade händerna, smålog och sade: s. 98

»Bravo, mutter lilla! Vet ni ens, hur utmärkt det är? Det är rent af — bedårande.«

»Jag sitter gärna hur länge som helst i fängelse, ifall detta går bra!« utbrast Samojlof skrattande och gnuggade händerna.

»Ni är en grann kvinna, mutter!« skrek Jegor hest.

Pavels mor smålog. Det var klart, att om tidningsbladen fortfarande utkommo i fabriken, måste förvaltningen inse, att det icke var hennes son, som kringspred dem. Och då hon kände sig i stånd att fullgöra uppgiften, darrade hon af glädje.

»När ni får träffa Pavel«, sade Jegor, »så säg honom, att han har en präktig mamma. . . «

»Jag träffar honom nog förr!« inföll Samojlof leende.

»Säg honom då, att jag skall göra allt so behöfs. Så att han får veta det!«

»Men om de inte arresterar honom?« frågade Jegor, pekande på Samojlof.

»Ja, hur skall man då göra!«

De brusto båda i skratt. Och då hon begrep, hvad hon gjort sig skyldig till i sin moderliga egoism, började hon också skratta, sakta och förläget.

»För egna bekymmer ser man inte andras!« sade hon och slog ner ögonen.

»Det är helt naturligt!« utbrast Jegor. »Men hvad Pavel beträffar, behöfver ni inte vara orolig och ledsen. Han kommer ännu präktigare från fängelset än han var förut. Där kan han hvila ut och lära sig åtskilligt, och det ha folk som vi inte tid till när vi äro fria. . . Jag har setat inne tre gånger och för hvar gång visserligen haft ringa nöje, men obestridlig nytta för hufvud och härja.«

»Ni andas så tungt!« sade hon med en vänlig blick på hans öppna ansikte. s. 99

»Det har sina särskilda orsaker!« svarade han och satte upp fingret. »Det är således afgjordt, mutter lilla? I morgon skola vi skicka er materialer. . . och så kommer hjulet åter i rörelse, som skall fördrifva det sekelgamla mörkret. Hurra för det fria ordet, mutter, och hurra för modershjärtat! Adjö så länge!«

»Adjö!« sade Samojlof och tryckte hårdt hennes hand. »Jag skulle då inte kunna säga ett ord åt min mor om något sådant här, inte!«

»Alla skola nog lära sig förstå!« sade Vlasova, som ville visa sig vänlig mot honom. »Alla skola lära sig förstå!«

När de gått, stängde hon dörren och föll på knä midt i rummet för att bedja. Hon bad utan ord, i en enda stor omfattande tanke på alla de människor, som Pavel fört in i hennes lif. De liksom tågade förbi mellan henne och helgonbilderna, på hvilka hon stirrade, alla så enkla och okonstlade, så underligt förtrogna sinsemellan och så ensamma i lifvet.

Tidigt morgonen därpå gick hon till Marja Korsunova.

Månglerskan, som var nersmord och väsnade som alltid, tog emot henne vän-
skapligt och deltagande.

»Är du ledsen?« frågade hon och slog Vlasova på axeln med sin flottiga hand. »Bry dig inte om det. De ha tagit och fört bort honom, — än sedan! Det är ingen-
ting farligt. Det var förr i tiden, — när de satte folk i fängelse för att de stulit och
sådant, men nu ha de börjat sätta dit dem för att de tala sanning. Pavel sade kanske
inte något så märkvärdigt, men han uppträdde för alla de andra — och alla förstå
honom, var inte orolig för det! Det är inte alla, som säga det, men alla veta, hvem s. 100
som är en bra karl. . . Jag har så mycket tänkt på att gå till dig, men hur det är, får
jag aldrig tid. Jag gör inte annat än kokar mat och säljer, och ändå kommer jag
nog att dö som tiggerska. Det är de förbannade karlarne, som aldrig kunna låta
mig vara i fred. De gnaga och gnaga på mig som kackerlackor på en russinkaka. . .
Så fort jag sparat ihop ett tiotal rubel, så kommer en sådan där karlslok — och vips
är pängarna borta. . . Det är ett elände att vara till kvinna född! Att lefva ensam är
svårt, och att lefva tillsammans med någon orkar jag inte längre.«

»Jag kommer till dig för att be dig hjälpa mig!« sade Vlasova, afbrytande
hennes ordström.

»Hur så?« frågade Marja, och efter att ha hört hvad det var frågan om, nickade
hon bekräftande.

»Det går för sig! Kommer du ihåg, huru du brukade gömma mig för min man?
Nu skall jag gömma dig för nöden. . . Dig böra alla hjälpa, ty din son lider för det
allmänna bästa. Han är en präktig gosse, det säga alla med en mun, och alla tycka
synd om honom. Det skall jag då säga, att icke kommer förvaltningen att ha något
godt af de där arresteringarna, — du skall få se, att det kommer att bli väsen af i
fabriken. De där borta, arbetsgifvarna, de tro, att när de bitit en i hälen, så kan han
inte gå så långt sedan! Men det händer, att när man slår tio, så bli hundra onda!
Man skall handskas försiktigt med arbetaren — han tiger och tål både länge och
väl, men till sist spränger han alltihop i luften.«

Samtalet slutade med, att dagen därpå vid middagstiden gick Vlasova till fabri-
ken med två korgar mat, lagad af Marja, medan Marja själf var ute och handlade.

Arbetarne lade genast märke till den nya månglerskan. Somliga gingo fram till s. 101
henne och sade gillande:

»Du har tagit dig för att arbeta, Nilovna?«

Och så tröstade de henne med, att Pavel snart skulle bli frigifven. . . hans sak
var ju rättvis. Andra oroade hennes sorgsna hjärta med försiktiga beklaganden, och

åter andra okvädade hätskt och öppet direktören och gendarmerna med ord, som funno gensvar i hennes bröst. Det fanns också de, som med skadeglädje betraktade henne, och tidskrifvaren Isaj Gorbof sade mellan tänderna:

»Om jag vore guvernör, skulle jag låta hänga din son! Man skall icke sätta galenskaper i hufvudet på folk. . . «

Från denna elaka hotelse spred sig som en dödsfyla öfver henne. Hon sade ingenting till svar, kastade endast en blick på Isajs lilla fräkniga ansikte och slog suckande ner ögonen.

Hon såg, att det rådde oro i fabriken, — arbetarne samlades i klungor och talade sinsemellan halfhögt och ifrigt, öfverallt smögo bekymrade verkmästare omkring och spionerade, och ibland hördes skällsord och förbittrade skrattsalfvor.

Två poliskonstaplar förde Samojlof förbi henne, — han gick med ena handen nedstucken i fickan och med den andra slätande det rödaktiga håret.

Han ledsagades af en skara arbetare, uppgående till ett hundratal, som förföljde poliskonstaplarna med smädelser och speglor. . .

»Skall du ut och promenera, Grischa!« skrek en.

»Man är så artig mot oss arbetare!« inföll en annan. »Man består oss med hedersvakt. . . «

»Det tycks inte löna sig mera att fånga tjufvar!« sade högt och argt en lång snedvuxen arbetare, »efter som man börjar släpa i väg med hederligt folk. . . « s. 102

»Om de åtminstone släpade i väg med dem på natten!« sade någon ur hopen. »Men så här midt på ljusa dagen, — att de inte skäms, det packet!«

Poliskonstaplarna gingo fort med dyster uppsyn, bemödande sig att inte se något eller höra de utrop, som från alla håll slungades emot dem. De mötte tre arbetare, som kommo bärande en lång järnstång och riktade denna emot dem, ropande:

»Akta er, fiskfångare!«

Då Samojlof gick förbi Vlasova, nickade han leende åt henne och sade:

»Nu taga de Guds tjänare Grigori!«

Hon neg tyst och djupt för honom, — det rörde henne att se dessa hederliga, nyktra och kloka unge män, som gingo till fängelset med leende ansikten, och inom henne vaknade omärkligt en moders medlidsamma ömhet för dem.

Och det glädde henne att höra de skarpa omdömena om förvaltningen, — hon spårade däri sonens inflytande.

Återkommen från fabriken, tillbragte hon hela dagen hos Marja, hjälpte henne med arbetet och lyssnade till hennes prat, och sent på kvällen gick hon hem till sig, där det var tomt, kallt och otrefligt. Hon irrade länge från vrå till vrå utan att finna någon ro, utan att veta, hvad hon skulle göra. Det oroade henne också, att nu var det snart natt och Jegor Ivanovitsch hade icke kommit med skrifterna, som han lofvat.

Förbi fönstren skytmade tunga, grå flingor af höstlig snö. De fastnade på rutan, gled o ljudlöst ner öfver den och smälte, lämnande efter sig ett vått spår. Hon tänkte på sonen. . .

Det knackade försiktigt på dörren, hon skyndade dit, tog af kroken, och in trädde Saschenka. Hon hade icke sett henne på länge, och det första, som nu föll i ögonen på henne, var den unga flickans onaturliga fyllighet. s. 103

»God dag!« sade hon, glad, att det kom någon, och att hon skulle slippa tillbringa en del af natten ensam. »Det var längesedan jag såg er. Har ni varit bortrest?«

»Nej, jag har setat i fängelse!« svarade den unga flickan leende. »Tillsammans med Nikolaj Ivanovitsch, — kommer ni ihåg honom?«

»Skulle jag inte komma ihåg honom!« utbrast Vlasova. »Jegor Ivanovitsch sade mig i går, att han var frigifven. . . men jag visste inte, att ni också. . . Ingen har talat om, att ni var där. . . «

»Hvad var det att tala om? . . . Jag måste kläda om mig, tills Jegor Ivanovitsch kommer!« sade Saschenka och såg sig omkring.

»Ni är alldeles genomvåt. . . «

»Jag har böckerna med mig. . . «

»Tag hit dem, tag hit dem!« ifrade Vlasova.

»Genast.«

Den unga flickan knäppte hastigt upp kappan, skakade på sig och som blad från ett träd föllo från henne en mängd papperspackor prasslande till golvet. Paveles mor plockade skrattande upp dem från golvet och sade:

»Jag såg, att ni hade blifvit så tjock, och tänkte att ni gift er och väntade ett barn. . . Oj, oj, så mycket ni burit på er! Inte har ni väl gått till fots?«

»Jo!« svarade Saschenka. Hon var nu åter lika smärt och smal som förut. Modern såg, att hennes kinder blifvit ihåliga, att ögonen voro onaturligt stora och hade mörka ringar omkring sig.

»Ni har nyss kommit ut. . . ni borde hvila er, och i stället går ni sju verst med en så tung börda!« sade modern.

»Det var nödvändigt!« svarade den unga flickan med en lätt darrning. »Säg, hur är det med Pavel Michajlovitsch. . . han blef väl inte för mycket upphetsad.« s. 104

Saschenka såg icke på modern, när hon gjorde denna fråga, — hon slätade sig i håret med sänkt hufvud och skälvande fingrar.

»Nej, icke alls!« svarade modern. »Han kan alltid behärska sig.«

»Han har ju en stark hälsa?« yttrade sakta den unga flickan.

»Ja, han har aldrig varit sjuk!« svarade modern. »Men ni skakar ju i hela kroppen. Jag skall koka er litet té med hallonsylt. . . «

»Det skulle vara godt! Men skall ni göra er så mycket besvär? Det är sent. Låt mig själf. . . «

»Så trött som ni är? invände modern förebrående och började syssla med samovaren. Sascha gick också ut i köket, satte sig på bänken med händerna bakom hufvudet och sade:

»Ja. . . hur det är, så försvagar fängelset en. Den fördömda sysslolösheten! Det finnes ingenting plågsammare. . . Man sitter där i veckor och månader. . . vet, hur mycket arbete, som är att göra. . . hur människorna trängta efter kunskap. . . man kan ge dem det nödvändiga, — och så sitter man där i bur som ett vildt djur. . . Det är detta, som kommer en att vissna invärtes. . . «

»Hvem skall belöna er för allt, hvad ni lider?« frågade Vlasova och svarade själf med en suck:

»Ingen utom Gud! Men ni tror väl inte heller på Honom?«

»Nej!« svarade den unga flickan kort.

»Jag tror er inte!« utbrast modern med plötslig häftighet. Och i det hon bråds-kande torkade af de af kolen nedsmutsade händerna på förklädet, fortsatte hon med djup öfvertygelse:

»Ni förstår inte er egen tro! Hur är det möjligt att lefva ett sådant lif utan att tro på Gud?« s. 105

Ute i förstugan hördes någon högljudt stampa och brumma. Vlasova spratt till, den unga flickan rusade upp och hviskade ifrigt:

»Öppna inte! Om det är gendarmerna. . . så känner ni mig inge. . . jag gick galet. . . jag kom in hit af en slump och svimmade. . . ni klädde af mig och hittade böckerna. . . förstår ni?«

»Kära vän. . . hvarför det?« frågade modern rörd.

»Vänta!« sade Saschenka lyssnande. »Det är visst Jegor. . . «

Det var han, våt och flåsande af trötthet.

»Aha! Samovaren framme?« utropade han. »Det är det bästa på jorden, mutter lilla! Är ni redan här, Saschenka?«

Fyllande det lilla köket med de hesa ljuden af sin stämma, drog han långsamt af sig den tunga öfverrocken och fortsatte under tiden:

»Det där är en flicka, som är obehaglig för myndigheterna, mutter lilla. Då hon blef förolämpad af uppsyningsmannen i fängelset, förklarade hon, att hon skulle hungra ihjäl sig, om han icke bad henne om ursäkt, och under åtta dar åt hon icke en bit, så att hon höll på att stryka med på kuppen. Det är inte dåligt, hvad? Har jag inte fått en väldig mage?«

Han klappade sig på den vanskapligt hängande magen och höll upp den med händerna, under det han gick in i rummet och stängde dörren efter sig, men alltjämt fortsatte att prata.

»Åt ni verkligen inte på åtta dar?« frågade modern förvånad.

»Det var nödvändigt, att han bad mig om ursäkt!« svarade den unga flickan, i det hon kallt ryckte på axlarna. Hennes lugna, hårda envishet väckte i moderns sinne något liknande en förebråelse. . . s. 106

»Ser man på! . . . « tänkte hon och frågade på nytt:
 »Men om ni hade dött?«
 »Än sedan?« svarade flickan sakta. »Han bad i alla fall om ursäkt. Man skall inte förlåta en skymf. . . «
 »Ne-nej. . . « sade modern långsamt. »Men jag och mina likar, vi bli skymfade hela lifvet igenom. . . «
 »Nu har jag lassat af mig!« förklarade Jegor, det han öppnade dörren. »Är samovaren färdig? Om ni tillåter, skall jag bära in den. . . «
 Han lyfte upp samovaren och bar in den, sägande:
 »Min egenhändig herr pappa drack dagligen icke mindre än tjugu glas te, hvarför han också lefde på denna jord frisk och kry i sjuttiotre år. Han vägde fjorton pund och var klockare i byn Voskresenskoje. . . «
 »Är ni fader Ivans son?« utbrast Vlasova.
 »Just precis! Men hur kan ni veta det?«
 »Jag är ju från Voskresenskoje!«
 »En landsmaninna! Af hvilken familj?«
 »Edra grannars! Jag är en Seregin.«
 »Halte Nils dotter? Jag tyckte väl, att ert ansikte var mig bekant. . . «
 De stodo midt emot hvarandra och öfveröste hvarandra skrattande med frågor. Saschenka såg småleende på dem och började koka af téet. Skramlet af kopparne återförde modern till verkligheten.
 »Å, förlåt, jag pratar, så jag glömmet allting annat! Det var så roligt att träffa någon hemifrån. . . .«
 »Det är jag, som skall be om förlåtelse, för att jag styr och ställer med edra saker! Men klockan är redan elfva, och jag har långt att gå. . . «
 »Hvart skall ni gå? Till staden?« frågade modern förvånad.
 »Ja.«
 »Hvad tänker ni på? Det är mörkt och vått och ni är trött! Stanna här i natt. . . Jegor Ivanovitsch kan ligga i köket, och ni och jag där inne. . . «
 »Nej, jag måste gå!« förklarade den unga flickan enkelt.
 »Ja, landsmaninna, det är nödvändigt, att lilla fröken försvinner. Man känner henne här. . . Och om hon i morgon skulle visa sig på gatan, skulle det icke vara bra!« sade Jegor.
 »Men skall hon gå ensam? . . . «
 »Ja, — alldeles ensam!« svarade Jegor leende.
 Sascha slog i te åt sig, tog en bit rågröd, som hon strödde salt på, och började äta, under det hon tankfullt såg på modern.
 »Att ni törs gå? Både ni och Natascha. . . Jag skulle inte göra det. . . jag skulle vara frö rädd!« sade Vlasova.
 »Hon är rädd också«, anmärkte Jegor. »Är ni inte det, Sascha?«
 »Jo visst!« svarade den unga flickan.

Modern såg på henne, på Jegor och utbrast med låg röst:

»Hvad ni äro... stränga!«

Efter att ha druckit té, tryckte Saschenka tyst Jegors hand och gick ut i köket, dit modern följde henne. Ute i köket sade Saschenka:

»När ni träffar Pavel Michajlovitsch, så var snäll och hälsa honom ifrån mig.«

Hon tog i dörrvredet, men vände sig plötsligt om och frågade sakta:

»Får jag kyssa er?«

Modern omfamnade henne tigande och kysste henne varmt.

s. 108

»Tack!« hviskade den unga flickan och gick med en nick.

När modern kommit in i rummet igen, såg hon oroligt ut genom fönstret. I det tjocka, fuktiga mörkret föllo tungt våta snöflingor.

»Kommer ni ihåg Prosorofs? Handelsmannens?« frågade Jegor.

Han satt med vidt utspärrade ben och blåste bullersamt på sitt teglas. Hans ansikte var rödt, svettigt och belåtet.

»Jag, det gör jag...« sade Vlasova tankfullt, under det hon gick på sned fram till bordet. Där satte hon sig och såg på Jegor med sorgsna blickar, sägande:

»Ack, ack... stackars Saschenka... Hur skall hon orka fram?«

»Ja, hon blir nog trött!« medgaf Jegor. »Fängelset har knäckt henne, förut var hon starkar... Dessutom är hon klemigt uppfostrad... och tycks redan ha fördärfvat lungorna på sig...«

»Hvad är hon för slag?« sporde modern sakta.

»Dotter till en godsägare. Hennes far är en rik man och en stor bondeplågar, efter hvad hon säger. Vet ni af, mutter, att de tänka gifta sig?«

»Hvilka?«

»Hon och Pavel... ja! Men det är alltid sådan otur med det, — när hon är fri, är han i fängelse och tvärtom!«

»Det visste jag inte!« sade modern efter ett ögonblicks tystnad. »Pascha talar aldrig om sig själf...«

Nu tyckte hon ändå mera synd om den unga flickan, och med en ofrivilligt fientlig blick på gästen sade hon:

»Ni skulle ha följt henne!«

»Det var omöjligt!« svarade Jegor lugnt. »Jag har en massa saker att uträtta här och måste bara gå och gå hela dagen ända från tidigt på morgonen. Det är inte så roligt med min andtäppa...«

s. 109

»Hon är en smäll flicka«, sade modern sväfvande, i det hon tänkte på, hvad Jegor meddelat henne. Det sårade henne att få höra detta, icke af sonen, utan af en främmande, och hon prässade hårdt ihop läpparne och drog ner ögonbrynen.

»Ja!« nickade Jegor. »En smula adelsfröken, men det minskas allt mer och mer! Jag ser, att det gör er ondt om henne... Det är onödigt! Ert hjärta skulle icke räcka till, kära mutter lilla, om ni skulle börja tycka synd om oss alla upproriska... För att säga sanningen, så ha vi det just inte så treffligt... Häromdagen kom

en kamrat till mig tillbaka från förvisningsorten. . . och när han for öfver Nischni, väntade hans hustru bara på honom i Smolensk, och när han om till Smolensk, voro de redan i fängelse i Moskva. Nu är det hustruns tur att bli skickad till Sibirien. Jag har också haft en hustru, en präktig varelse, men fem år af ett sådant lif bragte henne i grafven. . . «

Han tömde téglaset i ett drag och fortsatte att berätta. Han talade om, hur många år och månader de fingo sitta i fängelse, hur länge deras förvisning varade, hur de blefvo mördade i fångelserna och fingo svälta i Sibirien. . . Modern hörde på och förvånade sig öfver, att han kunde tala så enkelt och lugnt om en tillvaro, uppfylld af lidanden, förföljelser och förolämpningar. . .

»Men låt oss nu tala om själfva saken!«

Han bytte om ton, och hans ansikte blef allvarligare. Han började fråga ut henne om, hur hon tänkte föra in böckerna i fabriken, och hon häpnade öfver hans s. 110
noggranna kännedom om alla möjliga detaljer.

När det var slutbehandladt, började de åter tala om minnen från sin födelseby.

Han skämtade, men hon irrade tankfullt omkring i sitt förflutna lif, och det tycktes henne sällsamt likt ett kärr, fullt af små tufvor och bevuxet med smala aspar, som alltid skälfde i ängslan, låga albuskar och hvita björkar, som förirrat sig in bland tufvorna, och som efter att ha stått en fem år i den sumpiga marken, ruttnade och ramlade omkull. . . När hon såg denna tafla framför sig, gjorde det henne ousägligt ondt om något. Så skymtade fram för henne gestalten af den unga flickan med det stränga, envisa ansiktet. Hon vandrade nu framåt i mörkret bland de våta snöflingorna, trött och ensam. . . Och sonen satt i en liten kammare med järngaller frö fönstret. Kanske sof han icke ännu, utan satt och tänkte. . . Men han tänkte icke på sin mor, han hade en annan, som stod honom närmare. Som en brokig intrasslad härfva kröpo de tunga tankarne öfver henne och sammanprässade hennes hjärta. . .

»Ni är trött, mutter lilla! Kom, så gå vi och lägga oss!« sade Jegor leende.

Hon tog godnatt af honom och gled försiktigt på sned ut i köket, med en bitter frätande känsla i hjärtat.

På morgonen, när de druckit té, frågade Jegor henne:

»Men om de gripa er och fråga, hvarifrån ni fått alla de där kätterska skrifterna, hvad tänker ni säga?«

»Det rör er inte, säger jag!« svarade hon.

»Det går de inte på några villkor in på!« invände Jegor. »De äro tvärtom djupt öfvertygade, att det är just dem, det rör! Och de komma att fråga er enträget och s. 111
länge.«

»Jag säger det ändå inte!«

»Och om de sätta er i fängelse?«

»Nå, än sedan? Gud ske lof att jag åtminstone duger till det!« sade hon suckande. »Hvem behöfver mig? Ingen. . . Och tortyr begagna de ju inte, sägs det. . . «

»Hm!« sade Jegor och såg uppmärksamt på henne. »Nej, tortyr begagna de inte. . . Men en god människa måste tänka på att akta sig. . . «

»Det lär man sig då inte hos er«, svarade hon leende.

Jegor gick tyst ett slag öfver golfvet, sedan kom han fram till henne och sade:

»Det är svårt, landsmaninna! Jag känner, att det blir mycket svårt för er!«

»Det är svårt för alla!« svarade hon och slog med handen. »Kanske bara att det är en smula lättare för dem, som förstå. . . Men jag börjar också småningom förstå. . . hvad de goda vilja.«

»Men om ni förstår det, mutter lilla, så betyder det, att ni är nödvändig för dem allesammans!« sade Jegor allvarligt.

Hon såg på honom och log tyst.

Vid middagstiden stoppade hon upp bröstet på sig med småskrifterna och gjorde detta så skickligt och ändamålsenligt, att Jegor belåtet smackade med tungan, sägande:

»Sehr gut! som tysken säger, när han druckit en hel ankare med öl. Litteraturen har inte förändrat er, mutter lilla, — ni är alltjämt en ståtlig äldre kvinna, fyllig och högväxt. Må alla gudar välsigna ert företag! . . . «

En halftimme senare stod hon, höjd under tyngden af sina korgar, lugn och säker vid fabriksporten. Två skiltvakter, förbittrade öfver arbetarnes speglosor, kände brutalt på alla, som gingo in på gården, och grälade med dem. Bredvid stodo en poliskonstapel och en smalbent man med rödt ansikte och ögon, som flögo omkring åt alla håll. Vlasova flyttade på sitt ok och sneglade under lugg på honom — hon anade, att det var en spion. s. 112

En lång, lockig yngling med mössan på nacken skrek åt vakterna, som visiterade honom:

»Sök i hufvudet, edra satar, och icke i fickan!«

Den ena skiltvakten svarade:

»Du har ingenting i hufvudet annat än löss. . . «

»Ja, ni får vara glada, om ni åtminstone få en lus på kroken!« genmälde arbetaren.

Spionen kastade en hastig blick på honom och spottade.

»Kan ni inte släppa in mig!« bad Vlasova. »Ni ser ju, så tungt jag har att knoga på. . . ryggen går af mig!«

»Gå, gå!« skrek skiltvakten argt. »Skall du resonnera också. . . «

Hon gick fram till sin plats, ställde korgarne på marken och såg sig omkring, torkande svetten ur pannan.

Två smeder, bröderna Gusef, kommo genast fram till henne, och den äldste, Vasili, frågade högt, med rynkade ögonbryn:

»Finns det några pastejer?«

»I morgon skall jag ha med mig!« svarade hon.

Det var den öfverenskomna lösen. Brödernas ansikten klarnade. Ivan kunde icke hålla sig, utan utbrast:

»Ack du, hedersgumma. . . «

Vasili satte sig på huk och tittade i korgen, och i detsamma föll en liten packe böcker ner i blusen på honom.

»Ivan«, sade han med hög röst, »vi gå inte hem, utan äta middag här hos s. 113 henne.« Och själf stoppade han hastigt ner böckerna i stöfvlskaften. »Man skall väl uppmuntra den nya månglerskan. . . «

»Ja visst!« samtyckte Ivan och skrattade.

Pavels mor såg sig försiktigt omkring och började ropa:

»Kålsoppa, varma nudlar, stekt kött. . . «

Och i det hon oförmärkt smusslade fram böckerna, packe efter packe, stack hon dem i händerna på bröderna. Och för hvar gång som en packe försvunnit ur hennes händer, såg hon framför sig som en lysande gul fläck, liknande skenet af en tändsticka i ett mörkt rum, gendarmofficerens sjukliga, spefulla ansikte, och med en känsla af skadeglädje sade hon i tankarna till honom:

»Där har du, far lille. . . «

Och när hon öfverlämnade nästa packe, tillade hon belåtet:

»Och där har du en till. . . «

Arbetare närmade sig med skålar i händerna, — då de voro framme vid korgarna, började Ivan Gusef gapskratta, och Vlasova upphörde helt lugnt med utlämnandet af skrifterna och hällde i kålsoppa och nudlar i stället, medan de båda bröderna skämtade öfver henne:

»Hon bär sig flinkt åt, Nilovna!«

»Nöden tvingar en att fånga råttor om inte annat!« anmärkte dystert en eldare. »De ha ju tagit ifrån henne sonen, som skall föda henne, de uslingarna! Ge mig för tre kopek nudlar. . . Tappa inte modet, mor! Du slår dig nog igenom.«

»Tack för det goda ordet!« sade hon småleende.

Han gick och brummade för sig själf:

»Ett godt ord kostar ingenting. . . «

»Men det fanns ingen att säga det åt!« anmärkte småskrattande en grofsmed och tillade med en axelryckning:

»Sådant är lifvet, mina barn, — det finns ingen att säga ett godt ord åt, — s. 114 ingen som är värd det. . . «

Vasili Gusef reste sig upp, knäppte omsorgsfullt igen rocken och utbrast:

»Fast jag ätit varm soppa, så fryser jag!«

Han gick, Ivan reste sig också upp och skyndade hvisslande sin väg.

Vänligt småleende, fortsatte Vlasova att ropa:

»Varm mat — kålsoppa, nudlar, buljong. . . «

Hon tänkte på, hur hon skulle berätta för sonen om sitt första försök, men framför henne stod alltjämt officersnens gula ansikte oförstående och hätskt. De svar-

ta mustascherna rörde sig upp och ned, och under den vredgadt uppdragna öfverläppen blänkte de hvita, sammanbitna tänderna. I hennes bröst flaxade och sjöng triumfglädjen som en fågel, ögonbrynen ryckte listigt, och under det hon händigt skötte sitt göra, mumlade hon hela tiden för sig själf:

»Se där har du... där har du...«

Hela dagen gick hon med en ny känsla, som behagligt smekte hennes hjärta. Och på kvällen, när hon slutat arbetet hos Marja, och satt och drack té, hördes utanför plasket af hästhofvar i smutsen och ljudet af en välbekant stämma. Hon rusade upp och ut i köket och fram till dörren snabba steg hördes i förstugan, det blef mörkt för hennes ögon, hon lutade sig mot dörrposten och stötte upp dörren med foten.

»God afton, njanja!« sade en välbekant sjungande röst, och på hennes axlar lade sig ett par magra, långa händer.

I hennes hjärta kämpade missräkningens smärta med glädjen att återse Andrej. De smälte samman till en enda brännande känsla, som slog öfver henne och lyfte upp henne likt en glödhet våg, och hon tryckte ansiktet mot Andrejs bröst. Han omfamnade henne hårdt med darrande händer, hon grät sakta, han strök hennes hår och sade i sjungande ton: s. 115

»Gråt inte, njanja, plåga inte ert hjärta! Jag försäkrar er på mitt hedersord, att de snart skola släppa ut honom! De ha icke ett spår till bevis emot honom, alla gossarne ha tegat som kokat fiskar...«

Läggande sin långa arm kring hennes axel, förde han henne in i rummet, och tryckt intill honom, torkade hon med en snabb rörelse tårarne ur ansiktet och insög begärligt den sjungande rösten.

»Pavel hälsar er, han är så frisk och glad, man kan vara. Det är trångt där borta i fängelset! De ha huggit öfver hundra stycken, både härifrån och från staden, så det sitter tre och fyra i hvarje cell. Fängelsemyndigheterna äro hyggliga och trötta, — mycket arbete ha de där fördömda gendarmerna skaffat dem! Det gör, att de inte är vidare stränga af sig, myndigheterna, utan allt går gemytligt till... Vi prata med hvarandra och låna hvarandra böcker och dela maten sinsemellan. Det är ett präktigt fängelse, — gammalt och smutsigt, men beskedligt och lindrigt. Kriminalfångarna äro också hyggligt folk och ha hjälpt oss mycket. Nu släppte de ut mig, Rybin och fyra till, — det blef för trångt! Snart blir också Pavel utsläppt, det är alldeles säkert. Längst får nog Vjäsofschtschikof sitta inne, för de äro så förargade på honom. Han skäller jämt på dem, så många de äro. Gendarmerna kunna icke ens titta på honom. Han blir nog ställd inför rätta, eller också blir han genompryglad en vacker dag. Pavel försöker förmana honom: »Låt bli, Nikolaj! De bli ju inte bättre af, att du okvädar dem!« Men han skriker: „Jag skall rifva bort dem från jordens yta som sårskorpor!“ Pavel uppför sig präktigt, är jämn och bestämd mot alla. Han blir snart utsläppt, det försäkrar jag er...« s. 116

»Ja snart, det vet jag!« sade hon lugnt och log vänligt.

»Det var skönt, att ni vet det! Seså, ge mig nu litet té, så skall jag tala om för er, hur vi haft det.«

Han såg på henne, leende öfver hela ansiktet, och i de runda ögonen lyste en kärleksfull, en smula vemodig glimt.

»Jag håller så mycket af er, Andrjuscha!« sade modern suckande och betraktade hans magra ansikte, bevuxet med små lustiga tofvor af mörkt skägg.

»Jag är nöjd med litet. . . Jag vet, att ni också håller af mig, ni kan älska alla, så stort hjärta som ni har!« sade lillyryssen, vaggande på stolen.

»Nej, jag håller särskildt af er!« envisades hon. »Om ni hade en mor, skulle folk afundas henne att ha en sådan son. . . «

Lillyryssen skakade på hufvudet och gned det med båda händerna.

»Någonstädes har också jag en mor. . . « sade han sakta.

»Men vet ni, hvad jag har gjort i dag?« utropade hon och berättade ifrigt och en smula förskönande, hur hon fört in förbjuden litteratur i fabriken.

Först spärrade han förvånade upp ögonen, sedan började han skratta, slängde med enen, knackade sig med fingrarna i hufvudet och ropade förtjust:

»Åhå! Det här är inte skämt, det! Det är rama allvaret! Tänk, hvad Pavel skall bli glad! Det var präktigt, njanja! Både för Pavels skull och för alla, som blefvo tagna på samma gång som han.«

Han knäppte med fingrarna och hvisslade glädjestrålände, och hans förtjusning s. 117 fann fullt och starkt gensvar hos henne.

»Kära min gosse, Andrjuscha!« sade hon, som om hennes hjärta öppnats, och orden strömmade därur likt en klar, porlande bäck, full af stilla glädje. »Jag har tänkt på mitt lif — herre Jesus Kristus! Hvad har jag lefvat för? Hugg och slag. . . arbete. . . ingenting såg jag utom mannen min, ingenting kände jag utom rädsla. . . Och då Pascha växte upp, såg jag inte honom heller. . . och vet inte, om jag ens älska honom så länge gubben lefde! Alla mina omsorger, alla mina tankar vände sig om ett enda, — att mätta mitt vilddjur — mitt lifs herre — med mat, som han tyckte om och passa upp honom, så att han icke blef ond, icke skrämde mig med sina slag, tyckte synd om mig för en enda gång. . . Men jag kan inte minnas, att han någonsin hade ömkan med mig. . . Han slog mig så. . . som om det inte var sin hustru, han slog, utan alla, som han var uppbragt på. . . Så lefde jag i tjugo år. . . och hur det var, innan jag gifte mig, det minns jag inte. Jag kommer nog ihåg det, — men jag är som blind och kan inte se det för mig. Här var Jegor Ivanovitsch. . . vi äro från samma by. . . han talade om det och om det, och jag kommer ihåg stugorna och människorna, men hur de lefde, hvad de sade, hvad som hände dem, — det har jag glömt, kan inte se det för mig. Eldsvådor minns jag. . . två eldsvådor. . . Allt tycks ha blifvit piskadt ur mig, så att jag blifvit som blind och döf. . . «

Hon drog andan, och efter att begärligt ha insupit luften, likt en ur vattnet uppdragen fisk, lutade hon sig framåt och fortsatte med sänkt röst:

»Så dog mannen min, och jag grep efter min son. . . men han gaf sig in på de här sakerna. Då blef jag så ängslig för honom. . . en så själfvisk ängslan. . . Han skulle gå under, och hur skulle jag då kunna lefva ensam? Jag kände en sådan fruktan och oro, hjärtat ville sprängas på mig, när jag tänkte på hans lott. . . « Hon tystnade, skakade sakta på hufvudet och tillade i betydelsefull ton: s. 118

»Den är icke ren, kärleken hos oss kvinnor! . . . Vi älska det, som vi ha behof af. . . Men då jag ser på er. . . ni längtar efter er mor. . . hvad har hon gjort för er? Och alla de andra, de lida för folket, de gå till fängelset, till Sibirien, till döden. . . många af dem bli hängda. . . Unga flickor gå ensamma midt i natten i snö och regn och smuts. . . gå sju verst från staden och hit till oss. . . hvem drifver på dem? De älska! Se, den kärleken, den är ren! Och de tro! . . . de tro, Andrjuschka! Men jag — jag kan icke på det viset! Jag älskar mitt, det som står mig nära!«

»Jo, det kan ni!« sade lillryssen, i det han vände ansiktet ifrån henne och som alltid hårdt gnuggade sig på kinderna, i ögonen och håret. »Alla älska det, som står dem nära, men för ett stort hjärta är också det aflägsna nära! Ni kan mycket. Moderskärleken är stor hos er. . . «

»Gud gifve det!« sade hon sakta. »Jag känner ju, att det är godt att lefva så. Jag älskar ju er. . . kanske älskar jag er bättre än Pascha. Han är alltid så förbehållsam. . . Nu tänker han ju gifta sig med Saschenka. . . och åt mig, sin mor, har han inte sagt ett ord därom. . . «

»Det är inte sant!« sade lillryssen mörkt. »Jag vet, att det inte är sant. Han älskar henne och hon honom, — det är sant. Men något giftermål blir inte af, — nej. Hon skulle nog vilja, men Pavel hvarken kan eller vill. . . «

»På det viset!« sade modern tankfullt och sakta, och hennes ögon fäste sig sorgset på lillryssens ansikte. »Ja, så är det. De förneka sig själfva. . . « s. 119

»Pavel är en sällsynt människa!« sade lillryssen knappt hörbart. »En järnmänniska. . . «

»Och nu sitter han i fängelse!« fortsatte hon tankfullt. »Det är ängsligt och skrämmande. . . men inte längre så som förut. Hela lifvet är annorlunda, och räds-lan är en annan. . . jag tycker synd om alla, är orolig för alla. Och hjärtat är an-norlunda, själen har öppnat sina ögon och ser. . . och är på en gång sorgsen och glad. Det är mycket jag inte förstår, och det är så sårande och bittert för mig, att ni inte tro på Gud! Nå, det kan jag ju inte göra något åt! Men jag ser och vet, att ni äro goda människor. Och ni ha vigt er åt ett mödosamt lif för folkets skull, åt ett tungt lif för sanningens skull. . . Er sanning har jag också förstått, — så länge det finns rika, skall folket aldrig erhålla något, hvarken sanning eller glädje, ingenting! Så är det Andrjusch! . . . Nu lefver jag i detta midt ibland er. . . ibland om nätterna kommer jag ihåg det förflutna, min kraft, som trampats under fötterna, mitt unga misshandlade hjärta — och då tycker jag så bittert synd om mig själf! Men i alla fall har lifvet blifvit bättre för mig. . . och allt mera ser jag mig själf. . . «

Lillryssen steg upp och började, försiktigt bemödande sig att icke skrapa med fötterna, gå af och an i rummet, lång, mager och tankfull.

»Det var bra sagdt, allt det där!« utbrast han. »Mycket bra. Det fanns i Kertsch en ung jude, som skref vers, och en gång skref han så här:

„De som oskyldigt mördats, de skola
af sanningens makt återuppäckas. . . “

Själf blef han mördad af polisen där borta i Kertsch, men det är ju af ingen vikt. Han kände sanningen och sådde dess frö hos många. . . Ni är just en sådan där oskyldigt mördad. . . Han hade rätt. . . « s. 120

»När jag nu talar«, fortsatte modern, »och hör på det själf, kan jag icke tro mina öron. Hela lifvet har jag tegat, och alltid tänkt på ett och detsamma, — hur jag skulle komma obemärkt igenom dagen, så att ingen rörde mig ens. Men nu tänker jag på alla. . . kanske begriper jag icke, hvad ni ha för er. . . men alla stå ni mig nära, alla tycker jag synd om, alla önskar jag godt. Och isynnerhet er, Andrjuscha.«

Han gick fram till henne och sade:

»Tack! Om mig skola vi inte tala. . . «

Han tog hennes hand i sina, tryckte den hårdt, skakade den och vände sig hastigt bort. Utmattad af sin sinnesrörelse, diskade modern långsamt af kopparne och teg, med hjärtat varmt af en modig och hoppfull känsla.

Under det lillryssen gick af och an, sade han:

»Ni skulle en gång vara litet vänlig mot Vjäsofschtschikof, njanja!« Farsgubben hans sitter i fängelset — en liten otäck gubbe. Nikolaj ser honom genom fönstret och skäller på honom. Det är illa! Han är snäll, Nikolaj. . . han tycker om hundar och råttor och alla möjliga kräk, men icke om människor! Där ser man, hur de kunna fördärfva en människa!«

»Hans mor försvann spårlöst, fadern är en tjuf och fyllbult. . . « sade hon tankfullt.

Då Andrej gick till sängs, gjorde hon omärkligt korstecknet öfver honom, och när han legat en halftimme, frågade hon sakta:

»Sofver ni, Andrsjuscha?« s. 121

»Nej. . . hvad vill ni?«

»Ingenting. God natt.«

»Tack, njanja, tack!« svarade han tacksamt med dämpad röst.

V

(s. 121)

Dagen därpå då hon kom med sina korgar till fabriksporten, hejdades hon rått af skiltvakten, som befallde henne ställa korgarne på marken och omsorgsfullt visiterade allt.

»Maten blir ju alldeles kall för mig!« anmärkte hon lugnt, under det de brutalt kände på hennes kläder.

»Tig!« sade skiltvakten mörkt.

Den andre vidrörde lätt hennes axel och sade med öfvertygelse: »Jag säger ju, att de kasta in dem öfver planket!«

Den förste, som kom till henne var gamle Sisof, — han såg sig omkring och frågade halfhögt:

»Har du hört, mor?«

»Hvad då?«

»Att de där pappersbladen kommit igen. . . De äro kringströdda öfverallt som salt på bröd. Där ser man, hvad arresteringar och visitationer hjälper! Masin, systerson min, satte de i fängelse och din son också. . . men nu syns det ju, att det inte var de!«

Och han slöt, strykande sitt skägg:

»Det är inte i människorna det ligger, utan i tankarna, och tankarna äro inte loppor, som man kan fånga och knäppa ihjäl.«

Han samlade ihop skägget i handen, tittade på det och gick, sägande:

s. 122

»Hvarför kommer du inte och hälsar på mig? Det är väl tråkigt att sitta där ensam. . . «

Hon tackade, och under det hon ropade ut sina matvaror, iakttog hon i smyg den ovanliga lifligheten i fabriken. Alla voro liksom glada öfver något, samlades i klungor, skingrades, sprungo från den ena verkstaden till den andra. Upprörda röster, glada belåtna ansikten, i den af sot uppfyllda luften en fläkt af något friskt och käckt. Än här, än där ljödo gillande utrop, spefulla anmärkningar, ibland hotelser. De unga voro särskilt lifliga, de äldre nöjde sig med att försiktigt småle. Förmännen gingo bekymrade omkring, poliskonstaplar sprungo hit och dit, och vid åsynen af dem skingrade arbetarne sig långsamt eller också stodo de kvar

och bytte om samtalsämne, under det de tysta blängde på konstaplarnes förargade ansikten.

Arbetarne sågo alla så rentvättade ut, hur det nu kom sig. Den äldre Gusefs långa gestalt skymtade förbi, hans bror gick med hoppande steg och skrattade.

Förbi Vlasova gingo långsamt verkmästaren för snickarverkstaden Vavilof och tidskrifvaren Isaj. Den lille spinkige tidskrifvaren vred halsen åt vänster och tittade med bakåtlutadt hufvud upp i verkmästarens orörliga, pussiga anlete, under det han ifrigt sade:

»De skratta, Ivan Ivanovitsch. . . det roar dem, fastän saken gäller statens undergång, som herr direktören sade. Här hjälper inte längre att rensa bort ogräset, Ivan Ivanovitsch, det måste plöjas upp. . . »

Vavilof gick med händerna på ryggen och fingrarna hårdt knutna. . .

»Smid ihop vilka lögner du vill, son af en hynda«, sade han högt, »men våga s. 123 dig inte säga ett ord om mig!«

Vasili Gusef kom fram och förklarade:

»Jag skall äta middag hos dig i dag med, det var så godt!«

Och i det han sänkte rösten och blinkade åt henne, tillade han hviskande:

»Ser ni? Det har träffat pricken. . . utmärkt, mor lilla!«

Hon nickade vänligt åt honom. Det gladdde henne, att Gusef, som var den främste slagskämpen i byn, talade så förtroligt och aktningsfullt med henne, det gladdde henne att se den allmänna upphetsningen i fabriken, och hon tänkte för sig själf:

»Ja, om inte jag hade varit. . . «

Icke långt ifrån henne stodo tre grofarbetare, och en af dem sade i beklagande ton:

»Jag har ingenstans kunnat få tag i något. . . «

»Vi få lof att höra det. . . Jag kan inte läsa själf, men jag ser, att det träffat dem under refbenen!. . . « anmärkte den andre.

Den tredje såg sig omkring och föreslog:

»Låt oss gå in i kopparslagareverkstaden, så skall jag läsa upp det för er!«

»Det gör verkan!« hviskade Gusef med en blinkning.

Vlasova gick hem förtjust, — nu hade hon själf sett, hur de där småskrifterna upprörde människorna.

»Arbetarna klaga öfver, att de icke kunna läsa«, sade hon till Andrej. »Jag kunde läsa, när jag var ung, men nu har jag glömt det. . . «

»Lär er det på nytt!« föreslog lillyryssen.

»Vid mina år? Hvarföre skall ni göra narr af mig. . . «

Men Andrej tog ner en bok från hyllan och frågade, i det han med knifsudden s. 124 pekade på en bokstaf på omslaget:

»Hvad är det där?«

»R!« svarade hon skrattande.

»Och det där?«

»A...«

Hon kände sig förlägen, sårad och ledsen. Hon tyckte, att Andrejs ögon förstulet skrattade åt henne, och undvek deras blick. Men hans stämma lät mild och lugn, hon sneglade på hans ansikte, — det var fullkomligt allvarsamt.

»Tänker ni verkligen lära mig, Andrjuscha?« frågade hon, ofrivilligt småleende.

»Hvarför inte?« svarade han. »Försök! Går det inte, så är det ju ingen olycka, men går det, så är det ju bra!«

»Men ordspråket säger, att man blir inte helgon, för det man tittar på helgonbilden«, invände modern.

»Ah!« sade lillryssen och ruskade på hufvudet. »Det finns så många ordspråk. Ju mindre du vet, desto bättre sofver du, heter det också. Ordspråken är det magen, som hittar på, af dem flätar den ledband för själen, för att lättare kunna hålla henne i styr... Buken vill ha lugn och ro, men själen behöfver fritt spelrum... Och hvad är det här för en bokstaf?«

»L!« svarade modern.

»Jaha? Se nu så de speta ifrån hvarandra... Nå, och den här?«

I det hon ansträngde sin synförmåga och rynkade ögonbrynen, påminde hon sig med ansträngning de förgätta bokstäfverna och glömde oförmärkt bort sig själf i ifvern. Men snart blef hon trött i ögonen. Först fylldes de af trötthetens tårar, men sedan blef det tårar af sorg, som droppade ner på sidan.

s. 125

»Jag sitter här och lär mig läsa!« utbrast hon häftigt. »Jag skall snart dö, och så börjar jag på att lära mig läsa...«

»Gråt icke!« sade lillryssen vänligt. »Ni har inte kunnat lefva annorlunda... men ni förstår i alla fall, att ni lefvat illa! Tusentals människor kunna lefva bättre än ni... men de lefva som kreatur och skryta till på köpet öfver, att de lefva så bra! Men hvad är det för bra i det, att man arbetar och äter sig mätt i dag och arbetar och äter sig mätt i morgon och på samma sätt i hela sitt lif, — bara arbetar och äter sig mätt? Dessemellan föder man barn och har först roligt åt dem, men när de också börja äta mycket, blir man arg och skäller på dem, — skynda er och väx, edra storätare, så att ni kan arbeta! Och man vill göra sina barn till husdjur... men de börja arbeta för sin egen buk... och släpa också på lifvet, som tjufven på sina bojor! Aldrig en sprittning af glädje i sinnet, aldrig en lefvande tanke, som kommer hjärtat att svälla. De ena lefva som tiggare och tigga om allt, de andra som tjufvar och stjåla allt. Man har stiftat missdådarlagar, ställt poliskonstaplar med påkar öfver folket, — ja, skydda våra lagar, de äro bekväma, de tillåta oss att suga blodet ur en människa! Trots förtrycket utifrån underkastar sig inte människan, då spika de in förhållningsregler inuti henne, för att också klämma sönder förnuftet...«

Med armbågarna stödda mot bordet, såg han tankfullt på henne och tillade:

»Endast de äro människor, som skudda af bojorna från människans kropp och själ. . . Nu har också ni ägnat er häråt i mån af edra krafter. . . «

»Ack, jag!« utbrast hon. »Hvad kan jag göra?«

s. 126

»Säg inte det! Det är som en liten regnskur, — hvarje droppe vattnar fröet. Och när ni väl börjat läsa. . . «

Han skrattade, steg upp och började gå af och an i rummet.

»Ja, ni måste lära er! . . . Ni skall öfverraska Pavel, när han kommer. . . «

»Ack, Andrjuscha!« sade modern. »Ni är ännu så ung. Men när man får lefva länge, så bli bekymren allt flere, och krafterna allt svagare och hufvudet klent och dumt. . . «

På kvällen gick lillryssen ut, hon tände lampan och satte sig vid bordet för att sticka på en strumpa. Men hon steg snart upp igen, vandrade obeslutsam omkring i rummet, gick ut i köket, stängde dörren med rigel och gick tillbaka in i rummet. Där fällde hon ner gardinerna för fönstren, tog en bok från hyllan, satte sig åter vid bordet, såg sig omkring, lutade sig ner öfver boken och började röra på läpparna. . . När det hördes ett buller från gatan, spratt hon till, lade handen öfver boken och lyssnade spändt. Och så hviskade hon åter, i det hon ömsom spärrade upp och slöt ögonen:

»Lefva. . . jorden. . . vår. . . «

Taktmässigt och med obarmhärtig regelbundenhet räknade urvisaren de flyende sekunderna. . .

Det knackade på dörren, hon rusade upp, stack in boken på hyllan och gick fram till dörren, i det hon ängsligt frågade:

»Hvem är det?«

»Jag. . . «

Rybin trädde in, hälsade, strök långsamt skägget och anmärkte, i det han såg sig omkring i rummet med sina mörka ögon:

»Förut släppte du in folk utan att fråga. . . Är du ensam?«

s. 127

»Ja.«

»Jaså. Jag trodde, att lillryssen var hemma. . . Jag såg honom i dag. . . Fängelset fördärfvar inte en människa. . . Det är dumheten, som fördärfvar oss värst. . . jaha.«

Han gick in i rummet, satte sig och sade:

»Kom, låt oss språka litet. . . Ser du, det är något, som jag gissat ut. . . «

Han såg viktig och hemlighetsfull ut och ingaf henne en dunkel oro. Hon satte sig midt emot honom och väntade, tyst och bekymrad.

»Allt kostar pengar!« började han med sin tungrodda stämma. »Man hvarken föds eller dör gratis. . . Och böcker och tidningar, de kosta också pengar. Säg, vet du, hvarifrån pengarna till böckerna komma?«

»Nej, det vet jag inte!« svarade hon sakta, anande någon fara.

»Jaså. Ja, jag vet det inte heller. För det andra, — hvem är det, som skrifver böckerna?«

»De lärde. . . «

»Herremännen, ja!« sade Rybin kort. Hans röst blef allt tungroddare, och det skäggiga ansiktet färgades af en rodnad. »Det vill säga, att det är herremännen, som skrifva böckerna och ge ut dem. Men i de här böckerna skrifs det — emot herremännen. Kan du nu säga mig, hvad de ha för nytta af att ödsla arbete och pengar på att uppreta folket emot sig. . . hvad?«

Vlasova blinkade hastigt, spärrade sedan upp ögonen och ropade ängsligt:

»Hvad tror du då?«

»Aha, ser du det!« sade Rybin och flyttade sig tungt på stolen. »Jag blef också kall om ryggen, när jag kom på den tanken.«

»Hvad menar du? Har du fått veta något?«

s. 128

»Det är ett bedrägeri!« svarade Rybin. »Det känner jag på mig. Jag vet ingenting, men ett bedrägeri är det. Herremännen vilja lura oss. Men det vill inte jag. . . Det är sanningen jag vill ha. . . Och sanningen, den förstår jag. . . Men tillsammans i ledet med herremännen går jag inte. När det gagnar dem, så knuffa de mig förut. . . och så klifva de vidare på mina benpipor som på en bro. . . «

Han liksom fjättrade moderns hjärta med sina dystra ord, i hvilka en envis kraft røjde sig.

»Herre Gud!« utbrast hon bedröfvad. »Skulle då Pavel inte begripa. . . Och alla de här som komma från staden, skulle de. . . «

För henne skymtade de allvarliga, ärliga ansiktena på Jegor, Nikolaj Ivanovitsch, Saschenka, och hennes hjärta genomfors af en dallring.

»Nej, nej!« utbrast hon, skakande på hufvudet. »Det kan jag inte tro. . . De handla efter sitt samvete. . . de äro ärliga. De ha ingenting ondt i sinnet, nej då!«

»Hvilka talar du om?« frågade Rybin tankfullt.

»Om alla — om hvarenda en som jag sett.« Svetten trängde fram i hennes panna, och fingrarna skälfde.

»Du skall inte se dit, mor, du skall se längre bort«, sade Rybin och lät hufvudet sjunka ned mot bröstet. »De som komma oss nära, de veta kanske inte själfva någonting. . . De tro. . . de bära sanningen i hjärtat. . . Men kanske att bakom dem finnas andra, som endast tänka på sin fördel? En människa arbetar aldrig emot sig själf. . . «

Och med den tunga öfvertygelsen hos bonden, som i sekler närt sig af misstro, tillade han:

»Aldrig kommer det något godt från herremännen, — det är säkert!«

»Hvad tänker du då?« frågade modern, åter gripen af ett dunkelt tvifvel.

s. 129

»Jag?« Rybin såg på henne, teg ett ögonblick och fortsatte därpå: »Man skall hålla sig så lång som möjligt ifrån herremännen, — haha!«

Därpå tystnade han igen och försjök i dystert grubbel.

»Jag går härifrån, mor. Jag ville slå mig tillsammans med ungdomen, för att de och jag skulle. . . Jag passar för det görat. Jag kan läsa, är envis och inte dum af mig. Och först och främst så vet jag, hvad man skall säga till människorna. Men nu går jag. Jag kan inte tro, därför måste jag gå. Jag vet, mor, att människornas själar äro besmutsade. De äro fulla af afund, och hvar och en fikar endast efter att äta upp den andre.«

Han sänkte hufvudet och funderade.

»Jag skall vandra ensam omkring till byarne och vigla upp folket. De måste själfva taga saken om hand. Gripa de sig an, så skola de nog öppna väg för sig. Jag skall försöka lära dem förstå, att de inte ha något att hoppas annat än af sig själfva, att det enda förnuft, de ska lyssna till, är deras eget. Just så, ja!«

Hon tyckte synd om honom och kände sig orolig för honom. Först hade han alltid varit henne obehaglig, men nu hade han med ens kommit henne närmare, hon kände sig besläktad med honom.

»Pascha går åt ett håll, han åt ett annat. . . Det blir lättare för Pascha!« tänkte hon ofrivilligt, men högt sade hon sakta:

»De ska' gripa dig. . . «

Rybin såg på henne och svarade lugnt:

»Gripa de mig, så släppa de väl ut mig igen. Och så börjar jag på nytt. . . «

»**Bönderna** själfva komma att binda dig. . . Och du får sitta i fängelse. . . « s. 130

»Har jag setat där en tid, så kommer jag ut. Och så börjar jag på igen. . . Och hvad bönderna beträffar, så binda de mig en gång, två gånger, och sedan begripa de, att de inte skola fängsla mig, utan höra på mig. Jag skall säga åt dem: ni behöfva inte tro mig, bara höra på mig. . . Och höra de på, så tro de också.«

De talade båda två långsamt, som om de kände på hvarje ord, innan de uttalade det.

»Jag gör detta just inte med någon glädje, mor«, sade Rybin. »På sista tiden som jag lefvat här, har jag slukat i mig mycket och lärt mig begripa åtskilligt. Men nu, — det är, som om jag lade ett barn i grafven. . . «

»Du går under, Michajlo Ivanovitsch!« sade hon, sorgset skakande på hufvudet.

Med sina djupa, mörka ögon såg han på henne, frågande och väntande. Hans kraftiga gestalt böjde sig framåt med händerna stödda mot stolsitsen, och det mörkhyllta ansiktet såg blekt ut i skäggets svarta ram.

»Har du icke hört, hvad Kristus sade om sädeskornet? Om du inte dör, skall du icke uppstå i ett nytt ax. . . Människan är sanningens sädeskorn, ser du. . . Jag har ännu långt kvar, innan jag dör. . . Jag kan vara slug, jag också!«

Han vred sig på sotlen och steg dröjande upp.

»Jag går till krogen och sitter en stund, så har jag sällskap. . . Lillryssen kommer vist inte. . . Har han börjat med bestyren igen?«

»Ja!« sade modern leende. »De äro alla på det viset — så fort de bli utsläppta ur fängelset, börja de genast på igen. . . «

»Det är rätt. Du kan ju tala om för honom om mig. . . «

De gingo långsamt sida vid sida ut i köket och utbytte några korta fraser, utan s. 131 att se på hvarandra.

»Det skall jag!« lofvade hon.

»Nå, adjö då!«

»Adjö. . . När skall du göra upp?«

»Det har jag redan gjort.«

»Och när ger du dig af?«

»I morgon bittida, adjö!«

Han hukade sig ner och klef tafatt och liksom motvilligt ut i förstugan. Hon stod ett ögonblick kvar vid dörren, lyssnande till de tunga stegen, som aflägsnade sig, och till de tvifvel, som vaknat i hennes sinne. Sedan vände hon sig sakta om, gick in i rummet och drog upp gardinen för att se ut genom fönstret. Utanför stod orörligt det svarta mörkret och väntade, uppspärrande sitt platta, bottenlösa gap.

»Jag lefver i natten!« tänkte hon. »Alltid i natten! . . . «

Det gjorde henne ondt om den svartskäggige, allvarlige bonden, — han var så bredaxlad och stark. . . och på samma gång fanns det något hjälplöst hos honom som hos alla. . .

Snart efter kom Andrej, glad och upplifvad.

Då hon berättade för honom om Rybin, utbrast han:

»Går han sin väg? Nå ja, må han vandra genom byarne, utsprida sanningen och väcka folket. . . Tillsammans med oss var det för svårt för honom. Hans egna tankar hade vuxit så stora i hufvudet på honom, att det blef för trångt där för våra. . . «

»Han talade om herremännen. . . var det någon sanning i det?« frågade modern försiktigt. »Vilja de verkligen bedraga oss?«

»Söker han sak med oss?« ropade lillyryssen skrattande. »Ack, njanja lilla, pengarne! Om vi bara hade några! Vi lefva alltjämt på andras bekostnad. . . Nikolaj Ivanovitsch får till exempel sjuttifem rubel i månaden, däraf ger han oss femti. På samma sätt de andra. Fattiga studenter skicka också ibland litet, som de samlat ihop kopek för kopek. . . Herremän finns det förstås af olika slag. Somliga äro bedragare, andra äro reaktionärer, men med oss gå endast de bäste, ända tills vår stora dag är inne. . . « s. 132

Han slog ihop händerna och fortsatte:

»Men det är ännu långt hädan och dit, och därför skola vi ställa till en mindre festdag på första maj. . . Det skall bli roligt!«

Med sina ord och sin liflighet förjagade han den oro, Rybin väckt. Han gick af och an i rummet, gnidande sig med ena handen i hufvudet, med den andra på bröstet, stirrade ner i golfvet och sade:

»Ni vet, att man ibland känner sig så förunderlig till mods! Öfverallt, hvart man kommer, finner man endast kamerater, alla brinna af samma eld, alla äro glada, goda och präktiga. . . Man förstår hvarandra utan ord, och ingen har längre lust eller behof af att förolämpa en annan. . . Hvarje hjärta sjunger sin sång. . . och liksom bäckar ila alla sångerna att utgjuta sig i en stor flod, och bred och fri flyter floden ut i det nya lifvets ljusa fröjdehaf. . . Tänk att så skall det bli en gång! Det måste bli, om vi riktigt vilja det. . . Då är det häpna hjärtat färdigt att brista af glädje, det vill gråta. . . så härligt känns det! . . .«

Modern bemödade sig att icke röra på sig för att icke störa eller afbryta honom. Hon lyssnade alltid till honom med större uppmärksamhet än till andra, därför att han talade enklare, och därför att hans ord starkare rörde hjärtat. Pavel blickade naturligtvis också framåt, — hur skulle man kunna låta bli det, när man vandrar den vägen? Men han såg endast för sig själf och talade aldrig om, hvad han såg. Men denne tycktes henne alltid vara där med en del af sitt hjärta, i hans ord klingade alltid fram sagan om den tillkommande festdagen för alla på jorden. Och denna saga upplyste henne om lifvets mening och om sonens och alla hennes kamraters arbete. s. 133

»Men så slår man ett tu tre upp ögonen«, sade lillryssen, »och ser sig omkring. . . och det är kallt och smutsigt! Alla äro trötta och uppretade, och den mänskliga tillvaron är söndertrasad och förstörd. . .«

Han stannade framför henne med djup sorg i sin blick, skakade på hufvudet och fortsatte sakta och bedröfvadt:

»Det är sorgligt, men man bör icke tro på människorna, man bör frukta dem och till och med hata dem. Man är tudelad, lifvet sliter en midt itu. Man skulle endast vilja älska, men hur vore detta möjligt? Hur skall du kunna förlåta en människa, om han rusar på dig som ett vilddjur, om han inte erkänner en lefvande själ hos dig och sparkar dig i ditt mänskliga ansikte? Det är omöjligt att förlåta! Icke för ens egen skull. . . för egen del kan jag bära alla oförrätter, men jag vill inte ha öfverseende med förtryckarne, jag vill inte, att de på min rygg lära sig att slå andra.«

Nu flammade hans ögon af en kall eld, han höll hufvudet envist nedlutadt och talade i en fastare ton.

»Jag bör inte förlåta något skadligt, om det också icke har skadat mig. Jag är icke ensam i världen! I dag tillåter jag någon att förolämpa mig och kanske endast skrattar åt skymfen, som icke stungit mig. . . men i morgon går samme man, som s. 134 pröfvat sin styrka på mig, och får skinnet af en annan. . . Och man måste se olika på människorna, göra en sträng skillnad mellan dem, — detta är kamerater, detta främlingar. . . Det är rättvist, — men det tröstar en icke!«

Af någon anledning kom modern att tänka på officern och på Saschenka, och suckande sade hon:

»Det blir dåligt bröd af osiktadt mjöl!«

»Ja, det är just det sorgliga!« utbrast lillryssen. »Man måste se med olika ögon. . . det klappar två hjärtan i ens bröst, — det ena älskar alla, men det andra säger, — vänta, låt bli! Människan bröstas sig. . . «

»Ja-a!« sade modern. För hennes minne uppdök nu mannens vresiga, tunga gestalt, likt en stor mossbelupen sten. Hon föreställde sig lillryssen gift med Natascha och sonen med Saschenka. . .

»Och hvarför?« frågade lillryssen, eldande upp sig. »Det är så uppenbart, att det är rent af löjligt. Bara därför att icke människorna stå i jämnhöjd. Låt oss då ställa alla i jämnhöjd i en rad och jämnt fördela allt, som förnuftet åstadkommit, och allt som arbetats af händer! Låt oss inte hålla hvarandra i fruktans och afundsjukans trälldom, i girighetens och dumhetens fångenskap!«

På det viset talade han ofta.

Han hade åter fått plats i fabriken, han gaf henne hela sin aflöning, och hon tog emot dessa pengar lika lugnt, som hon tagit emot dem, hon fick af Pavel.

Ibland föreslog Andrej henne med ett leende i ögonen:

»Skola vi inte läsa litet, njanja lilla?«

Hon vägrade skämtande, men envist, hans leende gjorde henne förlägen, och en smula stödt tänkte hon:

»Om du skrattar, hvad tjänar det då till?«

s. 135

Men han lade märke till, att hon allt oftare frågade honom, hvad det eller det ovanliga ordet betydde. Hon tittade då alltid åt sidan och antog en likgiltig ton. Han gissade, att hon så småningom lärde sig själf, förstod hennes blyghet och upphörde att föreslå henne, att hon skulle läsa för honom. Snart förklarade hon:

»Mina ögon börja bli klena, Andrjuscha. . . Jag skulle behöfva ett par glasögon. . . «

»Godt!« svarade han. »Om söndag skall jag följa med er till staden och visa er till en doktor, jag känner, så får ni glasögon. . . «

Hon hade redan tre gånger varit och begärt att få träffa Pavel, och för hvar gång hade gendarmgeneralen, en liten gråhårig gubbe med purpuröda kinder och stor näsa, gett henne ett vänligt afslag.

»Om en vecka, mor lilla, inte förr! Om en vecka skola vi försöka. . . men nu är det omöjligt. . . «

Han var rund och välfödd och påminde henne om ett moget plommon, som blifvit en smula skämdt och möjligt af att ligga för länge. Han petade alltid de små hvita tänderna med en hvass gul sticka, och hans små grönaktiga ögon logo runda och vänliga, medan rösten ljöd vänskapligt älskvärd.

»Han är så artig!« sade hon tankfullt till lillryssen. »Han bara småler. . . Det tycker jag inte om. När man har ett sådant där kommando, skall man inte grina och visa tänderna. . . «

»Ja, de äro alltid vänliga och småleende«, sade lillryssen. »De säga åt dem: ser ni, den här kloka och hederliga människan är farlig för oss, var så snäll och häng honom! De småle och hänga honom, och sedan småle de på nytt.«

»Den som gjorde husundersökningen hos oss, han var bättre och mera oförställd!« jämförde modern. »Det syntes genast, att han var en rackare. . . « s. 136

»De äro allesammans icke människor, utan hammare, med hvilka vi skola bearbetas för att bli mera lätthandterliga för staten. . . Själfva ha de redan gjorts lämpliga för de händer, som regera oss. . . de kunna bearbeta allt, som lägges för dem, utan att tänka eller fråga, hvad det skall tjäna till.«

»Stor mage har han också. . . «

»Ja visst! Ju bättre mage, desto sämre hjärta. . . «

Slutligen fick hon den begärda tillåtelsen, och en söndag satt hon blygsamt i en vrå på fängelsekansliet. Utom henne väntade ännu några andra besökare i det kvafva, låga och smutsiga rummet. De voro tydligen icke där för första gången, utan kände hvarandra, — mellan dem fördes ett trögt, dämpadt samtal, långdraget och klubbigt som spindelväf.

»Har ni hört«, sade en fetlagd kvinna med visset ansikte och en nattsäck i knäet, »att under morgonmässan i dag i katedralen slet kantorn återigen nästan hela örat af en korgosse? . . . «

En äldre man, som att döma af uniformen tycktes vara en f. d. militär, harklade sig högljudt och anmärkte:

»De där korgossarne äro sådana galgfåglar!«

Genom kansliet sprang beskäftigt en liten flintskallig man med korta ben, långa armar och utstående kindknotor. Utan att stanna, sade han med en ängslig och knastrande röst:

»Det blir allt dyrare att lefva, och därför bli också människorna sämre. . . Nötkött af sekunda kvalitet kostar fjorton kopek skålpundet och brödet återigen två och en half. . . «

Emellanåt inkommo fångar, gråklädda och enformigt lika, i tunga lädertofflor. Vid inträdet i det halvmörka rummet blinkade de med ögonen. En hade bojor, som skramlade kring fötterna. s. 137

Allt var så underligt lugnt och obehagligt enkelt. Det föreföll, som om alla längesedan vänjt sig vid, left sig in i sin belägenhet, så att de ena lugnt sutto inne, de andra makligt höllo vakt, och de tredje punktligt och trött besökte fångarna. Moderns hjärta skälfdes af otålighet, och hon såg sig undrande omkring, häpen öfver lifvets tunga enkelhet.

Bredvid henne satt en liten gumma med rynkigt ansikte, men ungdomliga ögon. Vridande på sin magra hals, lyssnade hon till samtalet och såg på alla underligt ifrigt.

»Hvem har ni här?« frågade Vlasova henne sakta.

»Min son. En student«, svarade gumman högt och brådslande. »Och ni?«

»Också min son. Han är arbetare.«

»Hvad är namnet?«

»Vlasof.«

»Det har jag inte hört. Har han setat länge fängslad?«

»På sjunde veckan. . . «

»Min är här på tionde månaden!« sade gumman, och i hennes ton röjdes något, liknande stolthet.

»Ja, ja!« sade ifrigt den lille flintskallige gubben. »Tålmodet försvinner. . . Alla äro ursinniga, alla skrika och väsnas. . . och allting stiger i pris. Och människorna bli i förhållande därtill allt billigare. . . Några försonande röster höras inte.«

»Mycket sant!« sade militären. »Det står illa till! Det skulle behövas, att en fast stämman äntligen lät höra sig och bragte de andra till tystnad! Det är, hvad som skulle behövas. En fast stämman. . . «

Samtalet blef allmänt och lifligt. Hvar och en skyndade sig att uttala sin mening om lifvet, men alla talade halfhögt, och hos alla anade modern något, som var främmande för henne. Hemma talade de annorlunda, begripligare, enklare och högre. s. 138

En tjock uppsyningsman med fyrkantigt rödt skägg ropade upp hennes namn, mönstrade henne från hufvud till fot och gick haltande före, efter att ha sagt åt henne:

»Följ mig. . . «

Hon gick efter uppsyningsmannen och kände lust att knuffa honom i ryggen för att han skulle gå fortare. I det lilla rummet stod Pavel och räckte leende handen emot henne. . . Modern grep den, skrattade, blinkade upprepade gånger och sade sakta, då hon icke kunde finna andra ord:

»God dag. . . god dag. . . «

»Lugna dig, mamma!« sade Pavel och tryckte hennes hand.

»Å, det är ingenting. . . ingenting. . . «

»Moderskänslan!« sade uppsyningsmannen suckande. »Men maka er nu litet ifrån hvarandra. . . det skall vara en bits afstånd mellan er. . . «

Och så gäspade han högljudt. Pavel frågade, hur hon mådde, hur det stod till hemma. . . Hon väntade sig andra frågor, sökte dem i hans ögon och fann dem icke. Han var lugn som alltid, ansiktet hade endast blifvit blekare, och ögonen tycktes större.

»Sascha hälsar!« sade hon.

Pavels ögonlock skälfde till och sänkte sig. Ansiktet blef mildare och upplystes af ett klart småleende. En skärande smärta sammanprässade moderns hjärta.

»Tänka de inte snart släppa ut dig!« utbrast hon med plötslig förbittring. »Hvarför hålla de dig fängslad? De där tidningsbladen ha ju kommit ut igen. . . « s. 139

Pavels ögon glimtade till af glädje.

»Ha de?« frågade han ifrigt.

»Om dylika saker är det förbjudet att tala!« förklarade uppsyningsmannen släpigt. »Man får bara tala om hvad som rör familjen. . . «

»Rör det här då inte familjen?« invände modern.

»Det vet jag inte. Men det är förbjudet. Om tvätten och maten får ni tala. Men inte om något annat!« envisades uppsyningsmannen, men han sade det helt likgiltigt.

»Nå, godt!« sade Pavel. »Tala då om hvad som rör familjen, mamma. Hvad gör du?«

Med en slags känsla af ungdomligt trots svarade hon oförskräckt:

»Jag bär till fabriken allt det där. . . «

Hon hejdade sig och fortsatte leende:

»Kålsoppa, gröt, all maten som Marja lagar. . . och annan mat också. . . «

Pavel begrep. Hans ansikte ryckte af återhållet skratt, han burrade upp håret och sade smeksamt, i en ton, som hon aldrig förr hört af honom:

»Kära mor lilla. . . det var ju utmärkt! Så bra att du har något att göra. . . och icke går och har tråkigt. Du har ju inte tråkigt, säg?«

»Och när de där bladen kommo ut igen, visiterade de mig också!« berättade hon icke utan en smula skryt.

»Återigen om det där!« sade uppsyningsmannen förargad. »Jag har ju sagt, att ni inte får! Man beröfvar en människa friheten, för att han inte skall få veta något, och så går du bara på med ditt! Man måste begripa, hvad som inte går för sig.«

»Seså, låt det där vara, mamma!« sade Pavel. »Matvej Ivanovitsch är en hygg- s. 140
lig karl, vi ska' inte förarga honom. Han och jag äro goda vänner. . . Det är bara tillfälligtvis, som han i dag är närvarande, vanligtvis brukar direktörens biträde vara det. Och nu är Matvej Ivanovitsch rädd, att du skall säga något för mycket!«

»Samtalet är slut!« förklarade uppsyningsmannen, seende på sin klocka.

»Ja, tack då, mamma!« sade Pavel. »Tack, min dufva lilla. Var inte orolig. Jag blir snart frigifven. . . «

Han omfamnade henne hårdt och kysste henne, och rörd och lycklig häröfver, började hon gråta.

»Nu måste ni skiljas!« sade uppsyningsmannen och muttrade, under det han följde henne ut:

»Gråt inte. . . han blir snart utsläppt. . . Här är så trångt. . . «

Hemma sade hon till lillryssen med ett bredt leende och en massa ryckningar på ögonbrynen:

»Jag talade om det för honom så finurligt, så att han begrep!«

Och så suckade hon sorgset.

»Ja, han begrep! Annars skulle han inte ha smekt mig så. . . det har han aldrig gjort förr!«

»Ack, ni oförnöjda!« skrattade lillryssen. »En mor får då aldrig nog af smekingar. . . «

»Nej, men Andrjuscha, hvad människorna ändå äro märkvärdig!« utbrast hon plötsligt. »Tänk, hvad de kunna vänja sig! Man har ryckt deras barn ifrån dem och satt dem i fängelse, och de komma dit och sitta där och vänta och prata, som om det ingenting vore! När redan de bildade kunna vänja sig så lätt, hvad skall man då säga om det okunniga folket?«

»Det är inte så obegripligt«, sade lillryssen med sitt vanliga smålöje, »lagen är i alla fall blidare mot dem än mot oss. . . och de ha större behof af den än vi. s. 141 Följaktligen, när de stöta pannan emot den, grimasera de en smula, men inte så farligt. egen käpp slår alltid beskedligare. . . Dem skydda lagarne en smula, men oss binda de bara, för att vi inte skola sparka bakut. . . «

En afton då modern satt vid bordet och stickade på en strumpa, och lillryssen läste högt ur en bok om det romerska slafupproret, knackade det hårdt på dörren, och när lillryssen öppnade, kom Vjäsofschtschikof in med ett knyte under armen, mössan på nacken och nerstänkt af smuts upp öfver knäna.

»Jag gick förbi och såg, att det lyste hos er. Och så steg jag in för att hälsa. Kommer direkt från fängelset!« berättade han i en underlig ton och fattade Vlasovas hand, som han hårdt tryckte, sägande:

»Pavel hälsar. . . «

Sedan slog han sig tvekande ner på en stol och såg sig omkring i rummet med sin dystra, misstänksamma blick.

Modern tyckte icke om honom, det hade alltid varit något i hans små ögon och kantiga kortklippta hufvud, som skrämt henne, men nu blef hon glad att se honom och utbrast lifligt och vänligt leende:

»Hvad du har magrat. . . Vi måste bjuda honom på té, Andrjuscha. . . «

»Jag håller just på att tända samovaren!« svarade lillryssen ifrån köket.

»Nå, hur är det med Pavel?. . . Ha de frigifvit någon mera eller bara dig?«

Nikolaj sänkte hufvudet och svarade:

»Pavel sitter där och är tålig! Det är bara mig, de släppt ut!« Han höjde ögonen mot hennes ansikte, och sade långsamt, mellan tänderna:

»Jag sade åt honom, — ifall de släppa ut mig, så kommer jag att slå ihjäl s. 142 någon. . . och mig själf också. Nu är jag ute.«

»Å-åh!« sade modern, i det hon makade sig ifrån honom, och blinkade ofrivilligt, då hennes blick mötte hans små hvassa ögon.

»Och hur är det med Fedja Masin?« ropade lillryssen ifrån köket. »Skrifver han vers?«

»Ja. Jag begriper det inte!« sade Nikolaj och skakade på hufvudet. »Är han då en grönsiska, eftersom han sjunger, när han blir satt i bur. . . Jag begriper bara en sak, — att jag inte vill gå hem. . . «

»Nej, hur ser det väl ut där hemma hos dig?« sade modern tankfullt. »Där är tomt och utkyldt och svart i spisen. . . «

Han teg och plirade med ögonen. Så tog han upp ur fickan en bundt cigaretter, tände en, utan att göra sig någon brådska, och stirrade på det grå rökmolnet, som böljade framför hans ansikte, under det han log med den buttra grimasen hos en stor hund.

»Ja, kallt är det nog. . . På golvet ligga ihjälfrusna kackerlackor. . . och råttorna ha också frusit ihjäl. . . Kan du låta mig få nattkvarter här hos dig, Pelageja Nilovna?« frågade han doft, utan att se på henne.

»Ja visst, far lille, det behöfver du väl inte fråga!« svarade hon hastigt. Hon kände sig besvärad i hans sällskap och visste icke, hvad hon skulle tala med honom om. Men han började själf tala med en underligt grötig röst.

»Nu är det sådana tider, att barnen skämmas för sina föräldrar. . . «

»Hvad befalls?« frågade modern och spratt till. Han såg på henne, slöt ögonen, och hans koppärriga ansikte blef alldeles uttryckslöst.

»Barnen börja skämmas för sina föräldrar, säger jag!« upprepade han och suckade högljudt. »Var inte rädd, det har inte afseende på dig. För dig behöfver Pavel aldrig skämmas. . . Men jag skäms för far min. . . Och hem till honom går jag inte mera. Jag har ingen far. . . och jag har inte något hem! Nu ha de ställt mig under polisuppsikt. . . annars skulle jag ge mig af till Sibirien. . . Jag tänker, att i Sibirien skulle en, som inte är rädd om sitt eget skinn, kunna uträtta mycket. . . Jag skulle befria straff-fångarne där, laga att de kunde rymma. . . « s. 143

Moderns känsliga hjärta förstod, att denne man led, men hans kval väckte ingen medömkan hos henne.

»Ja, det förstås. . . om så är. . . så är det bäst att ge sig af!« sade hon för att icke såra honom med sin tystnad. Nu kom Andrej in från köket och frågade skrattande:

»Hvad är det, du predikar om?«

Modern steg upp sägande:

»Jag måste göra i ordning något att äta. . . «

Vjäsofschtschikof såg skarpt på lillryssen och förklarade plötsligt:

»Jag anser, att man bör slå ihjäl somliga. . . «

»Åhå! Hvarför det?« frågade lillryssen.

»För att de inte ska' lefva längre. . . «

»Och har du rätt att göra lefvande människor till lik?«

»Ja, den rätten ha människorna gett mig. . . «

Hon länge, magre lillryssen stod vaggande med öfverkroppen midt i rummet och såg ner på Nikolaj med händerna i fickorna, och Nikolaj satt tungt på stolen, omgifven af rökmoln, och på hans gråa ansikte syntes röda fläckar.

»Människorna, människorna!« upprepade han och knöt näfven. »Om de spar-
ka mig, så har jag också rätt att slå dem. . . i ansiktet. . . på ögonen. . . de uslingar-
ne. . . Rör de inte mig, så skall jag inte röra dem. Låt mig lefva, som jag vill, och s. 144

jag skall lefva fridsamt och vid Gud inte söka gräl med någon Jag har kanske lust att bo i skogen. . . att bygga mig en koja där i hålvägen vid ån och sitta där. . . på det hela taget, vill jag bo ensam för mig själf. . . «

»Nå, gå då och lef för dig själf!« sade lillryssen med en axelryckning.

»Nu?« frågade Nikolaj. Han skakade på hufvudet och svarade, i det han slog den knutna handen mot knäet. »Nu är det omöjligt!«

»Hvem hindrar dig?«

»Människorna!« svarade Vjässofschtschikof. »Jag är sammankopplad med dem ända till döden. . . de ha besprutadt mitt hjärta med hat. . . de ha bundit mig fast vid sig genom det onda. . . och det är starkt! Jag hatar dem och kan inte gå någonstans. . . jag skall hindra dem att lefva. De hindra mig och jag dem. Jag svarar för mig, endast för mig. . . för ingen annan kan jag svara. . . Och om far min är en tjuf. . . «

»Aha!« sade lillryssen sakta och närmade sig Nikolaj.

»Men Isaj Gorbof skall jag skära halsen af. . . det skall du få se.«

»Hvarför det?« frågade lillryssen.

»Utan en spion blir det inga angifvelser. Genom honom har far råkat illa ut. . . och genom honom spekulerar han nu på att komma i polisens tjänst. . . sade Vjässofschtschikof, med en blick på Andrej af vresig fientlighet.

»Jaså, på det viset!« utbrast lillryssen. »Men hvem tror du skall låta dig umgälla det? Bara dumhufvudena! . . . «

»Både dumma och kloka äro lika goda kålsupare därvidlag!« sade Nikolaj i s. 145 fast ton. »Du är ju klok och Pavel också. . . men är jag för er väl en människa af samma slag som Fedja Masin eller Samojlof eller sådan som ni äro för hvarandra? Försök inte att narras, jag tror dig inte. . . alla skjuta ni mig åt sidan, på en särskild plats. . . «

»Du är sjuk i själen, Nikolaj!« sade lillryssen sakta och vänligt, i det han satte sig bredvid honom.

»Ja. Och det äro ni också. . . men ni tycka, att edra krämpor äro af ett ädlare slag än mina. . . Alla äro vi pack gentemot hvarandra, det är ju det jag säger. . . Nå, hvad kan du nu ha att säga mig?«

Han borrhade de hvassa ögonen in i Andrejs ansikte och väntade på svar. Det ärriga ansiktet var orörligt, men öfver de tjocka läpparna lopp en darrning, som om han bränt dem på något glödhett och smärtan kom honom att krampaktigt spritta till.

»Jag tänker inte säga dig någonting!« sade lillryssen och smekte varmt Vjässofschtschikofs fientliga blick med det ljusa och sorgsna småleendet i sina blå ögon. »Jag vet, att om man disputerar med en människa i det ögonblick, då alla skråmor i hennes hjärta blöda, så förolämpar man henne endast. . . det vet jag, bror lille!«

»Det tjänar ingenting till att disputerar med mig, jag begriper ingenting!« muttrade Nikolaj och slog ner ögonen.

»Jag tror«, fortsatte lillryssen, »att hvar och en af oss gått barfota öfver sönderlaget glas, att hvar och en i sina mörka stunder flämtat som du. . . «

»Du kan ingenting säga mig!« yttrade Vjäsoschtschikof långsamt. »Ingen-
ting. Mitt hjärta tjuter som en varg! . . . «

»Jag vill inte heller! Jag vet bara, att det skall gå öfver för dig. Kanske inte s. 146
helt och hållet, men det går öfver!«

Han småskrattade och slog Nikolaj på axeln.

»Det är en barnsjukdom, bror. . . en slags mässling. . . Alla ha vi varit sjuka i den. . . de starke mindre, de svage mera. . . Den bemäktigar sig oss, när vi funnit oss själfva, men ännu icke förstå lifvet och vår rätta plats. . . Och när du inte ser din plats och inte kan värdera dig själf rätt, så tycker du, att du är ensam på jorden och en så präktig gurka, att ingen vill väga dig eller mäta dig, utan alla vilja endast äta upp dig. Sedan när en liten tid gått, ser du, att hvad som är godt hos dig inte är sämre hos andra, och då blir du lättare till mods. Och du skäms en smula, — hvarför har du klättrat upp i kyrktornet, när din klocka är så liten, att den icke hörs under söndagsringningen? vidare märker du, att din ringning hörs, när den stämmer in i kören, men när den kommer ensam, drunknar den i de gamla klockornas dån liksom flugan i smöret. Förstår du, hvad jag menar?«

»Kan vara att jag förstår!« nickade Nikolaj. »Men jag tror det inte!«

Lillryssen skrattade, rusade upp och sprang bullersamt öfver golfvet.

»Jag trodde det inte heller. . . Ack, du. . . ditt lass!«

»Hvarför kallar du mig ett lass? log Nikolaj vresigt och såg på honom.

»Jag tycker, du är lik ett!«

Med ens brast Vjäsoschtschikof ut i ett högljudt skratt.

»Hvad är det åt dig?« frågade lillryssen förvånad och stannade framför honom.

»Jag tänkte på, att den som skulle förolämpa dig, han vore allt bra dum!« s. 147
förklarade Nikolaj och ruskade på hufvudet.

»Hvarför skulle du förolämpa mig?« frågade lillryssen, ryckande på axlarna.

»Jag vet inte!« sade Vjäsoschtschikof och grinade godmodigt eller nedlåtande. »Jag menar bara, att om någon förolämpade dig, skulle han allt skämmas vådligt efteråt.«

»Hur kom du på det?« sade lillryssen skrattande.

»Andrjuscha!« ropade modern från köket. »Kom och bär in samovaren, det är färdigt.«

Andrej gick ut.

När Vjäsoschtschikof blifvit ensam, såg han sig omkring, sträckte ut det i en tung stöfvel klädda benet, betraktade det, lutade sig ner och nöp sig i den tjocka vaden. Så lyfte han upp handen, granskade den uppmärksamt inuti och vände sedan om den. Handen var tjock, med korta fingrar och bevuxen med gul borst. Han svängde den i luften och steg upp.

När Andrej bar in samovaren, stod Vjäsofschtschikof framför spegeln och tog emot honom med följande ord:

»Det var längesedan jag såg min fysionomi. . . «

Och med en skakning på hufvudet och ett leende tillade han:

»Det är gement utseende jag har!«

»Hvarför fäster du dig vid det?« frågade Andrej och såg nyfiket på honom.

»Jo, Saschenka säger ju, att ansiktet är själens spegel!« svarade Nikolaj långsamt.

»Det är inte sant!« utbrast lillryssen. »Hennes näsa är som en klo, hennes kinder som knifeggar, och hennes själ som en stjärna.«

De satte sig och drucko te.

Vjäsofschtschikof tog en stor potatis, strödde salt på ett stycke bröd och började tugga lugnt och långsamt som en oxe. s. 148

»Och hur står det med saken?« frågade han med munnen full.

Och då Andrej gladt berättade om den socialistiska propagandans tillväxt i fabriken, tycktes han åter bli mörk i hågen och anmärkte doft:

»Det dröjer så länge, att det där! Fortare måste det gå. . . «

Modern såg på honom, och en känsla af fientlighet mot denne man rörde sig sakta inom henne.

»Lifvet är inte en häst, som man kan mota på med piskan!« sade Andrej.

Vjäsofschtschikof ruskade envist på hufvudet.

»Det dröjer för länge! Mitt tålmod räcker inte till. . . Hvad skall jag göra?«

Han bredde hjälplöst ut händerna, såg lillryssen in i ansiktet och tystnade, i afvaktan på ett svar.

»Alla måste vi lära oss och lära andra, det är vår uppgift!« yttrade Andrej och sänkte hufvudet.

Vjäsofschtschikof frågade.

»Men när skola vi slåss?«

»Innan dess komma vi mer än en gång att få smörj, det är, hvad jag vet!« svarade lillryssen skrattande. »Men när tiden är inne för oss att kriga, vet jag inte! Först måste vi bevärja hufvudet och sedan händerna, tänker jag. . . «

Nikolaj teg och började åter äta. Modern sneglade oförmärkt på hans breda ansikte och försökte i det finna något, som kunde förlika henne med hans tunga, fyrkantiga gestalt.

Men när hon mötte den stickande blicken ur de små ögonen, ryckte hon ängsligt på ögonbrynen. Andrej tog sig om hufvudet och föreföll på det hela taget orolig — han började plötsligt tala, skrattade till, afbröt sig igen lika plötsligt och hvisslade. s. 149

Modern trodde sig förstå anledningen till hans oro. Men Nikolaj satt tyst, och då lillryssen frågade honom om något, svarade han med tydlig motvilja.

För två af personerna i det lilla rummet tycktes det trångt och kvaft, och än den ene, än den andra kastade snabba blickar på gästen.

Slutligen sade han, i det han steg upp:

»Jag tror, jag skall gå och lägga mig. . . Jag har setat inne så länge. . . och så släppte de med ens ut mig, och då gick jag och gick. . . Jag är trött. . . «

När han gått ut i köket, och efter att att ha stökat omkring litet, plötsligt blef alldeles stilla, hviskade modern till Andrej:

»Det är hemska saker han tänker på. . . «

»Ja, han går och rufvar!« instämde lillryssen, skakande på hufvudet. »Men det går öfver! Så var det med mig också. . . När det inte lyser klart i hjärtat, samlar sig mycket sot i det. Gå nu och lägg er, njanja lilla, jag skall ännu sitta uppe och läsa en stund.«

Hon gick bort i vrån, där sängen stod, dold bakom ett kattunsförhänge, och Andrej, som satt vid bordet, hörde länge det varma suset af hennes böner och suckar. Han bläddrade ifrigt i buken, torkade sig i pannan, snodde på mustascherna med sina långa fingrar och skrapade med fötterna. Visaren knäppte, mot fönstren slog blåsten suckande.

Så ljud moderns dämpade röst.

»O Herre! Hur många människor lefva inte på jorden. . . och hvar och en stönar på sitt sätt. . . men hvar äro de, som fröjda sig?«

»Sådana finnas nog också! Och snart skola de bli många. . . många!« svarade lillryssen.

VI

s. 150

Lifvet förflöt snabbt, dagarne voro brokiga och skiftande. Hvar och en förde med sig något nytt, men det skrämde inte längre Pavels mor. Allt oftare om kvällarne kommo obekanta personer, som bekymradt och halfhögt samtalade med Andrej och sent på natten, med uppvikta rockkragar och mössorna neddragna öfver ögonen, försiktigt och ljudlöst smögo ut i mörkret. Hos hvar och en af dem röjdes som en återhållen sinnesrörelse, det föreföll, som om de alla velat sjunga och skratta, men de hade icke tid, de hade alltid brådtom. Somliga ironiska och allvarliga, andra oförställt glada, gnistrande af ungdomskraft, ännu andra tankfulla och tysta, hade de alla i moderns ögon ett gemensamt drag af hårdnackad öfvertygelse, och fastän de hvar och en hade sitt särskilda utseende, smälte för henne alla ansikten ihop till ett enda, — ett magert, lugnt beslutsamt, klart anlete med en djup blick i de mörka ögonen, på en gång sträng och mild, liknande Kristi blick på vägen till Emaus.

Modern räknade dem och samlade i tankarne ihop dem till en klunga omkring Pavel. . . en klunga i hvilken han doldes för fiendernas blickar.

En gång kom från staden en käck, lockig ung flicka, som hade med sig en bunt papper åt Andrej, och som, då hon gick, sade till Vlasova med glada glänsande ögon:

»Adjö så länge, kamrat!«

»Farväl!« svarade modern med ett återhållet leende.

Men då hon följt henne ut, gick hon fram till fönstret och såg skrattande, hur hennes kamrat trippade gatan framåt i sina små fötter, frisk som en vårblomma och lätt som en fjäril. s. 151

»Kamrat!« sade hon, då flickan försvunnit. »Ack, du söta barn! Måtte Gud skänka dig en god kamrat för hela lifvet.«

Hon lade ofta märke till något barnsligt hos alla dessa, som kommo ifrån staden, och log öfverseende däråt, men på samma gång kände hon sig rörd och gladt förvånad af deras tro, hvars djup hon fick en allt klarare uppfattning af, och hon värmdes af deras drömmar om rättvisans seger, till hvilka hon lyssnade, ofrivilligt

suckande med en sorgsenhet, som hon icke kunde förklara. Men isynnerhet rördes hon af deras enkelhet och vackra ringaktning för egen välfärd och bekvämlighet.

Hon begrep redan mycket af hvad de talade om lifvet, kände, att de verkligen upptäckt den rätta källan till alla människors olycka, och hade vant sig att gå in på deras åsikter. Men i djupet af sitt hjärta trodde hon icke, att de skulle kunna förändra lifvet efter sitt hufvud, och att de skulle ha kraft att smitta hela det arbetande folket med sin eld. Hvar och en vill äta sig mätt i dag, och ingen har lust att uppskjuta sin middag ens på en veckas tid, om han kan få äta den genast. Det är inte många, som vandra denna långa och mödosamma väg, det är icke alla ögon, som vid dess slut se det mänskliga brödraskapets sagorike. Det var därför som de allesammans, dessa präktiga människor, trots sitt skägg och sina stundom så trötta ansikten, föreföllo henne som barn.

»Kära små vänner!« tänkte hon och skakade på hufvudet.

»Men alla förde de redan nu en god, allvarlig och förständig tillvara, alla talade de om det goda och lärde människorna hvad de visste, utan att skona sig själfva. Hon förstod, att man kunde älska ett sådant lif trots dess faror, och såg suckande tillbaka på sitt förflutna, som släpade sig fram som en mörk och smal strimma. Inom henne utvecklade sig omärkligt ett lugnt medvetande om sin behöflighet för detta nya lif, — förut hade hon aldrig känt sig nödvändig för någon, men nu insåg hon klart, att hon var nödvändig för många, och detta var nytt och behagligt och kom henne att höja hufvudet. . .

Hon bar regelbundet småskrifterna till fabriken, betraktade det som sin skyldighet och hade redan hittat på flere finurliga små knep, hvarjämte hon blifvit en så vanlig syn för gendarmerna, att de knappast märkte henne. Några gånger blef hon visiterad, men alltid dagen efter den, då tidningsbladen blifvit spridda i fabriken. Då hon icke hade någonting med sig, förstod hon att väcka gendarmernas och skiltvakternas misstankar, så att de grepo och undersökte henne, och då ställde hon sig förnärmad, grälade med dem och gick, efter att ha narrat dem, stolt öfver sin fyndighet. Hon började finna nöje i denna lek.

Vjäsofschtschikof blef icke återtagen i fabriken, men han fick plats hos en trävaruhandlare och körde omkring i byn med timmer, bräder och ved. Vlasova såg honom nästan hvarje dag, — de svarta parhästarne lunkade framåt, gamla och knottiga, skakade trött och sorgset på hufvudena och blinkade matt med de beslöjade ögonen. Efter dem släpade ruskande en våt timmerstock eller en hög bräder, som skramlande slogo ändarne mot marken, och vid sidan med slappt hängande tömmar gick Nikolaj, trasig, smutsig, i tunga stöflar, med mössan i nacken, klumpig och ovig som en stubbe, som låg vältrad på marken. Han skakade också på hufvudet, tittade ner på sina fötter och ville icke se något. Hans hästar gingo blindt på mötande kärror och människor, och förargade svordomar surrade omkring dem som humlor, men han hvarken lyfte upp hufvudet eller svarade, utan satte endast i med en hvass, öron döfvande hvissling och muttrade åt hästarne:

»Seså, tag i då...«

För hvar gång som kamraterna samlades hos Andrej för att läsa ett nytt nummer af någon utländsk tidning eller broschyr, kom också Nikolaj, satte sig i en vrå och hörde tyst på i en och två timmar. Efter läsningen disputerade de båda länge och väl, men Vjäsofschtschikof tog ingen del i dispyten. Han stannade kvar längre än de andra, och då han blifvit ensam med Andrej, plögade han dystert fråga honom:

»Hvem är det, som har största skulden?«

»Största skulden har den, ser du, som först sade, — det här är mitt! Men den människan dog för några tusen år sedan, så att det är inte värdt att vara arg på honom!« svarade lillryssen skämtande, men med en orolig blick i ögonen.

»Men de rika då? Och de som stå på deras sida? Ha de rätt?«

Lillryssen tog sig om hufvudet, vred på mustascherna och talade länge enkelt och klart om lifvet och människorna. Men han fick det alltid till, att skulden låg hos alla människor i allmänhet, och det tillfredsställde icke Nikolaj. Han pressade hårdt ihop de tjocka läpparne, skakade nekande på hufvudet och gick sin väg misslynt och mörk i hågen, i det han förklarade, att så var det icke, och han begrep det icke.

En gång sade han:

»Nej, de som ha skulden, det måste vara... de där borta! Jag säger dig, att vi måste plöja upp hela lifvet som ett fält fullt af sopor... utan förbarmande!«

»Det var sant, tidskrifvaren Isaj talade häromdagen om er!« påminde sig modern. s. 154

»Isaj?« frågade Vjäsofschtschikof efter ett ögonblicks tystnad.

»Ja. Det är en elak karl. Han spionerar på alla och frågar och undrar... nu har han börjat gå här på gatan och titta in genom våra fönster...«

»Tittar han in?« upprepade Nikolaj.

Modern låg redan i sängen och såg icke hans ansikte. Men hon förstod, att hon sagt något dumt, ty lillryssen inföll hastigt och medlande:

»Ja, låt honom gå och titta! Han har godt om tid... nå, så promenerar han...«

»Nej, vänta!« sade Nikolaj doft. »Det är han, som är den skyldige!«

»Till hvad då?« frågade lillryssen hastigt. »Till att han är dum?«

Men Vjäsofschtschikof svarade icke, utan gick.

Lillryssen vankade långsamt och trött omkring i rummet, tassande med de smala spindelbenen. Stöflarne hade han tagit af, som han alltid gjorde, för att icke klampa och störa Vlasova. Men hon sof icke, och då Nikolaj gått, sade hon ängsligt:

»Jag är rädd för honom! Han är som en öfverhettad ugn, han värmer inte, utan bränner...«

»Ja-a. . . « sade lillryssen, dragande på orden. »Han går jämt och är arg. Ni skall icke tala med honom om Isaj, njanja lilla. . . den där Isaj spionerar verkligen. . . och tar till på köpet emot pengar för det!«

»Det är väl inte underligt! Hans gudfar är ju gendarm!« anmärkte modern.

»Bara inte Nikolaj tar och pryglar upp honom!« befarade lillryssen. »Där ser ni, hvilka känslor vårt lifs herrar uppammat i de djupa lederna! När sådana människor som Nikolaj känna, att de blifvit förorättade, och förlora tålamodet. . . hur går det då? De komma att stänka ner himlen med blod och vispa jorden i det som tvål. . . « s. 155

»Så underligt, Andruscha!« utbrast modern med hes röst.

»Om de icke slukat i sig flugan, skulle de icke behöfva kråkas upp den!« sade Andrej efter ett ögonblicks tystnad. »Och ändå, njanja, är hvarje droppe af deras blod på förhand aftvagen i sjöar af folkets tårar. . . «

* * *

En helgdag då modern kom hem från boden och öppnade dörren, tvärstannade hon på tröskeln, öfversköld af glädje som af ett varmt sommarregn — inne i rummet hördes Pavels kraftiga stämma.

»Där är hon!« skrek lillryssen.

Hon såg, att Pavel hastigt vände sig om, och såg, att hans ansikte lyste upp af en känsla, som innebar ett rikt löfte för henne.

»Se, har du kommit. . . är du hemma. . . « mumlade hon, alldeles förvirrad af öfverraskningen, och sjönk ner på en stol.

Han lutade sig ner öfver henne, blek i ansiktet, i hans ögonvrår glänste små tårar, och läpparne skälfde. En sekund stod han tyst, hon såg på honom och teg också.

Lillryssen gick sakta hvisslande, med sänkt hufvud förbi dem och ut på gården.

»Tack, mamma!« sade Pavel med djup, låg stämma, i det han kramade hennes hand mellan sina skälfvande fingrar. »Tack, kära mor!«

Gladt upprörd af uttrycket i sonens anlete och ljudet af hans röst, strök hon honom öfver hufvudet och sade sakta, kväfvande sin hjärtklappning:

»Gud välsigne dig! Hvarför? . . . för hvad?« s. 156

»För att du hjälper till i vårt stora värf — tack för det!« sade han. »Det är en sällsynt lycka, när man kan kalla sin mor för mor också i andlig måtto!«

Hon insög begärligt hans ord med hela sitt hjärta och fägnade sig åt att se sonen stå framför henne så ljus och glad och förtrolig.

»Jag teg, mamma. . . jag såg ju, att mycket i mitt lif stötte dig. . . det gjorde mig ondt om din själ, men jag kunde ingenting göra. Jag tänkte, att du aldrig skulle förlika dig med oss, aldrig kunna göra våra tankar till dina. . . endast tiga och tåla, som du tegat och tålt i hela ditt lif. Det var tungt!«

»Andrjuscha har hjälpt mig att förstå mycket!« inföll hon, angelägen att påminna sonen om kamraten.

»Han har berättat för mig om dig!« sade Pavel skrattande.

»Och Jegor också. . . Han och jag äro från samma by. . . Andrjuscha ville till och med lära mig läsa. . . «

»Men du blef generad och försökte i stället i smyg lära dig själf?«

»Å, har han sett det!« utbrast hon förlägen. Och oroad af det öfvermått af glädje, som fyllde hennes bröst, föreslog hon åter Pavel:

»Vi borde ropa in honom! Han gick enkom ut för att inte störa oss. Han har ju ingen mor, stackare. . . «

»Andrej!« ropade Pavel, i det han öppnade dörren till förstugan. »Hvar är du?«

»Här. Jag hugger ved. . . «

»Det hinner du väl! . . . Kom in!«

»Jag kommer. . . «

Men han kom icke med det samma, och då han slutligen trädde in i köket, sade han affärsmässigt:

»Vi få lof att säga åt Nikolaj, att han kör hit ved, — vi ha så litet. Har ni sett, njanja, så präktig Pavel ser ut? I stället för att straffa upprorsmännen, göder regeringen dem ju bara. . . « s. 157

Modern skrattade. Hon var ännu som rusig af glädje, men ett slags girig försiktighet kom henne att vilja se sonen lugn igen och sådan som alltid. Hon kände sig alltför lycklig, och hon ville, att hennes lifs första glädje skulle för alltid stanna kvar i hjärtat lika stark och lefvande, som den kommit. Och rädd att den skulle bli mindre, skyndade hon sig att gömma den, liksom fågelfångaren en sällsynt fågel, som han händelsevis fått tag i.

»Nu ska' vi äta middag! . . . Du har väl inte ätit än, Pascha?« frågade hon beskäftigt.

»Nej. Jag fick i går veta af uppsyningsmannen, att man beslutat frigifva mig, och i dag har jag hvarken ätit eller druckit. . . «

»Den förste, jag mötte här, var gubben Sisof«, berättade Pavel. »När han fick se mig, kom han öfver gatan och hälsade. Jag sade åt honom, att det var bäst att umgås försiktigt med mig, för jag var en farlig person och stod under polisens uppsikt. Det gör ingenting, sade han. Och vet ni, hvad han frågade om systerson sin? Har Fjodor uppfört sig godt? frågade han. Hvad vill det säga att uppföra sig godt i fängelset? Jo, sade han, han har väl inte pratat bredvid mun angående kamraterna? Och då jag sade, att Fedja var en hederlig och klok gosse, strök han sitt skägg och förklarade stolt: det finns inga dåliga människor i den Sisofska familjen. . . «

»Det är en gubbe med förstånd!« nickade lillryssen. »Jag brukar ofta prata med honom, — en duktig karl. Kommer Fedja snart ut?«

»De bli nog alla frigifna, tänker jag! De ha inga bevis annat än Isajs angifvel- s. 158

ser, och hvad har han väl kunnat säga?»

Modern gick af och an och såg på sonen, Andrej stod vid fönstret med händerna på ryggen och lyssnade till, hvad han berättade. Pavel vandrade fram och tillbaka på golfvet. Skägget hade börjat växa på honom, små tofsar af tunt mörkt hår stucko fram på kinderna och mildrade den bruna hyn. Ögonen hade mörknat och blickade strängt.

»Sätt er!« inbjöd modern, i det hon ställde fram maten på bordet.

Under middagen berättade Andrej om Rubin. Och då han slutat, utbrast Pavel beklagande:

»Om jag varit hemma, skulle jag inte släppt af honom så där! Nu har han ju gått utan annat än en stark känsla af upproriskhet och ett oredigt virrvarr i hufvudet.«

»Nå jag«, sade lillryssen småskrattande, »när en människa är fyrtio år och själf länge slagits med björnarna inom sig, är det svårt att prägla om honom. . . «

Det uppstod en af dessa dispyter, under hvilka de använde ord, som voro obegripliga för modern. Äfven sedan de slutat äta, bombarderade de hvarandra med en smattrande hagelskur af lärda ord. Ibland talade de som vanligt.

»Vi måste gå vår väg fram, utan att taga ett enda steg åt sidan!« förklarade Pavel bestämdt. »Och snafva öfver några tiotal millioner människor, som möta oss som fiender. . . «

Modern hörde på dispyten och förstod, att Pavel icke tyckte om bönderna, och att lillryssen försvarade dem och bevisade, att man också måste lära bönderna det rätta. Hon förstod bättre Andrej och tyckte, att han hade rätt, men för hvar gång som han sade något åt Pavel, spetsade hon öronen och höll andan i väntan på sonens svar, undrande om han skulle bli ond. Men de grälade utan att bli onda. s. 159

Ibland frågade hon sonen:

»Är det så, Pascha?»

Och han svarade leende: »Ja!«

»Ni har ätit för mycket, min herre —« sade lillryssen med skämtsam ironi, »och tuggat illa, så att en bit fastnat er i halsen. . . Det är bäst, ni spolar er i halsen ordentligt. . . «

»Gyckla inte. . . « rådde honom Pavel.

»Jag är så allvarlig som på en begrafning! . . . «

Modern skakade småskrattande på hufvudet. . .

. . . Våren var i annalkande, snön smälte och blottade smutsen och sotet från fabrikskorstenarna, som den dolt i sitt djup. För hvar dag stack smutsen mera i ögonen, och hela byn såg trasig och otvättad ut. På dagarne droppade det från taken, och de grå stugväggarne ångade trötta och svettiga, men på nätterna glittrade istappar öfver allt. Solen visade sig allt oftare på himlen. Och bäckarne började sakta, men beslutsamt porla och leta sig väg till träsket. Vid middagstiden dallrade den vibrerande sången af vårliga förhoppningar i luften öfver byn.

Man beredde sig att fira första maj.

I fabriken och byn spredos blad, som förklarade betydelsen af denna festdag, och till och med de unga, som icke blifvit berörda af propagandan, sade, när de läste dem:

»Det måste vi vara med om!«

Vjäsofschtschikof utropade mörkt leende:

»Det är verkligen på tiden! Vi ha tillräckligt länge lekt kurra gömma!«

Fedja Masin var förtjust. Han hade magrat starkt och liknade genom sin nervösa oro i tal och åtbörder en lärka, som blifvit satt i bur. Han var jämt tillsammans med den tystlåtne och långt öfver sina år allvarlige Jakof Somof, som nu arbetade i staden. Samojlof, som blifvit ännu rödhårigare i fångelset, Vasili Gusef, Bukin, Dragunof och ännu några andra höllo på, att de borde gå beväpnade, men Pavel, lillryssen, Somof och andra disputerade med dem. s. 160

Så kom Jegor, alltid trött, svettig, flåsande och skämtade på sitt vanliga sätt.

»Arbetet på att förändra den bestående samhällsordningen är en stor sak, kamrater, men för att det skall gå fortare, måste jag köpa mig ett par nya stöflar«, sade han och visade på sina trasiga och våta skodon. »Mina galoscher äro också ohjälpligt trasiga, och jag väter ner mig om fötterna för hvarenda dag. Jag vill inte stiga ned i jordens innandömen, förrän vi offentligt och uppenbart sagt oss fria från den gamla världen, och därför föreslår jag, med afböjande af kamraten Samojlofs förslag om en väpnad demonstration, att ni beväpna mig med ett par starka stöflar, ty jag är fullt och fast öfvertygad om, att detta är nyttigare för socialismens seger än till och med ett stort slagsmål! . . . «

På samma cirklade språk berättade han för arbetarne historier om, hur folket i olika länder försökt göra sin tillvaro lättare. Modern tyckte om att höra på honom, och hon fick af hans ord det underliga intrycket, att folkets listigaste fiender, de som grymmast och oftast bedrogo det, voro små tjockmagade, rödbrusiga pysslingar, samvetslösa och glupska, grymma och listiga. Då de funno det svårt att lefva under tsarens välde, hetsade de det okunniga folket på konungamakten, och när folket rest sig och ryckt makten ur kungens händer, lurade pysslingarne den till sig och körde folket i hundkojorna, och försökte de kämpa mot dem, slogo de ihjäl dem i hundra- och tusental.

En gång tog hon mod till sig och berättade honom om denna föreställning, som hon fått genom hans ord, och frågade sedan med ett förläget skratt: s. 161

»Är det så, Jegor Ivanytsch?«

Han skrattade, rullade med ögonen, flåsade och gned sig på bröstet.

»Sannerligen är det inte så, mutter lilla! Ni har tagit historiens grundoxe i hornen. . . På denna gulaktiga bakgrund finns några ornament, det vill säga, broderier, men de förändra inte saken! Just de små tjocka pysslingarna äro de mest skuldbelastade och giftigaste insekter, som stinga folket. Fransmännen kalla dem träffande för „bourgeois“. Kom ihåg det, kära mutter, bourgeois! De äta på oss och suga ut oss. . . «

»Det är förstås de rika?« frågade modern.

»Just det, ja! Det är deras olycka. Ser ni, om man lägger en smula koppar i barnets mat, så hindrar det benbyggnaden att växa på honom och han blir en dvärg, och om man från barndomen förgiftar en människa med guld, blir hans själ liten, slapp och grå som en billig kautschukboll. . . «

En gång då de talade om Jegor, sade Pavel:

»Vet du af, Andrej, att de äro mest fallna för att skämta, som bära på en sorg i hjärtat. . . «

Lillyryssen teg ett ögonblick och sade därpå, plirande med ögonen:

»Det är inte sant! Vore det så, skulle hela Ryssland skratta ihjäl sig. . . «

Natascha kom tillbaka, hon hade också setat i fängelse, någonstädes i en annan stad, men det hade icke förändrat henne. Modern lade märke till, att lillyryssen alltid blef gladare, när hon var närvarande, han strödde lustigheter omkring sig, retades med alla på sitt vänliga sätt och narrade henne till ett muntert skratt. Men när hon gått, började han sorgset hvissla sina ändlösa visor och gick länge af och an i rummet, melankoliskt skrapande med fötterna. s. 162

Ofta kom Sascha ditspringande, alltid med dystert rynkade ögonbryn, alltid jäktande och kantigare och skarpare för hvar gång.

En kväll, då Pavel följde henne ut i förstugan och icke stängde dörren efter sig, hörde modern ett brådskande samtal:

»Skall ni bära fanan?« frågade den unga flickan.

»Ja.«

»Är det bestämdt?«

»Ja. Det är min rättighet.«

»Återigen fängelset?!«

Pavel teg.

»Skulle ni inte kunna. . . « började hon, men afbröt sig.

»Hvad då?« frågade Pavel.

»Afstå åt någon annan. . . «

»Nej!« svarade han högt.

»Betänk. . . ni har ett sådant inflytande. . . ni är så omtyckt. . . ni och Nachodka äro de förnämsta här. . . ni kan göra så mycket för friheten. . . betänk det! Och just därför skola de förvisa er. . . långt bort. . . för lång tid!«

Modern tyckte sig i den unga flickans ton spåra de välbekanta känslorna, sorg och fruktan. Och Saschas ord föllo på hennes hjärta som stora droppar iskallt vatten.

»Nej, det är afgjordt!« sade Pavel. »Från detta afstår jag inte för något pris.«

»Inte ens om jag skulle be er. . . om jag. . . «

Pavel inföll hastigt i sträng ton:

»Ni får inte tala på det viset. . . hvad tänker ni på? Ni får inte!«

»Jag är människa!« sade hon mycket sakta.

»En präktig människa!« sade Pavel också sakta, men det lät, som om han flämtat. »En människa som är mig kär. . . Och därför. . . därför får ni inte tala så. . . « s. 163

»Farväl!« mumlade den unga flickan.

På ljudet af hennes steg kunde modern höra, att hon gick fort, jag, nästan sprang.

Pavel följde efter henne ut.

En tung, beklämmande ångest lade sig på moderns bröst. Hon förstod icke, hvad de talat om, men hon anade, att hon väntades af en ny stor sorg. Och hennes tanke fastnade vid frågan:

»Hvad ämnar han göra?«

Och som en spik trängde den in i hjärnan på henne.

Pavel kom in utifrån tillsammans med Andrej, och lillryssen sade, skakande på hufvudet:

»Å, den där Isajka, den där Isajka. . . hvad skall man göra med honom?«

»Råda honom, att han låter bli att smida ränker!« sade Pavel mörkt.

»Pascha, hvad ämnar du göra?« frågade modern med nedböjt hufvud.

»När då? Nu genast?«

»Den första. . . första maj. . . «

»Aha!« utbrast Pavel och sänkte rösten. »Jag skall bära vår fana. . . gå med den i spetsen för alla de andra. För det komma de troligen att sätta mig i fängelse igen.«

Det brände i moderns ögon, och hon kände en obehaglig torrhet i munnen. Han tog hennes hand och klappade den.

»Det är mig nödvändigt, förstår du! Det är lyckan för mig!«

»Jag säger ingenting!« sade hon och höjde långsamt hufvudet. Men då hennes ögon mötte den envisa glansen i hans, lät hon det sjunka igen.

Han släppte hennes hand, suckade och sade förebrående:

»Du borde inte sörja, utan glädja dig i stället. . . När skola vi få mödrar, som med glädje sända sina barn också i döden?« s. 164

»Hopp, hopp!« brummade lillryssen. »I galopp han far, vår pan, skörtar högt upp sin kaftan! . . . «

»Säger jag väl ett ord?« upprepade modern. »Jag hindrar dig inte. . . Men om det gör mig ondt om dig. . . så kan det väl förlåtas en mor!«

Han gick ifrån henne, och hon hörde de grymma, hårda orden:

»Det finns en kärlek, som hindrar människan att lefva. . . «

Skälfvande, rädd att han skulle säga ännu något värre, inföll hon hastigt:

»Inte så, Pascha! Jag förstår. . . du kan inte handla annorlunda. . . för kamraternas skull. . . «

»Nej!« sade han. »Jag gör det för min egen skull. . . Jag skulle också kunna låta bli det, men jag vill gå och kommer att gå!«

Andrej stod i dörren, — han var högre än den och stod därför i den som i en ram med krökta knän och ena axeln stödd mot dörrposten, medan den andra, halsen och hufvudet stucko ut framför.

»Ni skulle inte prata så mycket strunt, herre!« sade han och blängde mörkt på Pavel med sina utstående ögon. Han såg ut som en ödla i en sprucken sten.

Modern kände, att hon måste gråta. Men då hon icke ville, att sonen skulle se hennes tårar, muttrade hon plötsligt:

»Ack, kära ni. . . jag glömde. . . «

Och hon gick ut i förstugan. Där klämde hon in hufvudet i en vrå, gaf fritt lopp åt sina tårar och grät tyst, ljudlöst, utmattad af tårarne, som om tillsammans med dem blodet sipprat ur hennes hjärta. s. 165

Men genom den på glänt stående dörren trängde de dofva ljuden af ett gräl ut till henne.

»Du måtte riktigt njuta af att plåga henne!« sade lillryssen.

»Det har du inte rättighet att säga!« skrek Pavel.

»Jag vore just en god kamrat åt dig, om jag stillatigande åsåge dina dumma bocksprång. . . Hvarför sade du det där?«

»Man bör alltid säga bestämdt ifrån!«

»Åt henne?«

»Åt alla! Jag vill inte veta af vare sig någon kärlek eller någon vänskap, som hakar sig fast vid foten på mig och vill hålla mig tillbaka. . . «

»Ack du, hjälte! Snytt dig och gå och säg allt det där åt Saschenka. . . Det är henne, du bör säga det åt. . . «

»Jag har redan sagt det. . . «

»På det viset? Du ljuger! Med henne talade du ömt och vänligt. . . jag har inte hört det, men jag vet det. . . Men för din mor skall du förstås visa hjältemod. . . naturligtvis! Men begriper du då inte, din åsna, att ditt hjältemod inte är värdt en vitten.«

Vlasova började brådslande torra tårarne från sina kinder. Hon blef rädd, att lillryssen skulle göra Pavel ursinnig, öppnade hastigt dörren och gick in i köket, darrande i hela kroppen af sorg och ångslan, och sägande med hög röst:

»Usch. . . hvad det är kallt! Och det är ju ändå vår. . . «

I det hon planlöst flyttade en massa saker i köket från den ena platsen till den andra, fortsatte hon ändå högre för att öfverrösta de dämpade rösterna i rummet:

»Allt är förändradt nu för tiden. . . människorna ha blifvit varmare, och vädret kallare. . . Förr brukade det vid den här tiden vara varmt, solsken och klar himmel. . . « s. 166

Inne i rummet hade det blifvit tyst. Hon stannade midt i köket och väntade.

»Hörde du?« hviskade lillryssen. »Begriper du, din satan! Hon är rikare än du. . . «

»Vill ni dricka te?« frågade hon med darrande röst. Och utan att afvakta svar, utbrast hon, för att dölja denna darrning:

»Jag förstår inte, att jag blifvit så frusen!«

Pavel kom långsamt ut till henne. Han såg på henne under lugg, med ett skuldmedvetet leende på läpparne.

»Förlåt mig, mor!« sade han sakta. »Jag är ännu bara en dum pojke. . . «

»Låt mig vara!« ropade hon klagande, i det hon tryckte hans hufvud mot sitt bröst. »Säg ingenting. . . Gud vare med dig! — ditt lif är din egen sak! Men förhärda inte ditt hjärta! Hur kan man låta bli att ha ömkan med en mor? Jag har ju ömkan med er alla. . . Ack, alla äro ni ju som. . . mina köttsliga barn! Och hvem har ömkan med er annat än jag? . . . Du går — efter dig de andra. . . allt öfverge de och gå. . . gå sin väg, Pascha!«

Hennes stora, varma tanke klappade i hennes bröst och bevingade hennes hjärta med en hänförd känsla af smärtsam glädje, men hon fann inga ord, och plågad af sin stumhet, såg hon på sonen med ögon, som brunno af en klar och skarp smärta.

»Det är bra, mamma! Förlåt. . . nu ser jag!« mumlade han sakta med nedböjdt hufvud, och efter att ha kastat en hastig blick på henne, tillade han brydd, men med ett leende af glädje:

»Detta skall jag inte glömma. . . det lofvar jag.«

Hon sköt honom ifrån sig, tittade in i rummet och sade bedjande till Andrej: s. 167

»Andrjuscha! Gräla inte på honom. . . Ni är ju äldre. . . ni. . . «

Lillryssen stod med ryggen mot henne och rörde sig icke, men röt i stället med komisk öfverdrift:

»U-u-u. . . Jag skall ryta åt honom. . . och slå honom både gul och blå!«

Hon gick långsamt fram till honom med utsträckt hand, sägande:

»Min käre gode vän. . . «

Lillryssen vände sig om, körde ner hufvudet som en oxe och gick, efter att ha tryckt hennes hand bakom ryggen, förbi henne ut i köket. Därifrån ljöd hans röst i vresigt spefulla tonfall:

»Gå din väg, Pavel, så att jag inte biter hufvudet af dig! Jag skämtar bara, njanja, ni skall inte tro det! Nu skall jag tända på samovaren! Jaha, kol ha vi här. . . De äro ju våta, åt fanders med dem!«

Han tystnade. . . När modern kom ut i köket, satt han på golvet och blåste i samovaren. Utan att se på henne, började han på nytt:

»Var inte rädd, jag skall inte röra honom! Jag är ju snäll och beskedlig. . . som en kokt rofva! Och jag. . . hör inte på, du hjälte — jag älskar honom! Men jag älskar inte hans väst. . . Han har tagit på sig en ny väst, ser ni, och den är han så förtjust i, att han går och sätter fram magen och knuffar alla. . . titta, en sådan väst jag har! Den är ju vacker, men inte behöfver man knuffas för det! Det är tillräckligt trångt ändå.«

Pavel frågade småskrattande:

»Hur länge tänker du hålla på och brumma? Du har gett mig en ordentlig dufning... det kan du väl vara nöjd med!«

Sittande på golfvet, sträckte lillryssen ut benen på ömse sidor om samovaren s. 168 och stirrade på den. Modern stod vid dörren, med ögonen ömt och sorgset riktade på Andrejs runda nacke och långa, krökta hals. Han böjde öfverkroppen bakåt, stödde sig med händerna mot golfvet, såg på mor och son med ögon, som blefvo en smula rödkantade och sade blinkande:

»Ni äro ett par präktiga människor... ja, det är ni!«

Pavel lutade sig ner och grep hans hand.

»Drag inte i mig!« sade lillryssen doft. »Du har omkull mig... «

»Hvarför lägga ni tvång på er?« frågade modern sorgset. »Ni borde kyssas... omfamna hvarandra riktigt hårdt... «

»Vill du?« frågade Pavel.

»Det går an!« svarade lillryssen och reste på sig.

Men Pavel föll på knä, och ett ögonblick lågo de orörliga i hvarandras famn, — två kroppar — en själ, brinnande af varm och djup vänskap.

Öfver moderns ansikte runno tårarne, men nu af lättnad. Hon torkade bort dem och sade generad:

»Alltid ska' då en käring gråta... hon gråter af sorg, och hon gråter af glädje!«

Lillryssen makade sakta undan Pavel och sade, också torkande sig med fingrarna i ögonen:

»Seså, nog nu! När kalffen är slaktad, är det tid att tänka på steken... Satans kol! Jag har blåst och blåst, så att det rykt fullt med sot i ögonen... «

Pavel gick med nedböjdt hufvud och satte sig vid fönstret, i det han sakta sade:

»Sådana tårar behöfver man inte skämmas för... «

Modern satte sig bredvid honom. Hennes hjärta hade iklädt sig modets varma, mjuka skrud. Hon var sorgsen, men lugn och nöjd.

»Lika godt!« tänkte hon och klappade sakta sonens hand. »Det kan inte vara s. 169 annorlunda... det är nödvändigt!«

Och ännu andra alldagliga ord och vändningar kretsade i hennes minne, men de uttryckte icke, hvad hon genomlefde i dessa ögonblick.

»Jag skall duka fram... sitt ni stilla, njanja!« sade lillryssen, i det han steg upp från golfvet och gick in i rummet. »Hvila er! Ni har fått en sådan stöt i hjärtat.«

Och därifrån hördes hans höjda, sjungande stämma:

»Det är inte vackert att skryta, men i alla fall hade vi nyss en härlig känsla af lifvet... af det verkliga, mänskliga, kärleksfyllda lifvet!«

»Ja!« sade Pavel och såg på modern.

»Allt har blifvit annorlunda!« genmälde hon. »Sorgen är en annan, glädjen en annan... Jag vet inte... jag förstår inte det jag lefver i... och med ord kan jag ingenting säga!«

»Allt har blifvit annorlunda. . . Ja, så bör det också vara!« sade lillryssen. »Ty det växer upp ett nytt hjärta, kära njanja lilla, ett nytt hjärta i lifvet. Alla hjärtan äro slitna af stridiga intressen, alla äro anfrätta af blind snikenhet, bitna af afund, krossade, sårade och drypa af var. . . lögnens och feghetens var. . . Alla människor äro sjuka, rädas för att lefva, gå som i en dimma. . . hvar och en vet endast, hur hans tänder värka. Men så kommer en människa och lyser upp lifvet med förnuftets ljus och ropar och kallar: åhøj, ni vilsegångna kackerlackor! Det är på tiden, att ni lära er förstå, att alla ha samma intresse, att alla måste lefva, att alla vilja växa! Han är ensam, denne som ropar, och därför skriker han högt, han behöfver vänner, han har det tomt och kallt i ensamheten! Och vid hans rop smälta alla hjärtan af sina friska bitar ihop ett enda väldigt hjärta, starkt, djupt och känsligt som en silfverklocka. . . innan den ännu blifvit gjuten! Och denna klocka, den kallar oss till mässan, — förenens, människor från alla land, till en familj! Kärleken är lifvets moder, och icke ondskan!. . . Jag, mina bröder, hör denna maning ringa genom världen!«

»Jag också!« sade Pavel.

Modern pressade hårdt ihop läpparne, för att de icke skulle darra, och knep ihop ögonen, för att de icke skulle gråta.

»När jag ligger vaken om natten eller går ensam någonstans. . . hör jag öfverallt denna maning. . . och jag blir så varm om hjärtat. Jag vet, att jorden tröttnat på lögner och kval. . . och att den också ljuder som en klocka, upprepande ekot af maningsropet. . . att den sällhetsrysande motser den nya sol, som skall uppgå i människans bröst!«

Pavel steg upp och höjde handen som för att säga något, men modern fattade honom i andra handen och drog ner den, hviskande:

»Stör honom inte. . . «

»Vet ni hvad?« sade lillryssen, stående i dörren med klart glänsande ögon. »Mycken sorg förestår ännu människorna, mycket blod skall ännu utgutas af deras snikna händer. . . men allt detta, all sorgen och mitt blod äro ett ring pris för hvad, som finnes i mitt bröst, i min hjärna. . . i mina bens mærg! Jag är rik som stjärnan på strålar. . . jag kan bära allt, uthärda allt. . . ty det lefver inom mig en glädje, som ingen eller ingenting någonsin kan döda! I denna glädje är styrka!«

De drucko te och sutto kvar vid bordet ända till midnatt i ett förtroligt och harmoniskt samtal om lifvet, människorna och framtiden.

Och då tanken blifvit klar för henne, tog modern suckande ur sitt förflutna minnet af något tungt och rått, och gaf tanken styrka med denna sten från sitt hjärta.

I det förtroliga samtalets varma flöde smälte hennes skräck och försvann, och hon kände sig nu som den dagen, då hennes far barskt sade åt henne:

»Det är ingenting att grimasera för! Här är en narr, som vill taga dig till hustru, — gack och gift dig! Alla flickor gifta sig, alla hustrur få barn, alla föräldrar ha sorg af barnen! Du är väl en människa som alla andra!«

Efter dessa ord såg hon framför sig en oundviklig stig, som ändlöst sträckte sig rundt en tom, mörk fläck. Och oundvikligheten att vandra denna väg fyllde hennes hjärta med ett slött lugn. Så var det också nu. Men i det hon kände annalkandet af en ny sorg, sade hon inom sig åt någon:

»Se där, tag!«

Detta lindrade den stilla smärtan i hennes hjärta, som vibrerade i bröstet likt en spänd sträng.

Och i djupet af hennes sinne lyste, icke starkt, men utan att slockna, hoppet, att de icke skulle kunna slita allt ifrån henne. . . Något skulle hon ha kvar. . .

VII

(s. 171)

Tidigt morgonen därpå, just som Pavel och Andrej gått, knackade Korsunova häftigt och ropade ifrigt:

»De ha slagit ihjäl Isaj! Kom, ska' vi gå och se. . . «

s. 172

Modern spratt till, — namnet på mördaren glimtade till i hennes hufvud.

»Hvem då?« frågade hon kort och kastade en schal öfver axlarne.

»Ja, han sitter inte kvar där öfver Isaj, utan högg till och gnodde sin väg! . . . « svarade Marja.

På gatan sade hon:

»Nu ska' de börja snoka igen och söka efter gärningsmannen. Det är tur, att dina voro hemma i natt, — det kan jag intyga. . . Jag gick förbi efter midnatt och tittade in genom fönstret och såg er alla sitta omkring bordet. . . «

»Å, men Marja? Hvem skulle väl kunna misstänka dem?« utbrast modern förskräckt.

»Ja, hvem har slagit ihjäl honom då, om inte någon af edra!« sade Korsunova med öfvertygelse. »Det är ju allmänt känt, att han spionerade på dem. . . «

Modern stannade flämtande och tryckte handen mot hjärtat.

»Hvad går åt dig? Var inte rädd, du! . . . Han har ju bara fått sina gärningars lön. . . Skynda dig, annars föra de bort honom!«

Modern raskade på sina steg, utan att fråga sig själf, hvarför hon gick, jagad af den tunga, mörka tanken på Vjäsofschtschikof.

»Det har gått därhän!« tänkte hon slött.

I närheten af fabriksmurarne, på en nyligen afbränd tomt, stod en klunga människor, trampande i kolen och askan, och surrade som en bisvärm. Det var många kvinnor, ännu flere barn, några handlande, uppässare från krogen, poliskonstaplar och gendarmen Petlin, en högväxt gubbe med yfvigt silfvergrått skägg och medaljer på bröstet.

Isaj halflåg på marken, med ryggen stödd mot en svedd timmerstock och det bara hufvudet nedsjunket på högra axeln. Den högra handen var instucken i byxfickan, med den vänstra hade han gripit ett krampaktigt tag i den lösa jorden. Modern såg på hans ansikte, — det ena ögat stirrade beslöjadt på mössan, som låg

s. 173

öppen mellan de utspärrade benen, munnen var halföppen, och det röda skägget stack snedt ut. Hans magra kropp med det spetsiga hufvudet och knotiga, fräkniga ansiktet såg ännu mindre ut än vanligt, hopskrumpen af döden. Modern gjorde korstecknet och suckade. Som lefvande hade han varit henne motbjudande, men nu ingaf han henne ett stilla medlidande.

»Det syns inte något blod!« anmärkte någon halfhögt. »De dängde väl till honom med knytnäfen. . . «

En tjock kvinna ryckte gendarmen i ärmen och frågade:

»Kanske att han ännu är vid lif?«

»Undan med sig!« röt gendarmen dämpadt och gjorde sig fri från hennes tag.

»Doktorn har varit här. . . han sade, att det var slut!« svarade någon.

En torr och hätsk stämman yttrade högt:

»De ha stoppat till munnen på bakdantaren. . . Det är rätt!«

Gendarmen spratt till och frågade hotande, i det han med armarna sköt undan kvinnorna, som trängdes omkring honom:

»Hvem är det, som vågar resonera?«

Skocken skingrades för hans knuffar. Flere sprungo sin väg. Någon gaf till ett skadegladt skratt.

Modern gick hem.

»Ingen tycker synd om honom!« tänkte hon.

Framför henne skymtade som en skugga Nikolajs breda gestalt, de smala ögonen blickade kallt och grymt, och han svängde den högra handen, som om han gjort illa den. . . s. 174

När sonen och Andrej kommo hem för att äta middag, frågade hon allra först:

»Nå? Har ingen blifvit arresterad. . . för mordet på Isaj?«

»Det har jag inte hört!« svarade lillryssen.

Hon såg, att de båda två voro nedstämda och dystra i hågen.

»Sägs det ingenting om Nikolaj?« sporde hon sakta.

Sonens stränga ögon fästes på hennes ansikte, och han svarade med eftertryck:

»Det sägs ingenting. Och man tänker väl knappast på honom. Han är inte här. Han for i går middag ut på floden och har ännu inte kommit tillbaka. Jag har frågat efter honom. . . «

»Nå, gudskelof!« sade modern med en suck af lättnad. »Gudskelof!«

Lillryssen såg på henne och sänkte hufvudet.

»Han ligger och ser liksom förvånad ut«, berättade han tankfullt. »Och ingen tycker synd om honom, ingen har ett godt ord på hans stoft. Han förefaller så liten och obetydlig. . . som en skärfva, som blifvit afbruten från något och ligger där på marken.«

Under middagen kastade Pavel plötsligt skeden ifrån sig och utbrast:

»Detta förstår jag inte!«

»Hvilket?« frågade lillryssen, som var ovanligt fåordig och ledsen.

»Att man dödar ett djur bara för att man måste äta, — det är redan uselt. . . att man dödar ett rofdjur, det förstår jag! Jag tror, att jag själf skulle kunna döda en människa, som blifvit ett vilddjur mot andra. Men att slå ihjäl en sådan där vidrig, s. 175 ömklig stackare, — det fröstår jag inte. . . hur kan handen slå till?«

Lillryssen ryckte på axlarne. Sedan sade han:

»Han var lika skadlig som ett rofdjur. . . «

»Det vet jag.«

»Myggan dricker en smula af vårt blod, — vi slå ihjäl henne!« tillade lillryssen sakta.

»Nå, ja. . . Det är inte det jag menar. . . Jag säger, att det är motbjudande!«

»Hvad vill du göra åt det?« genmålde Andrej och ryckte åter på axlarne.

»Skulle du kunna slå ihjäl en sådan där?« frågade Pavel tankfullt efter en lång tystnad.

Lillryssen såg på honom med sina runda ögon, kastade en hastig blick på modern och svarade sorgset, men fast:

»För min egen skull rör jag ingen! För kamraternas och sakens kan jag göra allt! Till och med döda. Om det så vore min egen son. . . «

»Å, Andrjuscha!« utbrast modern.

Han smålog emot henne och sade:

»Det kan icke vara annorlunda! Sådant är lifvet! . . . «

»Ja-a!« sade Pavel, dragande på ordet. »Sådant är lifvet. . . «

Plötsligt upprörd, drifven af någon inre impuls, steg Andrej upp och utbrast:

»Hvad vill ni göra? Man måste hata människan, för att den förr skall randas, den tid, då det är möjligt att endast älska människorna. Man måste förgöra den, som hindrar lifvets gång, som säljer sina medmänniskor för pengar för att därmed köa sig lugn eller ytter ära. Om en Judas står på de rättfärdiges väg, väntande att förråda dem, är jag själf en Judas, om jag inte förintar honom! . . . Är det en synd? Har jag inte rättighet? Men de, våra husbönder, de ha rätt att hålla soldater och bödlar, bordeller och fångelser och allt detta gemena, som skyddar deras lugn och s. 176 bekvämlighet? . . . Ibland händer det, att jag kan få deras påk i min hand. . . Nå, jag tar den, jag säger inte nej. De slå ihjäl oss i hundratal. . . det ger mig rätt att lyfta handen och låta den falla på ett af de fientliga hufvudena. . . på den fiende, som kommit mig närmast och är skadligast för min lifsuppgift. Jag vet, att deras blod icke skapar något, att det inte är fruktbringande, deras blod! . . . Härligt växer sanningen, när vårt blod befruktar jorden med täta skurar, men deras, det ruttna, dåliga, dunstar spårlöst bort, det vet jag! Men jag tar synden på mig, jag dödar, om jag ser, att det är nödvändigt. Jag talar ju bara för mig. . . Min synd dör med mig, den befläcker icke framtiden, den smutsar icke ner någon utom mig. . . icke någon!«

Han gick af och an i rummet och svängde armen framför ansikte på sig, som om han högg i luften, hackade något loss ifrån sig. Modern såg på honom med sorg

och ängslan, hon anade, att något brustit sönder inom honom och gjorde ondt. De mörka, farliga tankarne om mordet lämnade henne, — om icke Vjäsofschtschikof dödat honom, hade ingen af Pavels kamrater kunnat göra det, tänkte hon. Pavel lyssnade till lillryssen med sänkt hufvud, och denne fortsatte hårdnackadt och med kraft:

»På vägen framåt händer det, att man också måste gå emot sig själf. Man måste kunna gifva, allt, hela sitt hjärta. . . Att ge sitt lif, att dö för sin uppgift, — det är en enkel sak! Gif mera, gif det som är dig dyrbarare än ditt lif, — då skall också det som är dig allra dyrbarast, din sanning, skjuta kraftig växt! . . . «

Han stannade midt i rummet, och blek, med halfslutna ögon höjde han handen som till ett högtidligt löfte och sade: s. 177

»Jag vet, att det skall komma en tid, då människorna skola fröjdas åt hvarandra, då hvar och en skall vara som en stjärna för den andre och hvar och en lyssna till den andre som till musik! På jorden skola vandra fria människor, människor stora genom sin frihet, alla skola gå med öppna hjärtan, och hvar och ens hjärta skall vara fritt från afund, och därför skola alla vara utan ondska. . . Då skola människorna lefva i sanning och frihet för skönheten, och som de bäste skola anses de, hvilka med sitt hjärta varmast omfatta världen och djupast älska den. . . de bäste skola vara de friaste, — hos dem finns mest skönhet! Då skall lifvet varda stort och människorna stora genom detta lif. . . «

Han tystnade, rätade upp sig, svängde till som kläppen i en klocka och utbrast starkt, med fulla lungor:

»För detta lifs skull vill jag göra allt. . . Jag skall slita hjärtat ur mitt bröst, om det behöfs, och själf trampa det under fötterna.«

Hans ansikte skälfde och stelnade i hänförd förklaring, och ur hans ögon runno tårar, stora och tunga.

Pavel lyfte upp hufvudet och såg på honom, blek, med vidöppna ögon, modern reste sig långsamt från stolen, i det hon kände, hur en mörk växande ängslan smög sig öfver henne.

»Hvad är det med dig, Andrej?« frågade Pavel sakta.

Lillryssen skakade på hufvudet, spände sig såsom en sträng och sade, seende på modern:

»Jag såg. . . jag vet. . . «

Hon steg upp, gick hastigt fram till honom, skälfvande i hela kroppen och grep hans händer, — han försökte rycka undan den högra, men hon höll hårdt fast i den och hviskade: s. 178

»Tyst, tyst, min lilla dufva! Gossen min, det är ju ingenting. . . ingenting. . . det är ingenting, Pascha!«

»Vänta!« muttrade lillryssen doft. »Jag skall säga er, hur det var. . . «

»Det behöfs inte!« hviskade hon med tårar i ögonen. »Det behöfs inte, Andruscha. . . «

Pavel kom långsamt fram och såg på kamraten med fuktiga ögon. Han var blek och sade långsamt och dämpadt, med ett leende:

»Mor är rädd, att det är du. . . «

»Jag är inte rädd. . . Jag tror det inte! Om jag också såg det, skulle jag inte tro det!«

»Vänta!« sade lillryssen, utan att se på henne och alltjämt försökande att lösgöra sin hand. »Det var inte jag. . . men jag hade kunnat hindra det. . . «

»Låt bli, Andrej!« sade Pavel.

Han grep om hans hand med den ena af sina och lade den andra på lillryssens axel, som om han ville hämma darrningen i hans långa gestalt. Lillryssen lutade hufvudet emot honom och sade sakta och stötvis:

»Jag ville det inte, det vet du, Pavel. Det hände på det viset, — när du gick förut, och jag stannade i hörnet med Dragunof, . . . så kom Isaj fram om hörnet. . . ställde sig en bit ifrån. . . såg på oss. . . och skrattade. . . Dragunof sade: ser du? Han har följt efter mig hela natten. . . Jag slår ihjäl honom. Och så gick han. . . hem, som jag trodde. . . Men Isaj kom fram till mig. . . «

Lillryssen suckade.

»Ingen har förolämpat mig så gement som han, den hunden.«

Modern drog honom tigande fram till bordet och lyckades slutligen få honom ned på en stol. SjälF satte hon sig bredvid tätt intill honom. Pavel åter stod framför dem och ryckte i skägget med mörk uppsyn. s. 179

»Han sade till mig, att vi allesammans voro kända, och att gendarmerna höllo räkning på oss och skulle arresteras oss alla före första maj. Jag svarade icke, utan skrattade bara, men det sjöd i hjärtat på mig. Så sade han, att jag, som var en förständig gosse, inte borde ge mig in på sådana där vägar, utan hellre. . . «

Han tystnade, torkade sig i ansiktet med vänstra handen, och hans ögon gnistrade.

»Jag förstår!« sade Pavel.

»Ja. Hellre träda i lagens tjänst, sade han.«

Lillryssen skakade den knutna handen i luften.

»Lagen, ja. . . fördöme hans själ!« muttrade han mellan tänderna. »Det hade varit bättre, om han gett mig en örfil. . . då skulle det varit lättare för mig. . . och kanske för honom också. Men då han nu spottade sin stinkande spott in i mitt hjärta, stod jag inte ut längre.«

Andrej ryckte krampaktigt sin hand ur Pavels och sade doft, i en ton af vämjelse:

»Jag gaf honom en örfil och gick. . . Så hörde jag Dragunof sakta säga bakom mig: nu är han fast! Han stod troligen bakom hörnet. . . «

Efter ett ögonblicks tystnad fortsatte han:

»Jag vände mig inte om. . . fastän jag anade. . . jag förstod möjligheten af. . . jag hörde ett slag. . . så tungt och hårdt. . . Isaj föll. . . Jag gick min väg. . . helt

lugnt, som om jag råkat trampa på en padda... Så när jag stod och arbetade, fick jag höra ropet — Isaj är mördad! Jag trodde det inte... Men det gjorde ondt i handen... och jag hade svårt att röra den! — det värkte icke, men den hade liksom s. 180 blifvit kortare... «

Han sneglade på sin hand och sade:

»Så länge jag lefver, kan jag nog inte nu tvätta af den här skamfläcken... «

»Bara ditt hjärta är rent, min dufva lilla!« sade modern sakta.

»Jag anser mig inte skyldig... nej!« sade lillryssen fast. »Men det är mig så motbjudande, allt detta!... Jag känner mig smutsig invärtes... det kväljer mig! Det var verkligen onödigt, det här.«

»Hvad ämnar du göra?« frågade Pavel med en misstänksam blick.

»Hvad jag ämnar —?« lillryssen sänkte fundersamt hufvudet, höjde det därpå åter och sade med ett leende:

»Jag är naturligtvis inte rädd för att säga, att jag slog honom. Men — jag skäms att säga det... «

Han slog ut med händerna, steg upp och upprepade:

»Jag kan inte. Jag skäms... «

»Jag förstår dig inte«, sade Pavel med en axelryckning. »Det var ju inte du, som dödade honom, men äfven om så vore... «

»Han var i alla fall en människa, bror... att veta att man slår ihjäl en människa och inte hindra det... det är kanske en usel feghet... «

Pavel upprepade i fast ton:

»Det förstår jag inte alls... «

Och efter ett ögonblicks eftertanke tillade han:

»Det vill säga, jag kan nog förstå det, men inte känna det så.«

Ånghvisslan ljöd. Lillryssen lade hufvudet på sned, lyssnade till detta befallande rop, ruskade på sig och sade:

»Jag går inte och arbetar... «

»Inte jag heller... « sade Pavel.

»Jag går till badstugan!« inföll lillryssen med ett lätt leende, stod ett ögonblick tyst som för att samla sig och gick därpå hastigt med dyster min.

Modern följde honom med en deltagande blick och sade till sonen:

»Säga hvad man vill, Pascha... Jag vet, att det är syndigt att döda en människa... men jag anser ingen skyldig... Jag tyckte synd om Isaj, han var en sådan liten usel stackare... när jag såg på honom, kom jag ihåg, hur han hotade att låta hänga dig... och jag kände hvarken hätskhet mot honom eller glädje öfver att han var död... jag tyckte bara synd om honom... Men nu gör jag inte ens det... «

Hon tystnade, tänkte efter ett ögonblick och anmärkte med ett förvånadt leende:

»Herre Jesus... hör du, Pascha, hvad jag säger?«

s. 181

Pavel tyckte icke höra det. I det han långsamt gick af och an i rummet med sänkt hufvud, sade han tankfullt och dystert:

»Se, detta är lifvet, mamma! Du ser, hur människorna äro ställda emot hvarandra? Fast man inte vill, så dödar man! Och hvem? En sådan där rättslös varelse, som är ändå olyckligare än en själf, därför att han är dum. . . Polisen, gendarmerna, spionerna — alla dessa äro våra fiender. . . men alla äro de likadana människor som vi, också från dem suger man ut blodet, och icke heller dem anser man för människor. Och så har man ställt de ena mot de andra, förblindat dem genom dumhet och fruktan, bundit alla till händer och fötter, man klämmer och utsuger dem, förtrycker och slår ihjäl de ena med de andra. Man har förvandlat människorna till gevä, påkar och stenar och säger, att det är kulturen! Det är staten!«

s. 182

Han gick närmare intill modern.

»Det är ett brott, mor! Det afskyvärdaste mord på millioner människor, — ett själamord. . . Förstår du, — de döda själen. Du ser skillnaden mellan dem och oss, — slår en af oss ihjäl någon, — så vämjjes han, blyges, lider. . . Vämjjes, det är hufvudsaken! Men de döda tusenden helt lugnt, utan barmhärtighet, utan en sprittning i hjärtat, döda med nöje, ja, med glädje! Och allt och alla krossa det till döds endast för att bevara träet till sina hus och möbler, silfret, guld, värdelösa papperslappar, allt detta eländiga skräp, som ger dem makt öfver människorna. Betänk, — det är inte för att försvara sig själfva, som de mörda folket och fördärfva själarne, det är inte för sin egen skull de göra detta, utan för sina ägodelars. . . Det är inte inifrån de skydda sig, utan utifrån. . . «

Han fattade hennes händer, lutade sig ner och skakade dem, sägande:

»Om du hade känsla af all denna uselhet och rutenhet, skulle du förstå vår sanning. . . skulle du se, hur stor och klar den är!«

Hon reste sig upprörd, uppfylld af längtan att sammansmälta sitt hjärta med sonens i samma eld.

»Vänta, Pascha. . . vänta!« framstötte hon flämtande. »Jag är ju en människa! Jag känner. . . vänta!«

Ute i förstugan hördes klampande steg. De sprutto båda till och sågo på hvarandra. Dörren öppnades långsamt, och Rybin klef tungt in genom den.

»Här är jag!« sade han leende och sträckte upp hufvudet. »Vår Foma, han längtar efter brännvin och mat, — och vill hälsa på i de fyllda fat!. . . «

Han var klädd i en kort päls, alldeles nedfläckad af tjära, och bastskor, med skinmössa på hufvudet och ett par svarta muddar instuckna i bältet.

s. 183

»Äro ni friska och krya? Ha de släppt ut dig, Pavel? Jaså. Hur står det till, Nilovna?«

Han log bredt och visade sina hvita tänder, hans röst lät mildare än förut, och ansiktet var ändå mera skäggbevuxet.

Glatt öfverraskad, gick modern fram till honom, tryckte hans stora, svarta hand och sade, i det hon inandades den friska, starka tjärlukten:

»Å, är det du. . . hvad jag är glad. . . nåå?«

Pavel smålog, under det han skärskådade Rybin.

»En ståtlig bonde!«

Rybin klädde långsamt af sig, sägande:

»Ja, jag har blifvit bonde igen. . . ni öfvergå så småningom till herrar, ni, men jag vänder tillbaka, ser du!«

Han drog ner den randiga skjortan och gick in i rummet, kastade en uppmärksam blick omkring sig och anmärkte:

»Era ägodelar ha inte förökats, ser jag, men böckerna äro ändå flera. . . Ja, böckerna, det är den dyrbaraste ägodelen nu för tiden, det är säkert! Nå, säg mig, hur stå våra affärer?«

Han satte sig med vidt utspärrade ben, stödde händerna mot knäna och såg frågande på Pavel med sina mörka ögon, — han föreföll nöjd och belåten och hade fått något särskildt friskt öfver sig.

»Affärerna gå utmärkt!« sade Pavel.

»Vi plöja och så, ej skryta vi få, men skörda ändå, — öl vi brygga, lägga oss i sängen trygga, — hvad? Nå, det är bra! Det är mycket bra, säger jag ännu en gång!« förklarade Rybin.

»Vill du ha en kopp te?« frågade modern.

»Ja, både en kopp te och en sup, om det så skall vara. . . och bjuder du på en bit mat, säger jag inte nej till det heller. Det var roligt att träffa er igen.« s. 184

»Hur har ni det nu, Michajlo Ivanytsch?« frågade Pavel och satte sig midt emot honom.

»Å jo. Det knallar och går. Jag har slagit mig ner i Jegildjevo, — har ni hört talas om Jegildjevo? En präktig by. Två marknader om året, öfver tvåtusen invånare — elakt folk! Inte själfägande, arrendera af apanagejorden, dålig mylla. Jag har tagit plats som arbetare hos en blodsugare där borta. . . det är så fullt af dem som flugor på ett as. Vi bränna tjära och kol. Jag får lön fyra gånger mindre och fördärfvar ryggen dubbelt så mycket som här. . . jaha. Vi äro sju stycken som arbeta hos honom, blodsugarn, — allihopa unga och hemma på platsen utom jag. . . läskunniga allihopa. . . en af dem, Efim, är fasligt hetlefrad af sig!«

»Ni kanske talar med dem?« frågade Pavel lifligt.

»Ja, inte tiger jag. Har tagit med mig alla de där småskrifterna härifrån. . . trettifyra stycken. Men mest begagnar jag mig af Bibeln, där finns att taga af, — den boken är både tjock och utgifven på kronans bekostnad och trycks hos den heliga synoden, så den kan man tro på.«

Han blinkade småskrattande åt Pavel och fortsatte:

»Men det är inte nog. Jag har kommit hit för att få flere böcker. Vi två, Efim är med mig. . . skulle fara bort med tjära, och så gjorde vi en omväg hit till dig. . . Du kan gärna langa mig böckerna, innan Efim kommer. . . det är inte bra, att han får veta för mycket. . . «

Modern såg på Rybin, och det föreföll henne, som om han samtidigt med pälsrocken tagit af sig ännu något mera. Han hade blifvit mindre trygg och stadig och hans ögon blickade listigare, icke så öppet som förut. s. 185

»Mamma«, sade Pavel, »vill ni gå och hämta böckerna. De veta där borta, hvilka de ska' lämna. . . säg, att det är för landsbygden.«

»Godt!« sade modern. »Bara teet är färdigt, skall jag gå.«

»Jaså, du har också kommit in i de här affärerna, Nilovna?« frågade Rybin skrattande. »Jaha. De äro mycket fallna för att läsa där hemma hos oss. Skolläraren uppmuntrar dem till det. . . han lär skall vara en präktig pojke, fastän han tillhör prästeståndet. Så finns det en lärarinna också, sju verst längre bort. . . Nå, de äro inte för några förbjudna böcker inte,. . . de äro ju tillsatta af staten och törs inte. Men jag vill ha en riktigt skarp och förbjuden bok. . . den skall jag lämna ut under deras namn. . . Och när nu kommissarien eller prästen får se, att det är en förbjuden bok, skola de tro, att det är skolläraryn som spridt den! Och jag står alldeles utanför saken så länge.«

Och han grinade gladt, belåten öfver sin obarmhärtiga slughet.

»Usch du!« tänkte modern. »Du ser ut som en björn, men du handlar som en räf. . . «

Pavel steg upp och gick ett slag genom rummet, i det han förebrående sade:

»Böcker skall ni få. . . men ni ämnar bära er illa åt, Michail Ivanovitsch. . . «

»På hvad sätt illa?« sporde Rybin och spärrade upp ögonen.

»För hvad ni gör, bör ni själf svar. . . Men att ställa det så, att andra måste svara för er, det är illa! —« Pavels röst ljöd sträng och förebrående.

Rybin stirrade ner i golvet, skakade på hufvudet och sade:

»Du talar så obegripligt.«

»Hvad tror ni«, frågade Pavel, i det han stannade framför honom, »om nu skolläraryn bli misstänkta för att ha utdelat förbjudna böcker, skulle de då bli satta i fängelse för det?«

»Ja visst. . . än sedan?« frågade Rybin.

»Men det är ju ni, som lämnat ut böckerna, och inte de! Då borde väl ni komma i fängelse. . . «

»Din konstiga kropp!« småskrattade Rybin och slog sig på knäet. »Hvem skulle tänka på mig, en simpel bonde, — skulle jag väl syssla med sådant? Böckerna äro herremännens sak, de få svara för dem. . . «

Modern kände på sig, att Pavel icke förstod Rybin, och hon såg, att han knep ihop ögonen, hvilket betydde, att han blef ond. Hon sade mildt och försiktigt:

»Michail Ivanovitsch vill ha det så, att han gör gärningen, men att andra bli åtalade för den. . . «

»Just så, ja!« sade Rybin och strök sitt skägg.

»Mamma!« utbrast Pavel torrt. »Om någon af de våra, Andrej, till exempel, gör något under mitt namn, och de sätta mig i fängelse, — hvad skulle du säga om det?«

Modern spratt till, såg tviflande på sonen och sade med en nekande skakning på hufvudet:

»Skulle man väl kunna handla så mot en kamrat?«

»Aha-a!« utbrast Rybin långdraget: »Nu förstår jag dig, Pavel!«

Med en spefull blinkning vände han sig till modern:

»Det här är en knepig sak, mor.«

Och sedan åter förmanande till Pavel:

»Du är ännu grön, bror. I smygärenden frågar ingen efter äran. Tänk bara efter: s. 187 för det första, så sätta de först och främst i fängelse honom, hos hvilken de funnit boken, och inte skollärarne, det är en sak. För det andra, så fastän lärarne lämna ut tillåtna böcker, är innehållet i dem det samma som i de förbjudna, det är bara andra ord och mindre sanning, det är numro två. Det vill säga, att de vilja det samma som jag, fastän de gå på gångstigar och jag på stora vägen. . . men inför regeringen äro vi lika skyldiga, inte sant? Och för det tredje, bror lilla, så har jag ingenting med dem att göra — den som går till fots är icke kamrat med den som rider. Mot en bonde skulle kanske inte jag heller vilja göra sådant. Men de äro, den ene en prästson och den andra en godsägardotter, och hvad de ha för gagn af att uppvigla folket, det vet inte jag. Deras herrskapstankar äro främmande för en bonde som mig. Hvad jag själf gör, det vet jag, men hvad de vilja, känner jag inte till. I tusen år har folk varit ordentliga herremän och flått skinnen af bonden, men så ett tu tre ha de vaknat och ge sig också till att öppna bondens ögon. . . Jag är ingen vän af sagor, bror, och det här är något liknande en saga. Allt slags herrskapsfolk äro så långt ifrån mig. . . går jag på vintern öfver fältet, ser jag något lefvande skymta där framme, men hvad det är, om det är en varg, en räf eller bara en hund, det kan jag inte se! Det är för långt håll.«

Modern såg på sonen. Hans ansikte var sorgset.

Men Rybins ögon lyste af en mörk glans, han såg själfbelåtet på Pavel och sade, i det han kammade skägget med fingrarna:

»Att vara kärvänlig har jag inte tid till. Lifvet är hårdt, i hundkojan är det inte som i fårfallan och hvar fågel sjunger efter sin näbb. . . «

»Det finns herremän«, inföll modern, som påminde sig välkända ansikten, s. 188 »hvilka låta döda sig för folket och hela sitt lif pinas i fängelserna. . . «

»De komma på ett särskildt konto, de!« sade Rybin. »När bonden blir rik, skuffar han sig in bland herremännen, och när herremannen blir fattig, går han till bonden. När pungen blir tom, blir själen ren, vare sig man vill eller inte. . . Kommer du ihåg, Pavel, hur du förklarade för mig, att som man lefver, så tänker man, och om arbetaren säger ja, måste arbetsgifvaren säga nej, och om arbetaren säger nej, så är arbetsgifvaren enligt sin natur skyldig att skrika ja! På samma

sätt äro också bonden och herremannen af olika natur. Är bonden mätt, blir för herremannen ej sömnen lätt. Det förstås, att det finns uslingar inom hvarje stånd, och alla bönder är jag inte med om att försvara. . . «

Han reste sig upp, svartmuskig och kraftig. Hans ansikte mörknade, skägget darrade, som om han ljudlöst skullrade med tänderna, och han fortsatte med sänkt röst:

»I fem års tid har jag drifvit omkring i fabriker och vänjt mig ifrån det lif, bönderna föra. Men när jag nu kom igen och såg, hur det var, fann jag, att jag inte längre kunde lefva på det viset! Förstår du? Jag kan inte! Här lefva ni, utan att veta, hvad hunger vill säga. . . utan att utsättas för de värsta oförrätter. . . Men hos dem kryper hungersnöden hela lifvet efter en som en skugga, och något hopp om bröd finns inte! Svälten fräter sönder själen, utplånar de mänskliga dragen och människorna lefva inte, utan ruttna i ohjälplig nöd. Och rundt omkring stå myndigheterna på lur som korpar, för att se efter, att man inte har en bit till öfverlopps. . . Få de se en, så rycka de den till sig och örfila upp en på köpet. . . «

Rybin såg sig om, stödde handen mot bordet och lutade sig fram mot Pavel. s. 189

»Det rent af kväljde mig, när jag åter fick se, hur det var. . . Jag såg, att jag inte kunde! Men jag betvang mig och tänkte: du skall inte smita undan, min gosse! Du skall stanna här. . . Jag kan inte skaffa er bröd, men jag skall koka en soppa. . . koka en soppa åt dem, bror! Jag bär inom mig en aggande hätskhet mot människorna för andra människors skull. . . Den sitter som en knif i hjärtat på mig. . . «

Svetten trängde fram i pannan på honom, han makade sig långsamt fram mot Pavel och lade handen på hans axel. Handen darrade.

»Ge mig hjälp! Ge mig böcker och sådana, att man inte finner någon ro, sedan man läst dem. Vi måste sätta in en blodigel under hufvudskålen, en blodigel som stinger. Säg åt dina vänner i staden, som skrifva för er arbetare. . . att de också skrifva för bönderna! Bed dem riktigt taga i, så att landsbygden råkar i kokning. . . så att folket villigt går till döden!«

Han höjde handen och sade doft, i det han tydligt uttalade hvarje ord:

»Med döden rättar man döden, — ja! Det vill säga, då så att folket må kunna uppstå. Och må tusentals dö, för att alla jordens folk skola uppstå ur mörkret! Att dö är en lätt sak. Människorna måste uppstå! De måste resa sig!«

Modern bar in samovaren, sneglände på Rybin. Hans tunga och starka ord lade sig kväfvande öfver henne. Det var hos honom något, som påminde om hennes man, — han skar också tänderna, kaflade upp ärmarna och svängde med ärmarna, och samma otåliga hätskhet uppfyllde också honom, fastän han var stum. Denne talade. Och var mindre skräckinjagande.

»Ja, det behöfs en tidning också för bönderna!« sade Pavel. »Ge oss materialer, s. 190 så skola vi trycka en tidning åt er. . . «

Modern såg småleende på sonen, skakade på hufvudet och gick, efter att under tystnad ha klädt på sig.

»Gör det! Vi ska' skaffa allt, som behöfs. Men skrif så enkelt, att till och med kalfvarne kunna begripa det!« ropade Rybin.

Dörren till köket öppnades, och någon trädde in.

»Det är Efim!« sade Rybin och tittade ut i köket. »Kom hit, Efim! Det här är Efim. . . och den här mannen heter Pavel. . . Jag har talat med dig om honom.«

Framför Pavel stod, hållande mössan i händerna och seende på honom under lugg med ett par gråa ögon, en ljushårig man i kort pälsrock, med bredt ansikte och en välbygd, kraftig kropp.

»God dag!« sade han med en smula hes röst och tryckte Pavels hand, hvarefter han med båda händerna for öfver det slätstrukna håret. Han såg sig omkring i rummet och gick genast långsamt, liksom smygande fram till bokhyllan.

»Han fick bums ögonen på den!« sade Rybin och blinkade åt Pavel. Efim vände sig om, kastade en blick på honom och började skärskåda böckerna, sägande:

»Så mycket böcker ni har! Men läsa har ni väl aldrig tid till. På landet ha vi bättre tid till sådant där. . . «

»Men mindre lust?« frågade Pavel.

»Hur så? Lust finns nog också!« svarade ynglingen och gned sig på hakan. »Nu är det sådana tider, att man måste tänka, annars har man bara att lägga sig ner och dö. Dö har bonden inte lust till, utan därför har han börjat anstränga hjärna på sig. «Geologi« — hvad är det m?«

Pavel förklarade det.

s. 191

»Det bry vi oss inte om!« sade ynglingen och ställde boken tillbaka på hyllan.

Rybin suckade högljudt och anmärkte:

»Bönderna intressera sig inte för, hvarifrån jorden har kommit, utan hur den gått ur hand i hand, och hur herremännen ryckt bort den undan folkets fötter. Om den står stilla eller snurrar rundt, är af ingen vikt. . . den kan lika så gärna få hänga på ett snöre eller på en spik, bara den ger mat åt människorna! . . . «

»Slafveriets historia«, läste Efim igen och frågade Pavel:

»Är det om oss?«

»Ja, det är om lifegenskapen också!« sade Pavel och gaf honom boken.

Efim tog den, bläddrade i den och lade den åt sidan, i det han lugnt sade:

»Det är ju öfver och förbi!«

»Har ni själfva någon jordlott?« frågade Pavel.

»Vi? Ja. Vi äro tre bröder, och vår lott är på fyra desjatiner. . . bara sand. . . Den är mycket bra att skura koppar med, men att odla säd på är den oduglig! . . . «

Efter ett ögonblicks tystnad fortsatte han:

»Jag har gjort mig fri från jorden, — hvad tjänar den till? Den föder ju inte sin man, utan binder bara händerna på en. Det är nu fjärde året som jag tagit plats som arbetare. Och i höst tänker jag bli soldat. Farbror Michail säger, att jag inte skall göra det. Nu för tiden skicka de soldaterna att slåss mot folket, säger han. Men jag tänker bli det i alla fall. Hären slogs mot folket redan under Stepan Rasins och

Pugatschofs dagar. Det är på tiden, att det blir afskaffadt. . . Eller hvad tycker ni?» frågade han och såg oafvändt på Pavel.

»Jo, det är det nog!« svarade denne med ett leende. »Men det är svårt! Man måste veta, hvad man skall säga åt soldaterna, och hur man skall säga det. . . « s. 192

»Vi skola lära oss, så går det nog!« sade Efim.

»Och om regeringen ertappar en med det, så blir man kanske skjuten!« slöt Pavel med en nyfiken blick på Efim.

»Ja, den ger inte nåd!« medgaf ynglingen lugnt och började åter skärskåda böckerna.

»Drick te, Efim, vi skola snart ge oss af!« anmärkte Rybin.

»Strax!« svarade ynglingen och frågade på nytt:

»Är revolution uppror?«

Nu kom Andrej, röd och upphettad af badet, men fortfarande dyster. Han tryckte tyst Efims hand, satte sig bredvid Rybin och såg på honom med ett lätt leende.

»Hvarför ser du inte glad ut?« frågade Rybin och slog honom på knäet.

»Å, det är bara. . . « svarade lillryssen.

»Också fabriksarbetare?« frågade Efim med en nick åt Andrej.

»Ja!« svarade Andrej. »Hvarför frågar ni det?«

»Det är första gången han ser några fabriksarbetare!« förklarade Rybin. »Det är ett särskildt slags folk, säger han. . . «

»Hur så?« frågade Pavel.

Efim skärskådade uppmärksamt Andrej och sade:

»Ni har en sådan spenslig benbyggnad. Den är gröfre hos bonden.«

»Bonden står säkrare på sina ben!« tillade Rybin. »Han känner jorden under sig, fastän den icke är hans, men han känner den i alla fall! Men fabriksarbetaren är som fågeln, — han har ingen hembygd, ingen stuga, i dag här, i morgon där! Inte ens hans käring kan binda honom vid en plats, — han ger sig af för att söka något bättre. Men bonden vill göra det bättre omkring sig utan att gå ifrån platsen. . . Aha, nu kom mor tillbaka!« s. 193

Och Rybin gick ut i köket. Efim gick fram till Pavel och frågade förläget:

»Kanske ni vill ge mig någon bok?«

»Gärna!« svarade Pavel.

Ynglingens ögon flammade till begärligt, och han utbrast ifrigt:

»Jag skall lämna igen den! Kamraterna skola forsla tjära hit i närheten, de kunna taga den med sig. Tack, tack! En bok nu är som ett ljus på natten. . . «

Rybin kom tillbaka, redan påklädd med skärpet hårdt lindadt kring lifvet, och sade till Efim:

»Det är tid att gå!«

»Se här, nu skall jag läsa!« utbrast Efim, i det han med ett bredt leende visade på boken.

När de gått, utbrast Pavel lifligt, vänd till Andrej:

»Har du sett sådana satar?...«

»Ja-a!« sade lillryssen långdraget. »De voro som moln i solnedgången... tjocka och mörka och långsamt framglidande...«

»Michail, ja?« utbrast modern. »Det är, som om han aldrig varit i fabriken, han har blifvit helt och hållet bonde igen!... Och så hemsk!«

»Det var synd, att du inte var här!« sade Pavel till Andrej, som satt vid bordet och dystert stirrade på sitt teglas. »Då skulle du fått se på spelet i ett hjärta, du som alltid talar om hjärtan! Rybin kom riktigt i farten... föll öfver mig, så att jag inte en gång kunde komma med några invändningar... En sådan misstro han har till människorna... och hvad han ringaktar dem! Och, som mor mycket riktigt s. 194 säger, det finns en hemsk kraft hos denne man!...«

»Det såg jag!« sade lillryssen dystert. »De ha förgiftat människorna! När de resa sig en gång, komma de att vända upp och ner på allting! De vilja ha den nakna jorden... och de komma att göra den naken, att slita bort allt ifrån den!«

Han talade långsamt, och det syntes, att han tänkte på annat. Modern rörde sakta vid hans arm.

»Du skulle skaka af dig det där, Andrjuscha!«

»Vänta litet, njanja, kära vän!« bad lillryssen sakta och smekande. »Det är så... lumpet allt det här... fastän jag inte ville det! Vänta litet!«

Och i det han plötsligt liksom vaknade, utbrast han, slående handen i bordet:

»Ja, Pavel, bonden kommer att rensopa jorden åt sig, om han kommer på fötter! Som därett samojedtält stått, bränner han upp allt, för att skingra alla spår af oförrätter i aska...«

»Och sedan ställer han sig i vägen för oss!« anmärkte Pavel sakta.

»Det är vår sak att icke tillåta detta! Det är vår sak, Pavel, att hejda honom! Vi stå honom närmast... oss tror han... oss följer han!«

»Vet du, Rybin föreslog, att vi skulle ge ut en tidning för bönderna!« berättade Pavel.

»Det ska' vi!... Så fort som möjligt!«

Pavel småskrattade och sade:

»Det förargar mig, att jag icke grälade med honom!«

Lillryssen ref sig i hufvudet och anmärkte lugnt:

»Gråla hinna vi nog! Spela du på din skallmeja, så skall hvar och en, som har muntra ben och icke vuxit fast vid jorden, nog dansa till din musik! Rybin sade sant, — vi känna icke jorden under oss, och det böra vi icke heller, ty det är oss ålagdt att bringa den i skakning... Vi skaka den ett tag, så lossna människorna, vi s. 195 skaka den ett tag till, så lossna ändå flere!...«

Modern utbrast leende:

»För dig, Andrjuscha, är allt så enkelt!«

»Nå ja!« sade lillryssen. »Det är enkelt!«

Och dystert tillade han:
 »Enkelt som lifvet!«
 Efter några minuter sade han:
 »Jag går ut och går litet. . . «
 »Efter badet? Det är blåsigt, du blåser bort!« varnade modern.
 »Det är just det jag vill, att det skall blåsa bort!« svarade han.
 »Akta dig, du kan förkyla dig!« sade Pavel vänligt. »Det är bättre du lägger dig och försöker sofva!«
 »Nej, jag går ut!«
 Och efter att ha klädt på sig, gick han tigande.
 »Det är svårt för honom!« sade modern suckande.
 »Vet du hvad«, anmärkte Pavel, »det var bra gjordt af dig, att du började dua honom just efter det här!«
 Hon såg förvånad på honom och svarade, efter att ha tänkt efter ett ögonblick:
 »Jag märkte inte ens själf, att jag gjorde det. . . det kom alldeles ööfverlagdt! Han har kommit att stå mig så nära. . . jag vet inte, hur jag skall säga!«
 »Du har ett präktigt hjärta, mamma!« yttrade Pavel sakta.
 »Jag är glad, om så är! Kunde jag bara hjälpa dig. . . och er alla. . . på något sätt! Om jag bara förstode! . . . «
 »Frukta ingenting, — så skall du förstå! . . . «
 Hon skrattade sakta, sägande:
 »Men jag förstår ju inte ens att inte vara rädd! Men tack för det goda ordet, s. 196
 sonen min!«
 »Nog nu, mamma! Låt oss inte tala mer om det!« sade Pavel. »Men vet, att jag älskar dig. . . och tackar dig af allt mitt hjärta!«
 Hon gick ut i köket för att icke göra honom generad med sina tårar.
 Lillryssen kom hem sent på kvällen uttröttad och gick genast till sängs, sägande:
 »Jag har gnott tio verst, tror jag. . . «
 »Hjälpte det?« frågade Pavel.
 »Jag vet inte. . . Stör mig inte, jag vill sofva!«
 Och det hördes icke mera ett ljud ifrån honom.
 Litet senare kom Vjäsoschtschikof, trasig, smutsig och misslynt som alltid.
 »Har du inte hört, hvem som dödade Isaj?« frågade han Pavel, under det han tafatt klef omkring i rummet.
 »Nej!« svarade Pavel kort.
 »Att det verkligen fanns en, som inte vämjdes för det! Men jag hade ju hela tiden själf ämnat strypa honom. Det var min sak. . . passade just för mig!«
 »Du skall inte tala så där, Nikolaj!« sade Pavel vänskapligt.
 »Nej, hvad tjänar det till i själfva verket!« inföll modern blidt. »Du har ju ett vekt hjärta, — hvarför skall du då ryta så illa?«

I detta ögonblick gladde det henne att se Nikolaj, och till och med hans koppär-riga anlete tycktes henne vackrare. Och hon tyckte synd om honom som aldrig förr. . .

»Nej, jag duger inte till något annat än sådana där gärningar!« sade Nikolaj doft och ryckte på axlarna. »Jag funderar och funderar — hvar är min plats? Ingenstans finns någon plats för mig! Man måste tala med människorna, men det kan inte jag! . . . Jag ser allt. . . jag känner alla mänskliga oförrätter. . . men jag kan inte säga något! Min själ är stum. . . « s. 197

Han gick fram till Pavel och sade, ritande med fingret på bordet, med sänkt hufvud och i en barnsligt klagande ton, som icke var lik honom:

»Ge mig något svårt arbete, bröder! Jag kan inte lefva så här utan någon mening. . . Ni äro alla inne i den stora saken. . . och jag ser, hur den växer. . . men jag står afsides. Jag kör bräder, timmer. . . Kan man väl lefva för slikt? Ge mig ett svårt arbete!«

Pavel fattade hans hand och drog honom till sig. »Det skola vi!«

Men bakom sänggardinen hördes lillryssens stämma:

»Jag skall lära dig sätta bokstäfver, Nikolaj, så kan du bli sättare hos oss, vill du det?«

Nikolaj gick fram till honom och sade:

»Vill du lära mig det, ifall jag ger dig min knif. . . «

»Drag åt fanders med din knif!« skrek lillryssen och brast plötsligt i skratt.

»Det är en mycket bra knif!« envisades Nikolaj. Pavel började också skratta.

Då stannade Vjäsofschtschikof midt i rummet och frågade:

»Är det åt mig, ni skratta?«

»Ja visst!« svarade lillryssen och hoppade upp ur sängen. »Vet ni hvad, kom, så gå vi ut och spatsera på fältet. Det är en så vacker natt och månsken. Ska' vi inte?«

»Må göra!« sade Pavel.

»Jag går också med!« förklarade Nikolaj. »Jag tycker om, när du skrattar, lillryss. . . «

»Och jag, när du lofvar mig presenter!« svarade lillryssen skrattande.

När han klädde på sig ute i köket, brummade modern åt honom: s. 198

»Tag på dig något varmare. . . «

Och då de gingo ut alla tre, såg hon efter dem genom fönstret, vände så blicken till helgonbilderna och hviskade:

»Herre — hjälp dem! . . . «

VIII

(s. 198)

Dagarna flögo den ena efter den andra med en snabbhet, som icke tillät modern att tänka på första maj. Endast om nätterna, då hon, uttröttad af dagens bullrande, oroliga äflan, låg i sängen, kved hennes hjärta sakta.

»Om det blefve snart. . . «

I gryningen blåste fabrikswhisslan, sonen och Andrej drucko brådslande te och gingo efter att ha lämnat modern ett tiotal uppdrag. Och hela dagen kretsade hon rundt som en ekorre i ett hjul, kokade middagsmaten, gredelint gelatin och lim till uppropan och tog emot en massa personer, som kommo och stucko till henne biljetter, hvilka skulle öfverlämnas till Pavel, och försvunno igen, smittande henne med sin ifver.

Uppropan som kallade arbetarne att fira första maj, klistrades upp hvarenda natt på alla plank i byn, ja, till och med på dörrarne till poliskontoret, och hittades hvarje dag i fabriken. Om morgnarne gick polisen svärjande omkring och slet bort de gredelina pappersbladen från planken, och vid middagstiden flögo de åter omkring på gatan, hvirflande under de gåendes fötter. Från staden ditskickades s. 199 detektiver, som stodo i hörnen och spände ögonen i arbetarne, när de glada och upplifvade gingo hem från fabriken för att äta middag och tillbaka igen. Alla njöto af att se polisens vanmakt, och till och med de äldre arbetarne sade småskrattande till hvarandra:

»Hvad ska' de göra, säg?«

Öfverallt samlade sig klungor, som ifrigt diskuterade det upphetsande maningsropet. Lifvet sjöd och kokade, det hade denna vår ett större intresse med sig för alla, skänkte dem alla något nytt, de ena ännu en anledning att förarga sig och förbittradt skälla på uppviglarne, de andra dunkel ängslan och hopp, de tredje — det var minoriteten — den eggande fröjden att veta, att de voro en kraft, som väckte alla.

Pavel och Andrej sofvo nästan icke alls om nätterna, utan kommo hem först strax innan fabrikswhisslan ljöd, trötta, hesa och bleka. Modern visste, att de anordnade möten i skogen eller ute i kärret, och hon visste också, att patruller af ridande polis ströfvade omkring i byn om nätterna, att detektiver smögo omkring,

som grepo och visiterade enstaka arbetare, skingrade grupperna och ibland arresterade den ene eller den andre. Hon förstod, att så väl sonen som Andrej kunde bli fängslade hvilken natt som helst. Ibland tyckte hon, att det skulle vara det bästa för dem.

Undersökningen om mordet på Isaj kväfdes, egendomligt nog, i sin linda. Under två dagar anställde lokalpolisen förhör om saken, och efter att ha förhört en tio stycken personer, förlorade den allt intresse för mordet.

Marja Korsunof upprepade under ett samtal med Pavels mor den åsikt, som hystes af polisen, till hvilken hon stod i samma vänskapliga förhållande som till alla andra:

»Hur skall man därvidlag få tag på den brottslige? Den morgonen var det s. 200
kanske hundra personer, som träffade Isaj, och nittio, om inte mer, som kunnat ge honom på nosen. . . Under sju år har han ju gått och spionerat på alla. . . «

Lillryssen hade märkbart förändrat sig. Hans ansikte hade magrat och ögonlocken blifvit tyngre, — de hängde öfver de utstående ögonen och dolde dem till hälften. Han smålog mera sällan, och från näsvingarna till mungiporna lade sig ett fint veck. Han talade mindre om vanliga saker och ting, men eldade i stället allt oftare upp sig till en rusig och alla de andra berusande entusiasm, när han talade om framtiden, om den härliga ljusa helgdagen af frihetens och förnuftets seger.

När det icke blef någon sak af mordet på Isaj, sade han med ett föraktfullt och sorgset småleende:

»Det är icke endast folket, utan också de hundar, de hetsa på oss, som icke ha något värde för dem. . . Det gör dem inte ondt om deras trogne Judas, bara om silfverpengarna! . . . «

Och efter ett ögonblicks dyster tystnad tillade han:

»Men ju mer jag tänker på den där människan, desto mera ondt gör det mig om honom. Jag ville inte, att man skulle döda honom, jag ville det inte! «

»Låt det nu vara nog, Andrej! « sade Pavel i fast ton. Och modern tillade sakta:

»När man sparkar till en ruttan träbit, går den i smulor! . . . «

»Det är rättvist, men — det tröstar en inte! « genmälde lillryssen mörk.

Han upprepade ofta dessa ord, och de fingo på hans läppar en slags allmän, alltomfattande bitter mening. . .

Och så var dagen inne, — den första maj.

Fabrikshvisslan tjöt som alltid pockande och befallande. Modern, som icke s. 201
sofvit en blund på natten, for upp ur sängen, tände på samovaren, som stod i ordningställd sedan kvällen förut, ämnade som alltid knacka på dörren till sonen och Andrej, men betänkte sig, lät bli och satte sig vid fönstret med handen mot kinden, som om hon haft tandvärk.

Öfver den blekblå himlen gled snabbt en hvit och rosenröd flock af lätta moln, likt stora flygande fåglar, skrämnda af den högljudda hvisslingen. Modern såg på molnen och lyssnade till sig själf. Hennes hufvud var tungt och ögonen torra och

brännande efter den sömnlösa natten. Ett sällsamt lugn låg öfver henne, hjärtat klappade taktmässigt, och hon tänkte på alldagliga ting. . .

»Jag tände på samovaren för tidigt, det kokar redan! De kunna gärna få sofva litet längre i dag. De ha ansträngt sig så. . . «

Genom fönstret tittade en ostyrig solstråle in, gladt glittrande, hon räckte fram handen mot den, och då den lyste på skinnet, strök hon det sakta med andra handen, under det hon smålog tankfullt och blidt. . . Därpå steg hon upp, tog röret af samovaren, bemödade sig att icke bullra, tvättade sig och började be, i det hon oupphörligt korsade sig och tyst rörde läpparne. Hennes ansikte lyste, men det högra ögonbrynet ryckte långsamt upp och ned. . . «

Den andra tutningen lät svagare och icke så själfsäker, med en darrning i sin tjocka, våta ton. Modern tyckte, att den i dag tutade längre än vanligt.

Inne i rummet hördes lillryssens klara, ljudliga stämma.

»Pavel! Hör du! Det kallar. . . «

Någon af dem traskade med bara fötter på golvet, och någon gäspade långdraget.

»Samovaren är färdig!« ropade modern.

s. 202

»Vi komma!« svarade Pavel gladt.

»Solen går upp!« sade lillryssen. »Och molnen ila undan. De äro till öfverlopps i dag, molnen. . . «

Och han kom ut i köket, okammad och sömnig, men upprymd.

»God morgon, njanja min! Hur har ni sofvit?«

Hon gick fram till honom och sade sakta:

»Du går ju bredvid honom, Andrjuscha?«

»Naturligtvis!« hviskade lillryssen. »Så länge vi äro tillsammans, skola vi alltid gå bredvid hvarandra. . . det kan ni vara säker på!«

»Hvad är det, ni hviska om?« frågade Pavel.

»Ingenting, Pascha!«

»Hon säger åt mig, att jag skall tvätta mig ordentligt, för flickorna komma att titta på mig!« svarade lillryssen, i det han gick ut i förstugan för att tvätta sig.

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!« gnolade Pavel sakta.

Det blef allt klarare, molnen stego allt högre, bortjagade af blåsten. Modern dukade fram till teet och tänkte hufvudskakande på, huru besynnerligt allt var, — där skämtade de båda två och smålogo på morgonen, och vid middagstiden väntade dem — gud vet hvad? Och själf kände hon sig lugn, nästan glad.

De höllo länge på med att dricka te för att förkorta sin väntan. Och Pavel rörde som alltid långsamt och metodiskt med skeden om sockret i sitt glas och strödde mycket ordentligt salt på sin brödbit, — ytterskorpan, som han tyckte bäst om. Lillryssen skrapade med fötterna under bordet, — han kunde aldrig placera sina ben bekvämt med det samma — och berättade, när han såg återspeglingen af en solstråle i teglasat löpa öfver taket och väggen:

»När jag var en liten tioårs gosse, så ville jag fånga solen i ett glas. Jag tog s. 203
glaset, smög mig fram och — kratsch i väggen. Jag skar sönder handen på mig,
och så fick jag smörj på köpet. Sedan gick jag ut på gården och fick se solen i en
vattenpuss och gaf mig till att trampa på den med fötterna. . . Jag stänkte alldeles
ner mig med smuts, och så fick jag mera smörj. . . Hvad skulle jag göra? Då gaf
jag mig till att skrika åt solen: „det gjorde inte ondt, din rödhåriga satan, det gjorde
inte ondt!“ Och så räckte jag ut tungan åt honom. . . Det tröstade mig.«

»Hvarför tyckte du, att han var rödhårig?« frågade Pavel skrattande.

»Jo, midt emot oss bodde en smed med rödlätt ansikte och rödt skägg, — en
snäll och gladlynt en. Jag tyckte, att solen var lik honom. . . «

Modern stod icke ut längre, utan sade:

»Ni skulle väl tala om, hur ni skola gå!«

»Allt är redan sagdt!« svarade Pavel.

»Att tala om hvad som är afgjort, är bara att krångla bort det!« anmärkte
lillryssen mildt. »I händelse vi alla blir fast, njanja, så kommer Nikolaj Ivanovitsch
till er och säger er, hvad ni skall göra. Han skall hjälpa er i allt. . . «

»Godt!« sade modern suckande.

»Vi borde gå ut!« föreslog Pavel tankfullt.

»Nej, det är bäst att stanna hemma så länge!« invände Andrej. »Hvarför sticka
i ögonen på polisen i onödan? Du är tillräckligt känd af den ändå!«

Fedja Masin kom inspringande, alldeles strålande, med röda fläckar på kinder-
na. Glad och ifrig, förjagade han väntetidens ledsnad.

»Det börjas!« ropade han. . . «Folket är i rörelse. . . Det vimlar på gatorna, alla
se ut, som om de voro färdiga att hugga till. . . Vid fabriksporten ha Vjäsoscht-
schikof, Vassja Gusef och Samojlof stått hela tiden och hållit tal. . . En massa folk s. 204
har vändt om hem! . . . Kom, det är tid! Klockan är redan tio!«

»Jag kommer!« sade Pavel beslutsamt.

»Ni skall få se«, lofvade Fedja, »att efter middagen står hela fabriken.«

Och han sprang sin väg.

»Han brinner som ett vaxljus i blåsten!« sade modern sakta, steg upp och gick
ut i köket, där hon började kläda på sig.

»Hvart skall ni taga vägen, njanja?«

»Med er!« svarade hon.

Andrej såg på Pavel och drog sig i mustascherna. Pavel strök med en hastig
åtbörd håret till rätta och gick fram till henne.

»Jag säger ingenting till dig, mamma. . . och du talar inte till mig, är det öfve-
renskomet?«

»Ja, ja. . . Kristus vare med er!« mumlade hon.

När hon kom ut på gatan och hörde helgdagssorlet af många röster i luften,
ett ängsligt och förväntansfullt sorl, när hon öfverallt i fönstren och dörrarne såg
grupper af människor, som följde hennes son och Andrej med nyfikna blickar,

bredde sig för hennes ögon en dimmig fläck, som gungade upp och ner och väx-
lade färg, än var genomskinligt grön, än grumligt grå.

Man hälsade på dem, och i hälsningarna låg det något särskildt. Hennes ära
uppfångade afbrutna, dämpade anmärkningar.

»Där ha vi fältherrarne. . . «

»Vi veta inte af några fältherrar. . . «

På ett annat ställe skrek någon förbittradt:

»Får polisen tag i dem, så äro de kaputt!«

En gäll kvinnoröst ropade skrämtdt ur ett fönster ner på gatan:

»Tänk dig för! Är du ungarl kanske? De äro ungarlar, de — dem gör det s. 205
detsamma. . . «

När de gingo förbi krymplingen Sosimofs stuga — han fick ett månatligt un-
derstöd af fabriken, för att han blifvit lemlästad i dess tjänst — stack han ut hufvu-
det genom fönstret och skrek:

»Paschka! Du lär allt mista hufvudet, du, din lymmel, för dina tillställningar!«

Modern spratt till och stannade. Med en pinsam känsla af hätskhet såg hon på
krymplingens pussiga tjocka ansikte, — han drog svärjande in hufvudet. Då på-
skyndade hon sina steg för att hinna upp sonen och följde in hans spår, bemödande
sig att icke bli efter.

Han och Andrej tycktes icke märka någonting eller höra utropen, som ledsa-
gade dem. De gingo lugnt, utan att göra sig någon brådska och talade med hög
röst om alldagliga ting. Nu hejdades de af Mironof, en äldre, anspråkslös man,
som var aktad af alla för sitt nyktra, ordentliga lif.

»Ni arbetar inte heller, Danilo Ivanovitsch?« frågade Pavel.

»Hustru min ligger i barnsäng. . . och så är det ju en sådan här. . . orolig dag!«
förklarade Mironof, i det han forskande såg på de båda kamraterna och med däm-
pad röst sporde:

»Det påstås, gossar, att ni tänka ställa till spektakel hos direktörn, slå tu fön-
terrutorna för honom?«

»Äro vi fulla kanske?« utbrast Pavel.

»Vi tänka helt enkelt tåga gatan framåt med fanor och sjunga sånger!« sade
lillyryssen. »Hör på våra sånger, — de innehålla vår troslära!«

»Er troslära känner jag!« sade Mironof tankfullt. »Jag har läst edra skrifter. . .
Hvad nu, Nilovna!« utbrast han och smålog åt modern med sina kloka ögon. »Har s. 206
du också gått ut för att göra uppror?«

»Man måste väl en gång före sin död gå i jämbredd med sanningen!«

»Ser man på!« sade Mironof. »Det är nog sant, hvad som sägs om dig, att du
skaffat in förbjudna böcker i fabriken!«

»Hvem säger det?« frågade Pavel.

»Det påstås så! Nå adjö då. . . bär er nu förståndigt åt!«

Modern skrattade i mjugg, hon tyckte om, att man sade så där om henne.

Pavel inföll leende:

»Tänk om du kommer i fängelse, mamma!«

»Jag låter ändå icke bli!« svarade hon.

Solen steg allt högre och göt sin värme i vårdagens friska svalka. Molnen gledo långsammare, deras skuggor blefvo tunnare, genomskinligare. . . De kröpo mjukt öfver gatan och hustaken, insvepte människorna och liksom gjorde byn renare, i det de ströko smutsen och dammet af väggarne och taken och ledsnaden från ansiktena. Det blef en gladare stämning, rösterna läto högljuddare och dränkte det aflägsna brummandet af fabriakens maskiner.

Från alla håll, från fönstren och gårdarna, kröpo och flögo åter till moderns öron ängsliga och elaka, tankfulla och muntra ord. Men nu ville hon säga emot, tacka, förklara, ville blanda sig i det underligt brokiga lifvet denna dag.

På andra sidan gathörnet, i en smal gränd samlades en klunga af ungefär hundra personer, och längst inne bland dem ljöd Vjäsofschtschikofs röst.

»De prätta blodet ur oss som saften ur tranbär!« orden föllo tunga och klumpiga ner på de lyssnandes hufvuden.

»Det är sant!« svarade några röster på en gång högljudt.

s. 207

»Pojken anstränger sig!« sade lillryssen. »Jag måste gå och hjälpa honom! . . . «

Han hukade sig ner, och innan Pavel hann hindra honom, skrufvade han sin långa gängliga gestalt in i hopen som korkskrufven i en kork. Så ljöd hans sjungande röst.

»Kamrater! Det sägs, att på jorden lefva olika folk, — judar och tyskar, engelsmän och tatarer. Men det tror inte jag! Det finns bara två folk, två oförsonliga stammar, — de rike och de fattige! Människorna kläda sig olika och tala olika, men om ni ge akt på, hur rike fransmän, tyskar och engelsmän umgås med det arbetande folket, så skola ni se, att de allesammans för arbetaren äro enar riktiga baschibazuker, måtte benen fastna dem i halsen!«

Det skrattades i hopen.

»Och om ni ge akt på den motsatta sidan, så skola ni se, att den franske arbetaren och taturen och turken föra samma eländiga hundlif som vi, det ryska arbetande folket!«

Från gatan strömmade allt mer folk till, och de sträckte på halsarne, reste sig på tårna och trängde ihop sig i gränden.

Andrej höjde rösten.

»Utomlands ha arbetarne redan förstått denna enkla sanning, och i dag, på den klara första maj. . . «

»Polisen!« skrek någon.

Från gatan kommo fyra ridande poliser svängande med piskorna rätt på folkhopen och skreko:

»Skingra er!«

»Hvad är det för diskussioner?«

»Hvem är det, som håller tal?«

Hopen såg mörk ut och drog sig motvilligt undan för hästarne. Några klättrade upp på planken. Spefulla anmärkningar hördes. s. 208

»De sätta upp svin på hästarne och de grymta: här komma vi, generaler!« skrek en klingande, trotsig röst.

Lillryssen stod ensam kvar midt i gränden, och hade två hästhufvuden alldeles inpå sig. Han drog sig åt sidan, och i detsamma grep modern honom i armen och drog honom brummande med sig.

»Han lofvar att gå tillsammans med Pavel och så löper han själf ensam mot spettet!«

»Ja, det var dumt!« sade lillryssen, leende mot Pavel. »Usch hvad det finns mycket polis här på jorden!«

»Ja, låt det nu vara bra!« muttrade modern.

En förlamande trötthet hade kommit öfver henne, och det gick rundt i hennes hufvud, och i hennes hjärta växlade sorg och glädje sällsamt om hvartannat. Hon önskade, att middagshvisslan snart skulle ljuda.

De kommo ut på torget, midt på hvilket kyrkan stod. Rundt omkring den, på kyrkogården stodo och sutto en massa människor, omkring fem hundra stycken, glada ungdomar, bekymrade kvinnor och små barn. De böljade fram och tillbaka, sträckte oroligt på hufvudena och tittade åt alla håll i otålig väntan. Några sågo alldeles förvirrade ut, andra lade an på att visa sig morska. Kvinnornas undertryckta röster surrade sakta, karlarne vände sig förargade ifrån dem, ibland hördes en dämpad svordom. Beslutsamhet och fasthet drabbade ihop med tveksamhet och räddhåga. Det dofva sorlet af fientlig friktion insvepte den brokiga skaran.

»Mitenka!« dallrade sakta en kvinnorröst. »Var försiktig!...«

»Låt mig vara!« ljöd det till svar. s. 209

Sisofs afmätta stämman sade lugnt och öfvertygande:

»Nej, vi böra inte lämna de unga i sticket! De äro klokare än vi, de handla dristigare! Hvem var det, som reste sig upp mot kärruttorkningskopeken? Jo, de! Det måste vi komma ihåg. För det blefvo de släpade i fängelse... men alla hade fördel däraf!«

Ånghvisslan tjöt, öfverröstade sorlet med sitt svarta läte. Det gick en sprittning genom hopen, de sittande stego upp, för ett ögonblick blef allt tyst, och många ansikten bleknade.

»Kamrater!« ljöd Pavels stämman, klangfull och kraftig. En torr, het dimma brände i moderns ögon, och med plötsligt återvunnen kraft ställde hon sig bakom sonen. Alla vände sig mot Pavel och omringade honom liksom järnflisor omkring ett stycke magnet.

»Bröder! Nu är stunden inne för oss att säga oss fria från detta lif, fullt af snikenhet, ondska och mörker, från detta lif af öfvervåld mot människorna, från det lif, i hvilket det icke finns någon plats för oss, där vi inte äro människor!«

Han tystnade, och alla tego, i det de trängde ihop sig tätare omkring honom. Modern blickade upp i hans ansikte och såg endast ögonen, stolta och djärfva och brännande. . .

»Kamrater! Vi ha beslutat att i dag öppet förklara, hvilka vi äro, vi skola i dag höja vår fana, förnuftets, frihetens och sanningens fana. Och därför så — höjer jag den här!«

Stången glänste till lång och hvit i luften, lutade på sned, skar itu hopen och dolde sig i den, och en minut senare fladdrade det arbetande folkets vida fanduk som en röd fågel öfver de uppåtvända ansiktena. . .

Pavel sträckte upp armen — stången vacklade, men ett tiotal händer grepo s. 210 genast om det hvita släta träet, och bland dem var hans mors hand.

»Lefve det arbetande folket!« skrek han.

Hundratals röster svarade med skallande rop.

»Lefve det socialdemokratiska arbetarpartiet, vårt parti, kamrater, vårt andliga fosterland!«

Hopen kom i svallning, och fram till fanan trängde sig de, som förstodo dess betydelse —, bredvid Pavel ställde sig Masin, Samojlof, bröderna Gusef, Nikolaj boxade sig fram med sänkt hufvud, och ännu några unge män med flammande ögon, som modern icke kände, knuffade undan henne. . .

»Lefve arbetarne i alla länder!« skrek Pavel. Och i alltjämt växande styrka och glädje svarade honom ett tusenstämmigt eko, som kom alla sinnen att dallra.

Modern fattade Nikolaj och en till i händerna, flämtande af undertryckta tårar, men hon grät icke, — hennes knän darrade, och med skälfvande läppar sade hon:

»Barn. . . detta är sanningen. . . «

Öfver Nikolajs koppärriga ansikte spred sig ett bredt leende, han såg på fanan och muttrade något, i det han sträckte handen emot den, men sedan tog han plötsligt modern om halsen med denna hand, kysste henne och skrattade.

»Kamrater!« sjöng lillryssen, öfverröstande sorlet med sin milda stämma. »Vi skola nu gå korsgången i den nye Gudens namn, ljusets och sanningens Gud, förnuftets och det godas Gud. Det är korssets gång vi gå, kamrater, en lång och svår väg för människan. Långt i fjärran är vårt mål, men så mycket närmare törnekronan! Den som inte tror på sanningens makt, den som icke äger mod att försvara s. 211 den intill döden, den som inte har tilltro till sig själf, utan fruktar lidanden, må han hålla sig undan ifrån oss! Vi kalla till oss dem, som tro på vår seger, — de som icke kunna se vårt mål, böra icke gå med oss, dem väntar endast sorg och smärta. Slutna lederna, kamrater! Lefve de fria människornas festdag!«

Hopen slöt sig närmare tillsammans. Pavel svängde fanan, de fladdrade i luften, och flög framåt, belyst af solen, röd och leende. . .

»Från den gamla världen vi slita oss loss. . . «

ljöd Fedja Masins klingande stämma, och tiotals röster föllo in som en stark, mjukt rullande våg:

»Och skudda dess stoft från vår fot!...«

Modern gick med ett rusigt leende på läpparne bakom Masin och såg öfver hans hufvud på sonen och på fanan. Rundt omkring henne lyste glada ansikten och ögon — främst gingo hennes son och Andrej. Hon hörde deras röster — Andrejs mjuka stämma smälte harmoniskt ihop med sonens djupa basröst.

»Statt upp ni, res dig, arbetarfolk,
Statt upp till kamp, I som hungren...«

Och folket sprang den röda fanan till mötes, den liksom ropade på dem, smälte ihop med dem och tågade vidare med dem och deras rop släcktes i sångens toner, samma sång, som man hemma sjöng mera dämpadt än andra, och som nu på gatan ljöd med skräckinjagande kraft. I den klingade ett stålfast mod, och på samma gång den kallade människorna ut på den aflägsna vägen till framtiden, talade den ärligt om vandringens besvärligheter. I dess stora stora lugna flammor smälte det utlevades mörka slagg, den tunga klumpen af gamla vankänslor, och förbrann till aska den fördömliga rädslan för allt nytt... s. 212

»Till våra lidande bröder vi gå...«

strömmade sången fram, omslutande människorna.

Ett skrämtdt ansikte dök upp bredvid modern, och en skälfvande röst utbrast snyftande:

»Mitja! Hvart tar du vägen?«

Utan att stanna, sade modern:

»Låt honom gå... var inte orolig. Jag har också varit så rädd... min går främst af alla. Han som bär fanan, det är min son!«

»Edra röfvare! Hvart ska' ni taga vägen? Det är soldater där borta!«

Och en lång, mager kvinna grep plötsligt om moderns hand med sina knotiga fingrar och utropade:

»Kära vän... så de sjunga... Och Mitja sjunger också...«

»Ni skall inte vara orolig!« mumlade modern. »Det är en helig sak... Betänk bara, Kristus skulle icke funnits till, om inte människor gått till döden för Hans skull!«

Denna tanke blixtrade plötsligt till i hennes hufvud och öfverraskade henne genom sin klara, enkla sanning. Hon såg på kvinnan, som hårdt höll i hennes hand, och upprepade med ett undrande leende:

»Kristus skulle icke funnits till, om inte människorna gått till döden för Hans, för Herrans skull!«

Bredvid henne visade sig Sisof. Han tog af sig mössan, svängde den i takt med sången och sade:

»De gå med blottade hufvuden, säg, mor? Och sådana sånger de hittat på, mor?«

»Tsaren behöfver soldater till hären,
Ska' våra söner vi honom ge... «

»De äro inte rädda för någonting!« sade Sisof. »Men min gosse ligger i grafven, s. 213 han... fabriken gjorde kål på honom... ja!«

Moderns hjärta klappade våldsamt, och hon började bli efter. Hon blef skuffad åt sidan, trängd in mot planket, och förbi henne böljade en tjock svallvåg af människor. Hon såg, att de voro många, och det gladde henne.

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!«

Det lät, som om en väldig mässingstrumpet smattrat genom luften och väckt människorna, framkallande i det ena bröstet stridslust, i det andra en oklar glädje, förkänslan af något nytt, en brinnande nyfikenhet, — här väckande en dunkel skälfvan af hopp, där öppnande ett aflopp för det bäska flödet af under åratals hoppsamlad hätskhet. Alla stirrade framför sig, där den röda fanan fladdrade i luften.

»De sjunga i kör!« skrek en hänförd stämman. »Bravo, gossar!«

Och synbarligen gripen af en stor känsla, som han icke kunde uttrycka med vanliga ord, gaf mannen till en kraftig svordom. Men också hätskheten, slafvens mörka, blinda hätskhet, strömmade öfver läpparne och hväste som en orm, oroad af det ljus, som föll på den.

»Edra kättare!« skrek någon ur ett fönster och hötte med knytnäfven.

Och till moderns öron trängde som ett skärande gnäll orden:

»Göra uppror mot tsaren, mot Hans kejsrerliga Majestät? Nej... ne-nej då... «

Förbi henne skymtade förvirrade ansikten, män och kvinnor böljade fram som en flod af svart lava, lockade af sångens toner, som tycktes slå omkull allt framför sig och rensa vägen. Och i hennes bröst växte en längtan att få ropa åt dem: s. 214

»Vänner!«

När hon stirrade på den röda fanan där långt borta, såg hon — utan att se det — sonens ansikte, hans bruna panna och de af trons klara eld brinnande ögonen.

Men nu var hon i slutet af taget, bland människor, som gingo utan att göra sig någon brådska och likgiltigt tittade framåt med den kallsinniga nyfikenheten hos åskådare, som på förhand veta, hvad utgång skådespelet skall få. De gingo och pratade halfhögt.

»Ett kompani står vid skolan, ett annat vid fabriken. . . «

»Guvernören har kommit. . . «

»Är det sant?«

»Jag såg själf, när han kom. . . «

Någon svor gladt och sade:

»De ha i alla fall börjat bli rädda för oss! . . . Både trupper och guvernören.«

»Vänner!« ljöd det i moderns hjärta.

Men orden omkring henne ljödo döda och kalla. Hon påskyndade sina steg för att komma ifrån dessa människor, och det var heller icke svårt, så långsamt och makligt, som de gingo.

Och med ens stötte skarans hufvud liksom emot något, och kroppen böljade bakåt, utan att stanna, under ett sakta ängsligt surr. Sången darrade också till, men flödade sedan snabbare och högljuddare igen. Och åter sänkte sig tonvågen och kröp tillbaka. Den ena rösten efter den andra gled bort ur kören, enstaka ansatser hördes, som försökte lyfta sången upp till dess förra höjd, knuffa fram den:

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk!

Statt upp till kamp, I som hungren! . . . «

Men i denna maning fanns icke längre den allmänna, eniga tryggheten, rädslan s. 215 började redan dallra i den.

Utän att se något, utan att veta, hvad som händt där framme, men anände det, stötte modern undan de kringstående och ilade framåt, men möttes af en massa människor, som baklänges drogo sig undan, några med sänkta hufvuden och rynkade ögonbryn, andra förläget leende, ännu andra spefullt hvisslande. Hon såg längtansfullt upp i deras ansikten, hennes ögon frågade tyst, bådo, kallade:

»Kamrater!« hördes Pavels stämma. »Soldaterna äro likadana människor som vi. De skola icke slå oss. Hvarföre skulle de slå? För att vi bringa sanningen, som är oundgänglig för alla? Denna vår sanning är ju också nödvändig för dem. . . Ännu förstå de icke detta, men det tid är nära, då de skola ställa sig vid sidan af oss, då de icke längre skola tåga under plundringens och mordets fana, som lögnare och vilddjur befalla dem att kalla ärans och berömmelsens, utan under vår, under frihetens och det gudas fana. Och för att de så mycket förr skola förstå vår sanning, måste vi gå framåt. Framåt, kamrater! Alltid — framåt!«

Pavels stämma klingade fast, orden genljödo klart och tydligt genom luften, men skaran började skingras, de ena efter de andra försvunno åt höger eller vänster in i stugorna eller lutade sig mot planken. Nu hade hopen formen af en kil, hvars spets var Pavel, och öfver hans hufvud flammade röd arbetarnes fana. Och hopen liknade också en svart fågel, som med vidt utspända vingar stod färdig att lyfta och flyga bort, och Pavel var dess näbb. . .

I slutet af gatan, spärrande utgången till torget, såg modern, att det stod en låg s. 216

grå mur af enformigt lika varelser utan ansikten. Öfver axeln på hvar och en af dem glänste kallt bajonetternas hvassa strimmor. Och från denna tysta, orörliga mur blåste som en kall fläkt mot arbetarne, och den stötte emot moderns bröst och trängde in i hennes hjärta.

Hon borrade sig in i hopen, för att komma fram dit, där de, hon kände och som stodo främst omkring fanan, smälte ihop med de andra obekanta och liksom stödde sig på dem. Hon klämde sig tätt intill en lång, slätrakad karl, han var enögd och vände stelt på hufvudet för att se på henne.

»Hvad vill du? . . . Hvem är du? . . . « frågade han.

»Pavel Vlasofs mor!« svarade hon och kände, hur knäna skälfdes under henne och underläppen ofrivilligt föll ner.

»Aha!« sade den enögde.

»Kamrater!« sade Pavel. »Hela lifvet framåt, — det finns ingen annan väg för oss! Kom!«

Det blef beklämmande tyst. Fanan höjde sig, vaggade af och an och gled sakta fram mot den grå soldatväggen. Modern spratt till, slöt ögonen och kved, — endast fyra stycken, Pavel, Andrej, Samojlof och Masin, hade skilt sig från massan.

Men genom luften dallrade Fedja Masins klara stämma:

»I som stupade som offer. . . « sjöng han.

»I den ödesdigra kampen. . . « svarade i ett par tunga suckar de andras dofva, dämpade röster. Åtskilliga tågade framåt med tveksamma, klampande steg. Och nu klingade en ny sång, beslutsam och manande.

»Allt, ja allt för den vi gifvit. . . « vecklade Fedjas röst ut sig som ett ljust band. s. 217

»För vår frihet. . . « sjöngo kamraterna enstämmigt.

»Aha, ja!« skrek någon skadeglåd på ena sidan. »Nu ha de stämt upp begravningsmässan, de lymlarne. . . «

»Slå till honom!« hördes ett vredgadt utrop.

Modern tryckte händerna mot bröstet, blickade framåt och såg, att hopen, som förut uppfyllt hela gatan, nu stod obeslutsam och tittade på, hur de fyra med fanan aflägsnade sig ifrån den. Efter dem gingo några tiotal till, men hvarje steg framåt kom någon att hoppa undan åt sidan, som om midten af gatan varit glödgad och bränt fotsulorna.

»Förtrycket skall falla. . . « profeterade sången från Fedjas läppar. . .

»Och folket stå upp!« lofvade hotande kören af starka röster.

Men genom tonernas flöde trängde de hviskande orden:

»Nu kommendera de. . . «

»I armen gevär!« ropades sträft där borta.

Bajonetterna kommo i rörelse, sänktes och sträcktes med ett listigt leende mot fanan.

»Marsch!«

»De komma!« sade den enögde, i det han stack händerna i fickorna och klef åt sidan.

Modern såg på utan att blinka. Den grå svallvågen af soldater satte sig i rörelse, sträckte ut sig i gatans hela bredd och marscherade på, kallt och taktmässigt, bärande framför sig den glesa kammen med silfverglittrande stältänder. Med stora steg ilade hon närmare sonen och såg, hur Andrej också klef fram före Pavel och betäckte honom med sin långa gestalt.

»Gå bredvid, kamrat!« skrek Pavel skarpt.

Andrej sjöng med händerna på ryggen och hufvudet tillbakakastadt. Pavel s. 218 knuffade honom på axeln och ropade än en gång:

»I jämbredd! Du har inte rättighet! Först fanan!«

»Ski-ingra er!« skrek med gäll stämma en liten mager officer, svängande med sin hvita sabel. Han lyfte fötterna högt upp och stötte dem utmanande mot marken utan att böja knäna. Hans blanka stöflar stucko modern i ögonen.

Och på sidan en smula bakom honom gick med tunga steg en högväxt man med slätrakade kinder och tjocka grå mustascher, klädd i en lång grå rock, fodrad med rött och med gula ränder på de vida byxorna. Han höll också händerna på ryggen liksom lillyssen och såg på Pavel med de tjocka grå ögonbrynen högt uppdragna i vädret.

Modern såg oändligt mycket, i hennes bröst stod orörligt ett skärande ångestskri, färdigt att bryta fram med hvarje suck, och hotade att kväfva henne, men hon höll det tillbaka, hvarför visste hon icke själf, genom att prätta händerna mot bröstet. Hon blef knuffad hit och dit och gick vacklande framåt utan att tänka, nästan utan medvetande. Hon kände, att människorna bakom henne blefvo allt färre, — den kalla vågen, som kom emot dem, fejade undan dem.

Allt närmare kommo de hvarandra, de röda fanans män och den tjocka kedjan af grårockar, och man såg tydligt ansiktet på soldaterna — en smal smuts-gul strimma af gatans bredd med ojämnt insatta, olikfärgade ögon, och framför det gnistrade grymt de smala, hvassa bajonetterna. Riktade mot arbetarnes bröst, fastän de ännu icke berörde dem upplöste de skaran, genom att liksom skära loss och maka undan den ena efter den andra.

Modern hörde bakom sig trampet af springande. Ängsliga röster ropade:

»Skingra er, gossar. . . «

»Spring, Vlasof!«

»Kom tillbaka, Pavlucha!«

»Släpp fanan, Pavel!« sade Vjäsoschtschikof mörkt. »Tag hit, jag skall gömma den!«

Han grep om stängen med handen, — fanan vacklade bakåt.

»Släpp!« skrek Pavel.

s. 219

Nikolaj drog undan handen, som om han bränt sig. Sången tystnade. Arbetarne stannade, tätt omringande Pavel, men han banade sig igenom dem. En plötslig tystnad föll med ens öfver dem, som om den osedd sänkt sig uppifrån och insvept dem i ett genomskinligt moln.

Under fanan stodo nu tjugu män, icke mera, men de stodo där fast och orubblig, dragande modern till sig i en känsla af ängslan för dem och en dunkel åtrå att säga dem något. . .

»Löjtnant, tag ifrån honom. . . det där!« hördes den högväxte gubbens entoniga stämma.

Med utsträckt hand pekade han på fanan.

Den lille officern tog ett språng fram mot Pavel, grep tag i stången och skrek med sin pipiga röst:

»Släpp!«

»Bort med händerna!« sade Pavel högljudt.

Den röda fanan skälfde i luften, vaggade åt höger och vänster och stod sedan åter rakt upp, — den lille officern studsade tillbaka och blef sittande på marken. Förbi modern gled Nikolaj med en för honom ovanlig snabbhet, hållande framför sig den utsträckta armen med knuten näfve.

»Grip dem!« röt gubben och stampade i marken.

Några soldater skyndade fram. En af dem svängde sin gevärskolf, — fanan vickade till, lutade på sned och försvann i den gråa klungan af soldater.

»Å-åh!« skrek någon klagande.

Och modern skrek också till, ett långdraget vilddjurstjut. Men till svar ljud ur s. 220 soldathopen Pavels klara stämma.

»Adjö så länge, mamma! Vi träffas, mor. . . «

»Han lefver! Han kommer ihåg mig! . . . klappade det till två gånger i moderns hjärta.

»Vi träffas, njanja min!«

Fäktande med armarne, reste hon sig på tåspetsarne för att söka få sikte på dem och såg öfver soldaternas hufvuden Andrejs runda ansikte, — det smålog och nickade åt henne.

»Mina kära. . . Andrjuscha. . . Pascha. . . « skrek hon.

»Vi träffas, kamrater!« ljud det ur soldathopen.

Till svar ett flerfaldigt upprepadt eko, som återskallade ur fönstren och uppifrån taken.

Hon fick en knuff i bröstet. Genom töcknet för sina ögon såg hon framför sig den lille officern, röd i ansiktet och öfveransträngd, — han skrek åt henne:

»Undan, käring.«

Hon såg ned på honom och varseblef vid hans fötter, fanstången, sönderbruten i två delar — på den ena hängde en bit af den röda duken. Hon böjde sig ner och

tog upp den. Officern ryckte den ur hennes hand, kastade den åt sidan och skrek, stampande med foten:

»Undan, säger jag!«

Ur soldaternas midt flammade sången upp:

»Statt upp nu, res dig, arbetarfolk. . . «

Allt snurrade rundt, raglade, skälfde till. Luften fylldes af ett doft sorl, liknande det svaga surret i telegraftrådar. Officern rusade ifrån henne och pep ursinnigt:

»Sluta sången! Fältväbel Krajnof. . . «

Modern gick vacklande fram till spillran af fanstången, som han kastat bort, s. 221 och tog åter upp den.

»Täpp till munnen på dem. . . «

Sången kom af sig, skälfde till och tystnade. Någon grep modern i axlarna, vände om henne och knuffade henne i ryggen. . .

»Gå, gå. . . «

»Rensa gatan!« skrek officern.

Hon såg åter på ett tiotal steg ifrån sig en tät folkmassa. De skreko, tjöto, hvisslade och utrymde långsamt gatan, genom att strömma in på gårdarna.

»Gå på, din satan! skrek rätt i örat på modern en ung, mustaschpydd soldat, som gick i jämbredd med henne och knuffade upp henne på trottoaren.

Hon gick och stödde sig på stången, men knäna veko sig under henne. För att icke falla, hakade hon sig med andra handen fast vid väggarna och planken. Framför henne vek folkhopen undan, bredvid henne och bakom henne gingo soldater, skrikande:

»Gå på, gå på. . . «

Soldaterna hunno förbi henne, hon stannade och såg sig om. Vid ändan af gatan stodo också soldater i en gles kedja och spärrade utgången till torget. Torget var tomt. Framför henne marscherade också gråa gestalter, som långsamt ryckte in på hopen. . .

Hon ville vända om, men gick, utan att veta hvarför, åter framåt, och när hon kom till den smala, folktomma gränden, vek hon in i den.

Där stannade hon åter. Hon suckade tungt och lyssnade. Någonstans där framme sorlade folkhopen.

Stödd på stången, gick hon långsamt vidare, konvulsiviskt ryckande på ögonbrynen, rörande på läpparne, svängande med armen och plötsligt betäckt af svett, medan i hennes hjärta osammanhängande ord sprakade till som gnistor och tände en okuflig längtan hos henne att få säga ut dem, få skrika. . . s. 222

Gränden gjorde en tvär sväng åt vänster, och vid hörnet såg hon en stor klunga människor och hörde en högljudd, kraftig röst säga:

»För att göra ofog, bröder, går man inte emot bajonetterna!«

»Såg ni, så de stodo där, gossar? Stodo utan att vara en smula rädda. . . «
»Ja-a. . . «
»En duktig pojke, den Pascha Vlasof! . . . «
»Nå, än lillyssen då?«
»Med händerna på ryggen och småleende, den satan. . . «
»Kära vänner! Människor!« skrek modern och trängde sig in i hopen. Man gaf aktningsfullt plats för henne. Någon utbrast skrattande:
»Titta — med flaggan! Hon har flaggan i handen!«
»Tig!« sade barskt en annan röst.

Modern bredde ut armarne. . .

»Hör på mig. . . för Kristi skull! Alla äro ni föräldrar. . . alla ha ni hjärta i bröstet. . . gör klart för er, se utan fruktan. . . utan räddhåga. . . hvad är det som har händt? Barnen gå ut i världen. . . De gå, våra barn, vårt kött och blod, de gå för att söka sanningen. . . de uppenbara redligt vägen till den nya vägen. . . till den raka, breda vägen. . . för alla! För eder alla, för edra små barn ha de vigt sig åt korsgången. . . de söka en ny sol. . . dagar som alltid äro klara. . . De vilja ett annat lif i sanning och rättvisa. . . de vilja det goda för alla!«

Det kändes, som om hennes bröst ville sprängas, och hennes strupe var torr och brännhet. Djupt i hennes inre föddes ord af en stor, allt och alla omfattande kärlek och brände hennes tunga, som hon rörde allt friare och med allt större kraft. s. 223

Hon såg, att de lyssnade till henne under tystnad, hon kände på sig, hvad de tänkte, och inom henne väste åtrån, som nu var henne själf fullt klar — åtrån att drifva dem dit bort, efter sonen, efter Andrej, efter alla, som de lämnat i soldaternas händer och öfvergifvit.

Med en blick på de mörka, uppmärksamma ansiktena rundt omkring fortsatte hon med mild styrka:

»De ha gått ut i världen, våra barn, för allas skull och för Kristi sannings skull — mot allt, hvarmed våra falska, elaka och snikna förtryckare fångslat, fjättrat och krossat oss! Mina vänner, det är ju för allt folket, som vårt unga kött och blod rest sig, för hela världen, för alla arbetare är det, som de gått ut. . . Öfvergif dem inte, lämna inte edra barn ensamma på vägen. . . de gingo ut för att visa oss alla vägen till sanningen och leda oss ut på den. . . Ha medömkan med er själfva. . . älska dem. . . förstå barnahjärtat, tro på edra söner, — de ha födt sanningen, brinna för den, gå under för den. Tro på dem!«

Rösten skar sig, hon vacklade maktlös, någon fattade henne under armarne. . .

»Hon talar Guds ord!« utbrast någon doft och upprörd. »Guds ord, godt folk! Hör på!«

En annan sade beklagande:

»Ack, hon är alldeles öfversiggifven!«

På det följde den förebrående invändningen:

»Hon är inte öfversiggifven, men hon ser på oss, våra nöter. . . begriper du inte det?«

Öfver hopen genljöd en gäll, darrande stämma.

»Rättrogne! Min Mitja, — den rena själen — hvad har han gjort? Han gick ut för sina kamrater, för dem han håller af. . . Hon säger sant, — hvarför öfverge vi våra barn? Hvad ha de gjort oss för ondt?« s. 224

Modern skälfde till vid dessa ord och svarade med stilla tårar.

»Gå hem, Nilovna! Gå hem, mor! Du är ju alldeles förbi! sade Sisof med hög röst.

Han var blek och det tofviga skägget skakades af en darrning. Med rynkade ögonbryn kastade han en sträng blick omkring sig, rätade upp sig och sade högt och tydligt:

»De gjorde kål i fabriken på Matvej, sonen min. . . det vet ni. Men om han varit i lifvet, skulle jag själf skickat ut honom i deras led. . . jag skulle själf ha sagt, gå du också, Matvej! Gå, det är sant. . . det är hederligt!«

Han afbröt sig, tystnade, och alla tego dystert, gripna af något nytt och väldigt, men som icke längre skrämde dem. Sisof sträckte upp handen, skakade den och sade:

»Det är en gammal man, som talar. . . ni känna mig. I trettionio år har jag arbetat här. . . i femtiture år har jag lefvat på jorden. Systerson min, en klok och renhjärtad gosse, ha de fånglat igen i dag. . . Han gick också i spetsen, bredvid Vlasof. . . bredvid själfva fanan. . . «

Han slog ut med handen, krökte ryggen och sade, i det han fattade moderns hand:

»Denna kvinna sade sant. . . Våra barn vilja lefva förnuftigt och redligt, men vi öfvergåfvo dem. . . gingo ifrån dem, ja! Kom, Nilovna. . . «

»Kära vänner!« sade hon, seende på dem alla med sina förgråtna ögon. »Lifvet är för barnen, jorden är för barnen! . . . «

»Kom, Nilovna! Och tag med dig käppen. . . « sade Sisof och räckte henne den afbrutna stängen. s. 225

Hopen såg på modern med sorgsen aktning, och ett deltagande sorl följde henne. Sisof makade tigande bort dem, som stodo i vägen, de drogo sig tysta undan, och följande en oklar dragningskraft, gingo de långsamt efter henne, utbytande halfhögt korta anmärkningar.

Vid dörren till sin stuga vände hon sig om emot dem, stödd på den afbrutna fanstängen, neg och sade tacksamt och sakta:

»Tack. . . «

Och i det hon åter kom ihåg sin tanke — den nya tanke, som efter hvad hon tyckte, spirat upp i hennes hjärta, sade hon:

»Vår herre Jesus Kristus skulle inte funnits till, om inte människor gått under till Hans ära. . . «

Hopen såg tigande på henne.
Hon neg för dem ännu en gång och gick in i sin stuga, och Sisof sänkte hufvudet och följde med henne.
Folket stod kvar utanför och pratade.
Sedan skingrades de så småningom.

Slut på första delen

(s. 225)

Innehåll

1 Första delen	1
I	2
II	5
III	24
IV	47
V	72
VI	90
VII	104
VIII	120
2 Andra delen	138
I	139
II	146
III	157
IV	167
V	176
VI	183
VII	194

VIII	207
IX	212
X	224
XI	237
XII	252
XIII	262
XIV	271
XV	282
XVI	296